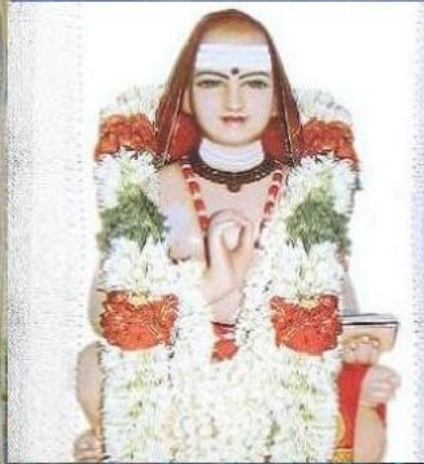

APAROKṢĀNUBHŪTI

अपरोक्षानुभूति

Śaṅkara
ZELFKENNIS
ZONDER OMWEG
(Koninklijke Yoga)

Śrī Ādi Śaṅkarācārya

**ZELFKENNIS
ZONDER OMWEG
(Koninklijke Yoga)**

Śrī Ādi Śaṅkarācārya

**ZELFKENNIS
ZONDER OMWEG
(Koninklijke Yoga)**

अपरोक्षानुभूति
APAROKṢĀNUBHŪTI
(rāja-yoga)

In dit boekje zijn opgenomen van *aparokṣānubhūti*:

- De inhoud van de verzen
- De Nederlandse vertaling voor recitatie
- De volledige Sanskrit tekst in Devanāgarī schrift
- De volledige Sanskrit tekst in transliteratie
- Woord voor woord vertaling naar het Nederlands
- De Nederlandse vertaling met toelichtende voetnoten
- De Engelse vertaling van Swami Vimuktananda

ISBN/EAN: 978-90-816538-2-4

Eerste oplage september 2013

Afbeelding op de omslag: *Śaṅkara*. Textiel (gemengd materiaal) achter glas, 60x50 cm. Ontwerp en vervaardiging door Madelon de la Rive Box, 2007.

Verantwoording

Na de vertaling van *Vivekacudamani* en *Drgdrsya Viveka*, en enkele korte werken als *Brahmajnanavalimala*, *Dasasloki* en *Ātmapancakam*, kwam nu *Aparokṣānubhūti* van Śaṅkara op mijn pad. Omdat er in me een steeds sterker wordende herkenning was van de hierin aangeboden kennis, was het werken aan de vertaling hiervan een zeer leerzame en vreugdevolle ervaring voor mij.

De letterlijke betekenis van *Aparokṣānubhūti* is ‘niet-indirecte zelfkennis’ wat ik als ‘Zelfkennis zonder omweg’ heb vertaald. Opgemerkt mag worden dat Śaṅkara voor deze titel kiest en niet voor ‘*pratyakṣa ānubhūti*’, ofwel ‘directe zelfkennis’. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat Śaṅkara al vanaf het begin de nadruk legt op de meditatie op Brahman die de kandidaat rechtstreeks naar het doel leidt, terwijl soms door anderen, zoals door Patañjali, disciplines als lichaamshouding en ademhalingsoefeningen worden voorgeschreven voorafgaand aan de praktijk van meditatie. Dergelijke oefeningen bestempelt Śaṅkara als indirect en omslachtig¹. De praktijk van meditatie op Brahman noemt Śaṅkara de Koninklijke Yoga² (*rāja-yoga*) omdat deze alle andere Yoga disciplines, waaronder het achtvoudige pad van Patañjali, overtreft.

Aparokṣānubhūti is de directe kennis van het Zelf (*ātman*) dat altijd in elke gedachte aanwezig is. Iedereen heeft enige kennis van het Zelf, want het ontkennen van het Zelf betekent het ontkennen van je eigen bestaan. Aanvankelijk wordt de ware aard van het Zelf niet gekend. Later, wanneer de geest gezuiverd is door studie en praktijk, verdwijnt de sluier van onwetendheid geleidelijk waardoor de ware natuur van het Zelf zich begint te openbaren. Een hogere kennis zal in een gevorderd stadium volgen wanneer het Zelf als pure getuige zal worden ervaren waarin alle andere gedachten zijn opgelost. Maar het einde is nog niet bereikt. Het idee van dualiteit, zoals ‘ik ben de getuige’ (‘ik’ én ‘getuige zijn’) houdt steeds aan. Alleen in het laatste stadium, wanneer de kenner en het gekende in het uit zichzelf stralende Zelf ineensmelten, wordt het opperste bereikt: dat wat alleen IS en waarnaast niets anders bestaat. Deze realisatie van het niet-duale is de vervolmaking van *Aparokṣānubhūti*.

¹ De bedoelde oefeningen van Patañjali zijn in de verzen 104, 105, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125 en 127 te herkennen.

² Zie de eerste regel van vers 143: ‘Aldus is de Koninklijke Yoga beschreven In [vijftien] stappen [voor de rijpe zielen]’.

In *Aparokṣānubhūti* benadrukt Śaṅkara allereerst het belang van het bereikt hebben van een zekere rijpheid om de spirituele weg naar vervolmaking van het menselijk bestaan in te gaan. Door simpele redeneringen illustreert hij daarna dat het permanente ik-gevoel, het Zelf of *ātman*, nooit gelijk kan zijn aan het tijdelijke en vergankelijke lichaam. Vervolgens wordt de eenheid van het Zelf en Brahman aangetoond. Nadat afscheid wordt genomen van allerlei als waar veronderstelde begrippen zoals het lichaam, de wereld en *karma*, wordt de zoeker een vijftiental praktische aanwijzingen, die de meer gangbare yoga disciplines overtreffen, aangereikt ten einde de volmaaktheid van het menselijk bestaan te bereiken. Hij noemt deze weg ‘De Koninklijke Yoga’ en verzuimt niet te waarschuwen dat deze weg alleen begaanbaar is voor de rijpe zielen met grote toewijding en een uitzonderlijke mate van inspanning.

Voor deze vertaling van *Aparokṣānubhūti* heb ik vier Engelse vertalingen geraadpleegd waarbij de bekende vertaling van Swami Vimuktananda uit 1938 als leidraad is genomen. Die vertaling bevat de Sanskrit tekst in Devanāgarī schrift en de woord-voor-woord vertaling.

In dit boekje is eerst de vertaling in versvorm zonder enige toelichting weergegeven, net als de oorspronkelijk tekst van Śaṅkara, kort en bondig en waarbij de zeer specifieke Sanskritwoorden door meer gangbare equivalenten zijn vervangen¹. Daarna volgt per pagina telkens een Sanskrit vers in het Devanāgarī schrift, de transliteratie, de woord-voor-woord vertaling en de Nederlandse vertaling van elk vers, nu echter voorzien van de specifieke Sanskrit woorden, en toelichtingen in voetnoten. Hierbij heb ik in ruime mate dankbaar gebruik gemaakt van de vertaling van Swami Vimuktananda hoewel ik me voornamelijk door de betekenissen van de oorspronkelijke Sanskrit woorden heb laten leiden. De woord-voor-woord vertaling bewijst zijn nut wanneer men behoefte heeft dieper in de betekenis van de verzen door te dringen, ondanks de beperkingen die de vertaling van Sanskritwoorden in de gangbare talen met zich meebrengen. Waar ik het nodig achtte heb ik om deze reden de vrijheid genomen de inhoud van een vers naar eigen inzicht te verwoorden en dit waar nodig nader toegelicht.² Een aantal begrippen behorende tot de leer van Vedānta, waar de lezer mogelijk onvoldoende mee vertrouwd is, heb ik eveneens in de voetnoten toegelicht. Voor zover mogelijk heb ik hierbij gebruik gemaakt van informatie uit de andere werken van Śaṅkara zoals *Vivekacūdāmaṇi* en *Drg Dṛśya Viveka*.

¹ Bijvoorbeeld Vedānta i.p.v. *śruti*.

² Zie als voorbeeld voetnoot 3 van vers 46 en voetnoot 1 van vers 139.

Eventuele toevoegingen aan de oorspronkelijke tekst heb ik tussen vierkante haakjes geplaatst.

Marjolein van den Houten dank ik voor haar onmisbare bijdrage in de taalkundige controle en verbeteringen van de tekst.

Moge dit werk ook voor anderen van betekenis zijn bij hun onderzoek en praktijk op de weg naar zelfkennis.

Opmerkingen die tot verbetering van dit boekje kunnen leiden stel ik zeer op prijs.

Ferit Arav
Augustus 2013

Inhoudsopgave:

Verantwoording	5
Inhoud van de verzen	11
De Nederlandse vertaling in versvorm	15
Sanskrit tekst in Devanāgarī schrift, transliteratie, woord-voor-woord vertaling, de Nederlandse vertaling in versvorm en toelichtingen	33
Engelse vertaling door Swami Vimuktananda	173
Literatuur	183

Inhoud van de verzen

- 1 Invocatie
- 2 Inleiding
- 3 Over de vier voorafgaande vereisten
- 4 Onthechting (*vairāgya*)
- 5 Onderscheid (*viveka*)
- 6 Kalmte (*śama*) en zelfbeheersing (*dama*)
- 7 Volmaakte zelfbeheersing (*uparati*) en verdraagzaamheid (*titikṣā*)
- 8 Geloof (*śraddhā*), in-het-Zelf-gevestigd-zijn (*samādhānam*)
- 9 Hunkering naar bevrijding (*mumukṣutā*)
- 10 Wie zich aan onderzoek moet wijden
- 11 Noodzaak van onderzoek voor verwerving van kennis
- 12-16 Over het verloop van onderzoek
- 17-21 Misleiding met betrekking tot het lichaam
- 22 De onbegrensde straling van het Zelf
- 23 Misleiding door identificatie met het lichaam
- 24-28 De aard van ware kennis (illusoire aard van het lichaam)
- 29-40 Onderscheid tussen het Zelf (*Puruṣa*) en het lichaam
- 41-42 Over het onderscheid tussen het Zelf en het lichaam
- 43 Opdeling van bewustzijn is ontoelaatbaar
- 44 Door onwetendheid verschijnt het bewustzijn als de wereld
- 45 De wereld is niet verschillend van zijn bestaansgrond (Brahman)
- 46 Het idee van ‘doordringen’ en ‘doordrongen zijn’ is vals
- 47-48 Weerlegging verscheidenheid in Brahman door Vedānta
- 49-50 Alles wat uit Brahman is ontstaan is niets anders dan Brahman
- 51 Alles heeft als essentie Brahman, zoals goud in een sieraad
- 52 Het idee van verschil veroorzaakt vrees
- 53-54 In dualiteit ziet men een ander maar niet bij het zien van het Zelf in alles
- 55 Vedānta verklaart de eenzelligheid van *ātman* en Brahman
- 56-58 De onwerkelijkheid van de drie staten (waken, droom, slaap)
- 59-60 Het individu is Brahman (illustratieve voorbeelden)
- 61-64 Het Zelf verschijnt als het universum (illustratieve voorbeelden)
- 65 Brahman is de bestaansgrond van alle handelingen
- 66-68 Brahman is de bestaansgrond van de wereld
- 69 De opdeling van het bewustzijn in het Zelf en niet-Zelf is onzin
- 70-86 Illustratieve voorbeelden van hoe het lichaam door onwetendheid voor het Zelf wordt gehouden
- 87-88 De illusie van het lichaam en zijn verdwijning hiervan door kennis

- 89 *Prārabdha* en kennis
 90 Weerlegging van *prārabdha*
 91 Na het dagen van zelfkennis houdt *prārabdha* op te bestaan
 92 De oorzaak van *prārabdha* en zijn afwezigheid bij zelfkennis
 93 Het illusoire lichaam kan geen geboorte hebben, net zoals in een droom
 94 De wereld is een oplegging door onwetendheid
 95 De wereld is net zo onwerkelijk als de slang in het touw
 96 Bij het kennen van de bestaansgrond verdwijnt de oplegging
 97 Vedānta spreekt over *prārabdha* voor de onwetende
 98 Citaat in Vedānta sluit elke vorm van *karma* bij zelf-realiseratie uit
 99 *Prārabdha* houdt tegenstrijdigheid in en loopt op de conclusies van Vedānta vooruit
 100 De vijftien stappen die tot zelfkennis leiden
 101 Het belang van gestadige oefening en meditatie
 102-103 De opsomming van de vijftien stappen
 104 Beteugeling van de zinnen (*yama*)
 105 Beteugeling van de geest (*niyama*)
 106 Afstand doen (*tyāga*)
 107-109 Stilte (*mauna*)
 110 Plek van eenzaamheid (*deśa*)
 111 Tijd (*kala*)
 112 (Lichaams)houding (*āsana*)
 113 De volmaakte houding (*siddhāsana*)
 114 Beteugeling van de bron (*mulabandha*)
 115 Balans van het lichaam (*dehasamatā*)
 116-117 Richten van het zicht (*drksthiti*)
 118 Beteugeling van de levenskracht (*prāṇāyāma*)
 119 Uitademing (*recaka*), inademing (*puraka*)
 120 Beteugeling van de adem (*kumbhaka*)
 121 Absorptie (*pratyāhāra*)
 122 Concentratie (*dhāraṇā*)
 123 Meditatie (*dhyāna*)
 124 Samādhi (*samādhi*)
 125 De vastberaden beoefening van samādhi
 126 De volmaakte staat
 127-128 Ongewilde obstakels tijdens de beoefening van samādhi
 129 Herinnering aan Brahman leidt tot volmaaktheid

- 130 Veroordeling van hen die herinnering aan Brahman opgeven
 131 Kenners van Brahman worden overal geëerd
 132 Zij die over Brahman redetwisten zijn niet de kenners van Hem
 133 Discussies over Brahman is van generlei nut
 134 Het belang van het op Brahman gericht houden van de aandacht
 135 Bij geen effect kan er ook geen oorzaak zijn
 136 Bij geen oorzaak blijft alleen de pure werkelijkheid over
 137 De op deze wijze gezuiverde geest lost ten slotte in Brahman op
 138-139 Na het loslaten van het effect verdwijnt ook de oorzaak en wat er
 overblijft wordt de wijze zelf.
 140 De uitwerking van meditatie geïllustreerd door wesp en worm
 141 Over de houding van de wijze
 142 Eeuwig geluk in volmaaktheid als vrucht van zelfkennis
 143 Beginners moeten deze Koninklijke Yoga met *Hatha-Yoga*
 combineren
 144 Voor de rijpe zielen leidt alleen deze Yoga tot zelfkennis.

* * *

Eer aan Śaṅkara die de Heilige Traditie doet herleven omwille van de bevrijding van allen, waarin kennelijk een bescheiden maar dankbare rol aan mij is gegund.

ZELFKENNIS ZONDER OMWEG

APAROKṢĀNUBHŪTI

1. Ik buig me voor *Śrī Hari*, het Opperste Heil,
De eerste Leraar, de Heer,
De alles doordringende Eén,
En de oorsprong van het universum.`
2. Hierin is uiteengezet zelfkennis zonder omweg
Ter bereiking van uiteindelijke bevrijding.
Alleen zij met een gezuiverd hart dienen met alle inspanning
Voortdurend te mediteren op de waarheid hier vertolkt.
3. De vier [voorafgaande] vereisten zoals onthechting,
Worden verworven door toewijding aan de Heer
In de vorm van de uitvoering van plichten
Behorende tot de bepalingen en leefwijzen van de samenleving.
4. Net zo onaangedaan zijn door de objecten van genot
In het rijk van de Schepper én in deze wereld
Als door de uitwerpselen van een kraai,
Wordt ware onthechting genoemd.
5. Het Zelf alleen is eeuwig
En het geziene is voorbijgaand.
Zo een vaste overtuiging
Wordt onderscheid genoemd.
6. Het te allen tijde verzaken van neigingen
Wordt kalmte genoemd.
Het afwenden van de zintuigen van objecten
Wordt zelfbeheersing genoemd.
7. Het zich volledig afwenden van alle zintuiglijke objecten
Is teruggetrokkenheid, de volmaakte zelfbeheersing.
Het verduren van leed en pijn is verdraagzaamheid,
Die bevorderlijk is voor geluk.
8. Onwrikbaar vertrouwen in de woorden van de Veda's
En in die van de Leraren wordt geloof genoemd.
Het houden van de aandacht op Brahman alleen
Is in-het-Zelf-gevestigd-zijn.

9. Wanneer en hoe zal ik, O Heer,
Vrij zijn van de banden met de wereld?
Een dergelijk brandend verlangen
Wordt hunkering naar bevrijding genoemd.
10. Alleen hij die naar volmaaktheid streeft
En over de vier genoemde vereisten beschikt
Dient zich aldoor aan onderzoek te wijden
Voor verwerving van zelfkennis.
11. Kennis wordt niet verkregen
Zonder plegen van onderzoek,
Zoals een object niet wordt gezien
Zonder [de hulp van] licht.
12. Wie ben ik? Hoe kwam deze wereld tot bestaan?
Wie is de schepper daarvan?
Uit welke materie is deze [wereld] gemaakt?
Zo verloopt dat onderzoek.
13. Noch het lichaam noch een combinatie van elementen,
Noch een samenvoeging van de zintuigen ben Ik.
[Want] Ik ben verschillend van ze.
Zo verloopt het onderzoek.
14. Alles komt voort uit onwetendheid
En lost volledig op bij het dagen van kennis.
Het denkvermogen [alleen] is de schepper
Zo verloopt het onderzoek.
15. In het ene, onveranderlijk en pure gewaarzijn
Komen [onwetendheid en het denkvermogen] tot bestaan
Zoals een pot een dergelijke uit klei zijn ontstaan.
Zo verloopt het onderzoek.
16. Ik ben de ene, subtiele, de kenner en de getuige,
De immer-bestaande en onveranderlijke,
Daarom ben Ik zonder twijfel Dát (Brahman).
Zo verloopt het onderzoek.
17. Het Zelf is waarlijk één en ondeelbaar
Maar het lichaam bestaat uit vele delen
En toch beschouwt men deze twee als één,
Wat kan dit anders dan onwetendheid zijn?

18. Het Zelf is soeverein en het binnenste,
Het lichaam is de slaaf en het uiterlijke,
En toch beschouwt men deze twee als één,
Wat kan dit anders dan onwetendheid zijn?
19. Het Zelf is alwetend, gelukzalig en genadig,
Het lichaam is één en al vlees en onzuiver.
En toch beschouwt men deze twee als één,
Wat kan dit anders dan onwetendheid zijn?
20. Het Zelf is uit zichzelf stralend en puur
De aard van het lichaam is bekend als obscuur
En toch beschouwt men deze twee als één,
Wat kan dit anders dan onwetendheid zijn?
21. Het Zelf is eeuwig daar Het het bestaan zelf is,
Het lichaam is voorbijgaand en heeft geen eigen bestaan.
En toch beschouwt men deze twee als één,
Wat kan dit anders dan onwetendheid zijn?
22. Het licht van het Zelf
Verlicht alle objecten,
En niet zoals vuur
Dat plaatselijk verlicht.
23. Helaas gelooft de onwetende mens
Dat hij het lichaam is, en berust daarin,
Terwijl hij weet dat het slechts tot hem behoort,
Verschillend van hem zoals een aarden pot.
24. Ik ben waarlijk Brahman, gelijkmoedig en vredig,
Mijn essentie is bestaan, kennis en gelukzaligheid.
Ik ben niet het lichaam dat slechts een illusie is.
Dit wordt door de wijzen [ware] kennis genoemd.
25. Ik ben onveranderlijk en zonder vorm,
Zonder blaam en onvergankelijk.
Ik ben niet het lichaam dat slechts een illusie is.
Dit wordt door de wijzen [ware] kennis genoemd.
26. Ik ben vrij van kwalen en veranderingen,
Voorbij begripsvermogen, en alles doordringend.
Ik ben niet het lichaam dat slechts een illusie is.
Dit wordt door de wijzen [ware] kennis genoemd.

27. Ik ben zonder eigenschappen en activiteit,
Eeuwig, voorgoed vrij en onophoudelijk.
Ik ben niet het lichaam dat slechts een illusie is.
Dit wordt door de wijzen [ware] kennis genoemd.
28. Ik ben smetteloos, onbeweeglijk en onbegrensd,
Ik ben foutloos, onvergankelijk en onsterfelijk.
Ik ben niet het lichaam dat slechts een illusie is.
Dit wordt door de wijzen [ware] kennis genoemd.
29. O jij, dwaze! Waarom beschouw je
Het altijd bestaande, gelukzalige Zelf
Dat in je eigen lichaam woont, en daarvan verschilt
En bekend staat als *Puruṣa*, als niet-bestaande?
30. O jij, dwaze! Poog je eigen Zelf, *Puruṣa*, te kennen,
De ware vorm van bestaan, die het lichaam overstijgt,
En zeer moeilijk te vatten is voor mensen als jij,
Met de hulp van de geschriften en redenering.
31. Dat wat zichzelf met het woord 'Ik' verkondigt
Is Het Opperste Zelf (*Puruṣa*), en bestaat als één,
Terwijl stoffelijke lichamen bestaan in veelvoud.
Dus, hoe kan dit lichaam het Zelf zijn?
32. Het 'ik' is het subject, of de waarnemer,
Terwijl het lichaam het object van waarneming is.
Over het lichaam zegt het 'ik' "het is van mij",
Dus, hoe kan dit lichaam het Zelf, zijn?
33. Het volgt uit directe waarneming
Dat het lichaam aan verandering onderhevig is
Terwijl het 'Ik', [het Zelf], onveranderlijk is,
Dus, hoe kan dit lichaam het Zelf zijn?
34. Uit de geschriften kregen de wijzen
Zekerheid over de ware aard van *Puruṣa*,
Dat er niets hoger is dan Hij.
Dus, hoe kan dit lichaam het Zelf zijn?
35. Ook Vedānta heeft in kernachtige woorden
In de *Puruṣa Sūkta* verkondigd:
Dat "al dit is waarlijk *Puruṣa*".
Dus, hoe kan dit lichaam het Zelf zijn?

36. Ook in *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* wordt gezegd:
 “De *Puruṣa* is totaal ongehecht”.
 Het lichaam heeft echter ontelbare onzuiverheden
 Dus, hoe kan dit lichaam het Zelf zijn?
37. Daarin is ook op heldere wijze vermeld
 ‘De *Pūruṣa* is zelfstralend’.
 Dus hoe kan dit lichaam, dat inert is
 en verlicht door iets anders, het Zelf zijn?
38. Bovendien, ook de *Karma-kāṇḍa* verklaart
 Dat het Zelf verschilt van het lichaam en eeuwig is.
 Zelfs na het verval van het lichaam houdt Het niet op
 En plukt de vruchten van zijn handelingen.
39. Zelfs het subtiële lichaam bestaat uit vele delen,
 Het is een object van waarneming, is onbestendig,
 Veranderlijk, begrensd en van nature niet-bestaand.
 Dus, hoe kan dit [subtiële lichaam] het Zelf zijn?
40. Het onveranderlijke Zelf, de bestaansgrond van het ego,
 Is dus verschillend van deze twee lichamen
 En is de *Puruṣa*, de Heer, het Zelf van allen
 Het is in elke vorm en toch overstijgt Het alle vormen.
41. [Ook] Logica stelt het bestaan vast van het verschil
 Tussen het Zelf en de twee lichamen, maar gaat tevens uit
 Van de werkelijkheid van de wereld der verschijnselen.
 Maar welk doel van het menselijk leven wordt hiermee gediend?
42. Aldus is de visie dat het Zelf het lichaam is ontkracht
 Door de uitspraak van het verschil tussen het Zelf en het lichaam.
 Nu wordt op heldere wijze verklaard
 De onwerkelijkheid van het verschil tussen deze twee.
43. Spreiding in bewustzijn is onaannemelijk
 Omdat het altijd één en hetzelfde is.
 Zo is ook de individualiteit van de mens vals
 Zoals het zien van een slang in het touw.
44. Zoals vanwege onwetendheid van zijn ware aard
 Het touw in een oogwenk verschijnt als een slang,
 Zo ook verschijnt het pure bewustzijn als deze wereld
 Zonder de minste verandering te ondergaan.

45. Er bestaat geen materiële grond anders dan Brahman
 Voor [het bestaan] van deze wereld der verschijnselen
 Daarom is dit gehele universum
 Alleen Brahman en niets anders.
46. Uit de verklaring “Al dit is het Zelf” volgt,
 Dat het idee van doordrongen zijn en doordringen vals is.
 Wanneer de opperste waarheid gerealiseerd is
 Waar is plaats voor onderscheid tussen deze twee?
47. Vedānta heeft de verscheidenheid
 In Brahman direct ontkend.
 Daar het niet-duale beginsel een gevestigd feit is
 Hoe kan de wereld verschillend van Hem zijn?
48. Voorts heeft Vedānta met de volgende woorden
 [Het geloof in] verscheidenheid veroordeeld:
 “Hij die door *māyā* misleid wordt, ziet verscheidenheid
 [In Brahman] en gaat van dood naar dood”.
49. Aangezien alle wezens geboren zijn
 Uit Brahman, het Opperste Zelf,
 Daarom moet erkend worden dat ze
 Niets anders dan Brahman zijn.
50. Geschriften hebben verklaard
 Dat Brahman alleen, inderdaad,
 De bestaansgrond is van alle
 Diverse namen, vormen en acties.
51. Zoals iets dat van goud is gemaakt
 Altijd goud als zijn essentie heeft,
 Zo ook heeft wat geboren is uit Brahman
 Brahman als zijn essentie.
52. Vrees - wordt gezegd - behoort
 Tot de onwetende mens
 Die verschil ziet, hoe gering ook,
 Tussen het individu en het Opperste Zelf.
53. Wanneer als gevolg van onwetendheid
 Dualiteit verschijnt, ziet men een ander.
 Maar bij het zien van alles als het Zelf
 Ziet men geen ander, zelfs niet in het minst.

54. In die staat, wanneer al wat bestaat
Vereenzelvigd is met het Zelf,
Rijst misleiding noch droefheid op
Vanwege de afwezigheid van dualiteit.
55. Door de geschriften is verklaard
In de vorm van de Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad
Dat deze *ātman*, die het Zelf van allen is,
Waarlijk Brahman is.
56. Ondanks dat we deze wereld schijnen te ervaren
Als een object voor praktische doeleinden,
Is zijn ware aard, zoals een droom, niet-bestaan.
Dat blijkt op het moment dat we ontwaken.
57. De droom[ervaring] is bij waken onwerkelijk,
En de wakende staat is onbekend in de droom.
Beide echter zijn niet-bestaand in diepe slaap
Die zelf ook niet wordt ervaren.
58. Aldus blijken alle drie staten onwerkelijk,
Aangezien ze een schepping van de *guna*'s zijn.
Maar hun getuige overstijgt alle *guna*'s,
De ene, eeuwige, wiens aard bewustzijn is.
59. Zoals een ontwaakte die vrij is van illusie
Geen pot in klei of zilver in parelmoer ziet,
Zo ook is er geen individualiteit voor hem
Die Brahman als zijn eigen Zelf ziet.
60. Zoals pot een beeld is in klei,
Ooring in goud, zilver in parelmoer,
Zo ook is het individu
Een beeld in Brahman.
61. Zoals blauwheid in de lucht,
Water in luchtbegoocheling,
Een mensgedaante in een paal,
Zo is het universum in het Zelf.
62. Zoals een spook gezien wordt in de leegte,
Een luchtkasteel verbeeld wordt in de geest,
Het oog een dubbele maan ziet in de hemel,
Bestaat het universum in de opperste waarheid.

63. Zoals een teil een verschijning van koper is,
En rimpelingen en golven van water,
Zo ook is het gehele universum
Een verschijning van het Zelf alleen.
64. Zoals klei pot wordt genoemd of garen een doek,
Zo ook verschijnt het Zelf als het universum.
Dát Zelf wordt [alleen] gekend
Door het tenietdoen van namen.
65. Men voert alle handelingen in en door Brahman uit
[Maar vanwege onwetendheid is men zich er niet van bewust].
Zoals door onwetendheid men ook niet weet
Dat potten en ander aardewerk niets dan klei zijn.
66. Zoals tussen klei en pot het verband bestaat
Van dat waaruit iets ontstaat en wat ontstaan is,
Zo ook is het met Brahman en de wereld
Op grond van de geschriften en rede.
67. Voor de waarneming van een pot
Is de aanwezigheid van klei vereist.
Zo ook is dat wat als de wereld verschijnt
De altijd stralende Brahman alleen.
68. Zoals een touw op twee wijzen verschijnt
Voor een wijze en een dwaze
Het Zelf, altijd puur [voor een wijze],
Lijkt besmet [voor een dwaze].
69. Zoals een kruik door en door van klei is
Zo ook is het lichaam door en door bewustzijn.
De opdeling, daarom, in het Zelf en niet-Zelf
Wordt door de onwetende tevergeefs gemaakt.
70. Zoals in een touw een slang,
In parelmoer zilver wordt verbeeld,
Evenzo houdt een onwetende
Het lichaam voor het Zelf.
71. Zoals in aarde een kruik,
In garen een doek wordt verbeeld,
Evenzo houdt een onwetende
Het lichaam voor het Zelf.

72. Zoals in goud een ooring
In water golven wordt verbeeld,
Evenzo houdt een onwetende
Het lichaam voor het Zelf.
73. Zoals in een boomstronk een mens
In luchtbegoocheling water wordt verbeeld,
Evenzo houdt een onwetende
Het lichaam voor het Zelf.
74. Zoals een massa hout als een huis,
Ijzer als een zwaard wordt gezien,
Evenzo houdt een onwetende
Het lichaam voor het Zelf.
75. Zoals men zich een boom verbeeldt
In een reflectie op het water,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.
76. Zoals aan de opvarende in een boot
Alles erbuiten in beweging lijkt,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.
77. Zoals aan iemand die aan geelzucht lijdt
Iets wits als geel verschijnt,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.
78. Zoals aan iemand met een oogafwijking
Alles vertekend en verminkt schijnt,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.
79. Zoals een ronddraaiende fakkel
Cirkelvormig als de zon lijkt,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.
80. Zoals dingen die feitelijk groot zijn
Op grote afstand zeer klein lijken,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.

81. Zoals nietig kleine voorwerpen
Door lenzen gezien groot lijken,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.
82. Zoals het oppervlak van water
Op dat van glas lijkt, en omgekeerd,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.
83. Zoals de schittering in een edelsteen
Als vuur wordt gezien, en omgekeerd,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.
84. Zoals de maan lijkt te bewegen
Als wolken voorbij trekken,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.
85. Zoals iemand het gevoel van richting verliest
Wanneer hij in verwarring is,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.
86. Zoals de maan in beweging lijkt
In zijn reflectie op het water,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.
87. Aldus rijst door onwetendheid
De illusie van het lichaam in het Zelf op,
Deze illusie verdwijnt weer door realisatie
Van het Zelf in het Opperste Zelf.
88. Wanneer het gehele universum, bezielde of inert,
Als het Zelf alleen wordt gekend en dus
Het onafhankelijk bestaan van alle objecten ontkend,
Waar is plaats voor het lichaam als het Zelf?
89. O verlichte, besteed je tijd voortdurend
In contemplatie op het Zelf,
Terwijl je de effecten van *prārabdha* ervaart
Zonder door zorgen te worden geraakt.

90. Wat gehoord wordt uit de geschriften,
Dat men niet vrij is van *prārabdha*
Zelfs na het dagen van zelfkennis,
Is nu afdoende weerlegd.
91. Na het dagen van zelfkennis
Houdt *prārabdha* op te bestaan,
Omdat het lichaam niet meer bestaat,
Zoals een droomlichaam in de wakende staat.
92. Het effect van handelingen gedaan in voorgaande levens
Wordt [in dit leven] *prārabdha* genoemd,
Doch *prārabdha* bestaat niet voor hem met zelfkennis
Daar hij vrij is van [doen en dus] een volgende geboorte.
93. Zoals het lichaam in een droom illusoir is
Zo ook is dit stoffelijk lichaam illusoir.
Hoe kan er dan geboorte zijn van iets illusoirs,
Dat handelt en de vruchten daarvan plukt?
94. Vedānta stelt dat, net als het zien van klei als kruik,
Ook de wereld een oplegging is door onwetendheid.
Wanneer onwetendheid is vernietigd,
Waar kan de wereld nog bestaan?
95. Zoals iemand die in verwarring verkeert
Een slang ziet en het touw negeert,
Zo ook ziet de onwetende de wereld
Omdat hij de werkelijkheid niet kent.
96. Bij het kennen van de ware aard van het touw
Houdt de schijn van de slang op te bestaan,
Zo ook, bij het kennen van zijn bestaansgrond,
Verdwijnt de wereld der verschijnselen volledig.
97. Hoe kan *prārabdha* bestaan voor het lichaam,
Dat deel uitmaakt van de verschijnselenwereld?
Het is voor het begrip van de onwetenden alleen
Dat de geschriften over *prārabdha* spreken.
98. “En alle *karma*’s zijn uitgedoofd,
Bij de realisatie van wat hoog en laag is”.
Vedānta verklaart dit in meervoudvorm
Om ook *prārabdha* karma uit te sluiten.

99. Als de onwetende ertoe neigt deze uitspraak te negeren,
Raakt hij niet alleen in twee absurditeiten verstrikt
Maar laat ook de conclusie van Vedānta varen.
Daarom moet de waarheid in deze uitspraak worden omarmd.
100. Voor het verwerven van zelfkennis
Zal ik nu de vijftien stappen uiteenzetten,
Over de betekenis van deze stappen
Moet men onafgebroken contempleren.
101. Het Zelf, dat absolute bestaan en kennis is
Kan niet gerealiseerd worden zonder gestadige oefening.
Daarom moet de zoeker naar kennis constant mediteren
Op Brahman voor het verwerven van het hoogste goed.
- 102-103. De [vijftien] stappen in volgorde zijn:
Beteugeling van de zinnen (*yamaḥ*),
Beteugeling van de geest (*niyamaḥ*),
Afstand doen (*tyāgaḥ*), Stilte⁵ (*maunam*), Plek (*deśaḥ*),
Tijd (*kālatā*), Lichaamshouding (*āsanam*),
Beteugelingskracht (*mūlabamdhāśca*),
Balans van het lichaam (*dehasāmyam*), Waar Zicht (*drksthitiḥ*),
Beteugeling van de levenskracht (*prāṇasāmyamanam*),
Absorptie (*pratyāhāraḥ*), Concentratie (*dhāraṇā*),
Meditatie op het Zelf (*ātmadhyānam*) en *Samādhi*.
104. Beteugeling van de zinnen die berust
Op de kennis van ‘alles is Brahman’,
Wordt terecht ‘*yama*’ genoemd
En moet telkens worden beoefend.
105. De onafgebroken stroom van één enkele gedachte
Met uitsluiting van alle andere gedachten is ‘*niyama*’,
De beteugeling van de geest, de opperste gelukzaligheid.
Dit moet constant door de wijzen worden beoefend.
106. Afstand doen van de wereld der verschijnselen
Door daarin alleen het Zelf, puur bewustzijn, te zien,
Huldigen de wijzen als ‘*tyāgaḥ*’, de ware verzaking,
Omdat zijn aard onmiddellijke bevrijding is.

107. De wijze mens dient, zoals de bevrijde zielen,
Altijd in die stilte te verblijven,
Waarvan woorden samen met de geest
Zonder dat te bereiken terugkeren.
108. Wie kan Dát [Brahman] beschrijven
Waar woorden van terugkeren?
Zelfs van de wereld der verschijnselen
Is de beschrijving voorbij woorden.
109. Dít, met andere woorden, is ook ‘stilte’
Als aangeboren bekend onder de wijzen.
De leraren gebieden aan de onwetenden
De inachtneming van stilte door intomen van spraak.
110. Dat is de ‘plek’ waar eenzaamheid alleen is
Waar het universum niet bestaat,
Noch in het begin, noch aan het eind of in het midden
Is altijd van Brahman doordrongen.
111. Het niet-duale dat onverdeeld geluk is,
Wordt met het woord ‘tijd’ aangeduid.
Omdat het in een oogwenk alle wezens
Vanaf Brahmā tot bestaan brengt.
112. Dat is de meest geschikte houding
Waarin meditatie op Brahman
Gemakkelijk en vloeiend verloopt,
En geen andere die het gerief stoort.
113. Dat wat de oorsprong van alle wezens is
En de drager van het gehele universum,
Het onveranderlijke, waarin de verlichten opgaan,
Ken Dát alleen als de ‘volmaakte houding’.
114. Dat [Brahman], de oorsprong van al wat bestaat,
En waarop de beteugeling van de geest is gegrond
Is de ‘beteugelende bron’, die omarmd moet worden
Omdat deze bij voorkeur passend is voor *rāja-yogi*’s.
115. Opgelost zijn in de onvermengde Brahman
Is de ‘volmaakte balans’ van de ledematen.
Enkel het rechtop staan van het lichaam,
Zoals een uitgedroogde boom, is geen balans.

116. De gewone zienswijze ruilend voor die van kennis
 Moet men de wereld als Brahman alleen zien.
 Dat is het meest edele zicht, en niet
 Wat op de punt van de neus is gericht.
117. Of, men dient zijn zicht steeds te richten
 Alleen op Dát waar alle onderscheid ophoudt
 Tussen de ziener, het zicht en het geziene,
 En niet op de punt van de neus.
118. De beteugeling van de mentale bewegingen
 Door het vermogen van herinnering
 In alle staten van bewustzijn [aan Brahman alleen]
 Wordt 'beteugeling van de levenskracht' genoemd.
119. De ontkenning van de verschijnselenwereld
 Staat bekend als 'uitademing'.
 De gedachte 'Ik ben Brahman alleen'
 Staat bekend als 'inademing'.
120. En het vasthouden daarna wordt
 'De beteugeling van de adem' genoemd.
 Dit is ware adembeheersing voor de verlichte,
 Daarentegen kwelt de onwetende alleen zijn neus.
121. Het opgaan van het denken in puur bewustzijn
 Door het zien van het Zelf in alle objecten
 Wordt 'absorptie' genoemd en moet worden beoefend
 Door alle zoekers naar bevrijding.
122. De standvastigheid van de geest
 Door het zien van Brahman
 Waar ook het denken naar toe gaat,
 Is de opperste 'concentratie'.
123. Het blijvend onafhankelijk zijn van alles
 In de staat van de opperste gelukzaligheid
 Door het besef 'Ik ben waarlijk Brahman',
 Is wat 'meditatie' genoemd wordt.
124. De totale afwezigheid van mentale activiteit
 Door zich eerst Brahman te herinneren
 En zich daarna met Hem te vereenzelvigen,
 Staat bekend als '*samādhi*', en ook als kennis.

125. *Samādhi*, die de staat van pure gelukzaligheid is,
 Moet de aspirant vastberaden blijven beoefenen,
 Zich volledig daaraan onderwerpend, tot het oprijst
 Spontaan en onmiddellijk wanneer hij dat ook wil.
126. Dan hoeft de beste onder de *yogi's* niet meer te oefenen
 Door het bereikt hebben van de volmaakte staat.
 De ware natuur van zo een persoon wordt dan
 Nimmer een onderwerp van gedachten of spraak.
- 127-128 Tijdens de beoefening van *samādhi*
 Dagen vele ongewilde obstakels op,
 Zoals gebrek aan onderzoek, luiheid,
 Hunkering naar plezier, verwarring,
 Loomheid, slaap, ervaren van genot,
 En het gevoel van wezensloosheid.
 Hij die naar kennis van Brahman streeft
 Moet geleidelijk deze obstakels verdrijven.
129. Bij het denken aan een object rijst dát object op
 En bij het denken aan leegte rijst leegte op,
 Maar bij de herinnering aan Brahman is er volmaaktheid.
 Daarom moet men zich constant op Brahman richten.
130. Zij die de zuiverende herinnering
 Aan Brahman laten varen
 Leven zinloos en doelloos,
 En zijn gelijk aan beesten.
131. Gezegend, inderdaad, zijn de wijze mensen
 Die zich bewust zijn geworden van Brahman
 En onafgebroken daarin verblijven.
 Ze worden in alle drie werelden geëerd.
132. Alleen zij, in wie dit bewustzijn,
 Is gegroeid tot volle rijpheid,
 Verkrijgen de staat van Brahman,
 En niet zij die erover redetwisten.
133. Ook zij die bedreven zijn in discussies over Brahman
 Maar Hem niet kennen, en vanwege hun onwetendheid
 Heel erg gehecht zijn aan wereldse geneugten,
 Worden geboren en sterven telkens en telkens.

134. De aandacht van de wijze
 Behoort geen enkel moment
 Van Brahman af te wijken,
 Zoals bij *Brahmā*, *Sanaka* en *Śuka*.
135. De essentie van de oorzaak is aanwezig
 Ook in het effect, maar niet andersom.
 Als er geen effect is, toont onderzoek,
 Dat er ook geen oorzaak kan zijn.
136. Dan blijft alleen pure werkelijkheid over,
 Brahman, die voorbij woorden is.
 Dit moet telkens beseft worden
 Door de gelijkenis van klei en pot.
137. Alleen door deze weg te volgen
 Ontstaat in de gezuiverde geest
 Het gewaarzijn van Brahman
 Dat daarna in Brahman opgaat.
138. Men moet telkens door eliminatie
 Eerst naar de oorzaak zoeken,
 Dan door associatie,
 Deze in het effect zien.
139. Men moet in het effect de oorzaak zien
 En daarna het effect loslaten,
 Waarmee ook de oorzaak verdwijnt.
 Wat dan overblijft wordt de wijze zelf.
140. Men wordt dát waarop men mediteert.
 Met grote ijver en overtuiging.
 Dit mag geconcludeerd worden
 Uit het voorbeeld van de wesp en de worm.
141. Met grote alertheid aanschouwt de wijze
 Het zichtbare, onzichtbare en al het andere,
 Dat puur bewustzijn alleen is,
 Altijd als zijn eigen Zelf.
142. Met het oplossen van het zichtbare
 In het onzichtbare, Brahman alleen,
 Verblijft de wijze in het gewaarzijn
 Van eeuwig geluk en volmaaktheid.

143. Aldus is de Koninklijke Yoga beschreven
 In [vijftien] stappen [voor de rijpe zielen].
 Voor hen die niet geheel vrij van verlangens zijn
 Moet het gecombineerd worden met *Hatha-Yoga*.
144. Voor hen met een volledig gezuiverde geest
 Leidt alleen deze Yoga tot zelfkennis.
 Zuiverheid van geest is te bereiken door
 Toewijding aan de leraar en het goddelijke.
- Aldus eindigt hier *aparokṣānubhūti*, zelfkennis zonder omweg.

* * *

अपरोक्षानुभूति *Aparokṣānubhūti*

श्रीहरि परमानंदमुपदेशरमीश्वरम्।
व्यापकं सर्वलोकानां कारणं तं नमाम्यहम्॥ १ ॥

śrīharim paramānaṁdamupadeṣṭāramīśvaram |
vyāpakam sarvalokānām kāraṇam taṁ namāmyaham || 1||

śrīharim: staat voor de vernietiger van onwetendheid; *paramānaṁdam*: het opperste heil; *upadeṣṭāram*: de eerste leraar; *īśvaram*: God, de Heer, de opperste heerser; *vyāpakam*: alles doordringend; *sarva*: alle; *lokānām*: werelden, universum, *kāraṇam*: oorzaak, schepper, oorsprong; *taṁ*: Hem; *namāmī*: buig me voor; *aham*: ik.

1. Ik¹ buig me² voor Śrī Hari³, het Opperste Heil,
De eerste Leraar, de Heer⁴,
De alles doordringende Eén,
En de oorsprong van het universum.

¹ Ik: het individu (*jīva*), dat zich identificeert met de fysieke, subtiele en causale lichamen en daardoor in gebondenheid aangename en onaangename ervaringen ondergaat en naar bevrijding streeft.

² Buig me: zoals gebruikelijk begint ook dit werk met een eerbetoon aan Dát wat de toegewijde voor de Opperste Werkelijkheid houdt.

³ Śrī Hari: Hij die door het licht van kennis alle onwetendheid verdrijft, die zich als de drie staten van waken, dromen en diepe slaap voordoet.

⁴ De Heer: God, het Opperste Wezen.

अपरोक्षानुभूतिर्वै प्रोच्यते मोक्षसिद्धये।
सद्भिरेव प्रयत्नेन वीक्षणीया मुहुर्मुहुः ॥ २ ॥

*aparokṣānubhūtirvai procyate mokṣasiddhaye |
sadbhireva prayatnena vīkṣaṇīyā muhurmuḥuḥ || 2||*

aparokṣānubhūtiḥ: [de middelen ter verwerving van] zelfverwerkelijking;
vai: (term voor nadruk, zoals ‘waarlijk’ of ‘inderdaad’); *procyate*: is in
detail uiteengezet; *mokṣasiddhaye*: voor het bereiken van uiteindelijke
bevrijding; *sadbhiḥ*: door het zuivere in het hart; *eva*: waarlijk, alleen
(deze); *prayatnena*: met alle inspanning; *vīkṣaṇīyā*: moet er op gemediteerd
worden; *muhurmuhuh*: telkens en telkens.

2. Hierin is uiteengezet zelfkennis zonder omweg¹
Ter bereiking van uiteindelijke bevrijding.
Alleen zij met een gezuiverd hart dienen met alle inspanning
Voortdurend te mediteren op de waarheid hier vertolkt.²

¹ Zelfkennis zonder omweg (*aparokṣānubhūti*): zie voor nadere uitleg onder het hoofdstuk ‘Verantwoording’.

² Zie ook *Vivekacūḍāmaṇi* vers 17: “Alleen hij die onderscheid maakt (*vivekino*), die zich afgewend heeft van het onwerkelijke (*viraktasya*), die kalmte (*śama*) en soortgelijke deugden bezit en naar bevrijding verlangt (*mumukṣuoreva*), is geschikt om op zoek te gaan naar Brahman (*brahmājijñāsa*)”.

स्ववर्णाश्रमधर्मेण तपसा हरितोषणात्। साधनं प्रभवेत्पुंसां वैराग्यादि चतुष्टयम् ॥ ३ ॥

*svavarṇāśramadharmeṇa tapasā haritoṣaṇāt |
sādhanaṁ prabhavetpumsāṁ vairāgyādi catuṣṭayam || 3||*

svavarṇāśramadharmeṇa: door de uitvoering van plichten behorende tot (de vier klassen van) de samenleving en de verschillende leefwijzen; *tapasā*: ascese; *haritoṣaṇāt*: (door boetedoening) Hari (de Heer) gunstig te stemmen; *sādhanaṁ*: vaardigheden of middelen leidend naar kennis; *prabhavet*: ontstaan; *pumsām*: door iemand; *vairāgyādi*: onthecht zijn, vrij zijn van hartstocht, interesse e.d.; *catuṣṭayam*: viervoudige.

- 3. De vier [voorafgaande] vereisten¹ zoals onthechting,
Worden verworven door toewijding aan de Heer
In de vorm van de uitvoering van plichten
Behorende tot de bepalingen² en leefwijzen³ van de samenleving.**

¹ De vier voorafgaande vereisten: deze zijn (1) onthechting (*vairāgya*), (2) onderscheid tussen het eeuwigdurende en het voorbijgaande (*nityānitya-vastuvivekaḥ*), (3) de zes deugden bestaande uit kalmte (*śama*), zelfbeheersing (*dama*), teruggetrokkenheid (*uparati*), verdraagzaamheid (*titikṣā*), geloof (*śraddhā*), in-het-Zelf-gevestigd-zijn (*samādhāna*) en (4) sterk verlangen naar de uiteindelijke bevrijding (*mumukṣutā*). Zie ook de verzen 4 t/m 9 en *Vivekacūḍāmaṇi* vers 19.

² Bepalingen: *varṇa*: de vier klassen van de samenleving zijn: *brahmāṇa* (priester), *kṣatriya* (krijger), *vaiśya* (koopman), *śūdra* (arbeider).

³ Leefwijzen: *āśrama*: de verschillende leefwijzen zijn: *brahmacārin* (brahmaan student), *gṛhastha* (gezinshoofd), *vānaprastha* (heremiet) en *saṁyāsīn* (asceet).

ब्रह्मादिस्थावरान्तेषु वैराग्यं विषयेष्वनु।
यथैव काकविष्टायां वैराग्यं तद्धि निर्मलम् ॥ ४ ॥

*brahmādisthāvarānteṣu vairāgyaṁ viṣayeṣvanu |
yathaiva kākaviṣṭhāyām vairāgyaṁ taddhi nirmalam || 4||*

brahmādisthāvarānteṣu van genot van Brahmā tot deze wereld; *vairāgyaṁ*: hartstochtloosheid, onverschilligheid, ongeïnteresseerdheid; *viṣayeṣu*: aan alle objecten; *anu*: (hun vergankelijke aard) beschouwend; *yathaiva*: zoals; *kākaviṣṭhāyām*: uitwerpselen van een kraai; *vairāgyaṁ*: onthechting, hartstochtloosheid; *tad*: dat; *hi*: waarlijk; *nirmalam*: puur, zuiver.

4. Net zo onaangedaan zijn door de objecten van genot
In het rijk van de Schepper én in deze wereld
Als door de uitwerpselen van een kraai,
Wordt ware onthechting¹ genoemd.

¹ Ware onthechting: vrij zijn van hartstochten. Men kan onverschillig zijn voor genot in deze wereld in de verwachting van beter genot in een volgende wereld of in de toekomst. Een dergelijke houding verbergt echter verlangens die de poort naar kennis blokkeren. Zie ook *Vivekacūḍāmaṇi* 21: “*Vairāgya*, of ‘onthechting’, is het opgeven van alle voorbijgaande genietingen, inherent aan elke soort levensvorm van de meest simpele tot de goddelijke (*brahmā*), door het zien van het voorbijgaande (*anitya*) als gevolg van eigen observatie of instructie van de leermeester [daar ze de oorzaak van smart zijn]”.

नित्यमात्मस्वरूपं हि दृश्यं तद्विपरीतगम्।
एवं यो निश्चयः सम्यग्विवेको वस्तुनः स वै ॥ ५ ॥

*nityamātmavarūpaṁ hi dr̥śyaṁ tadviparītagam |
evaṁ yo niścayaḥ samyagviveko vastunaḥ sa vai || 5||*

nityam: eeuwig, permanent; *ātmavarūpaṁ*: Het Zelf of *ātman* in zijn pure vorm; *hi*: waarlijk; *dr̥śyaṁ*: het geziene; *tadviparītagam*: in tegenstelling tot (*ātman*); *evaṁ*: dus; *yaḥ*: welk; *niścayaḥ*: overtuiging; *samyak*: gevestigd; *vivekaḥ*: onderscheid; *vastunaḥ*: van iets; *saḥ*: waarlijk; (*jñeyaḥ*: genoemd); *vai*: waarlijk.

5. **Het Zelf¹ alleen is eeuwig
En het geziene² is voorbijgaand.³
Zo een vaste overtuiging
Wordt onderscheid⁴ genoemd.**

¹ Het Zelf of *ātman*: de ziener, dat wat de getuige is van al het veranderlijke maar zelf onveranderlijk is.

² Het geziene: alles wat waargenomen wordt en veranderlijk is zoals de zintuiglijke objecten, de zintuigen, de geest en het intellect.

³ Voorbijgaand: zie ook *Dṛg Dr̥śya Viveka* vers 1:
“Beelden zijn het geziene en het oog is hun ziener
Dat oog is het geziene en de geest is zijn ziener.
Gedachten zijn het geziene en de getuige is hun ziener;
De getuige zelf wordt door niets anders gezien”.

⁴ Onderscheid: zie ook *Vivekacūḍāmaṇi* 20: “Een vaste overtuiging dat Brahman alleen werkelijk is (*brahmasatyam*) en het universum (*jagat*) onwerkelijk wordt aangeduid als ‘onderscheid tussen het eeuwigdurende en het voorbijgaande’ (*nityānitya-vastuvivekaḥ*)”.

सदैव वासनात्यागः शमोऽयमिति शहिब्दतः ।
निग्रहो बाह्यवृत्तीनां दम इत्यभिधीयते ॥ ६ ॥

sadaiva vāsanātyāgaḥ śamo'yamiti śahbditaḥ |
nigraho bāhyavṛttīnām dama ityabhidhīyate || 6||

sadaiva: te allen tijde; *vāsanātyāgaḥ*: opgeven van neigingen, verlangen; *śamo'yamiti*: deze als kalmte; *śahbditaḥ*: wordt genoemd; *nigraho*: beheersing; *bāhyavṛttīnām*: van de externe functies van de organen; *dama iti*: als zelfbeheersing; *ityabhidhīyate*: wordt genoemd.

- 6. Het te allen tijde verzaken van neigingen¹**
Wordt kalmte genoemd².
Het afwenden van de zintuigen van objecten
Wordt zelfbeheersing genoemd³.

¹ Neigingen: vroegere indrukken die latent blijven om bij zintuiglijke en mentale prikkels tot activiteit als verlangen en afkeer aanleiding geven.

² Kalmte: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 22: “Het denken losmaken van objecten door voortdurend hun onvolmaaktheid te zien en het standvastig op zijn doel (Brahman) laten rusten, wordt ‘kalmte’ (*śama*) genoemd”.

³ Zelfbeheersing: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 23: “Zelfbeheersing (*dama*) is het afwenden van de zintuiglijke organen (fysiek en mentaal) van zinsobjecten door het standvastig op zijn doel (Brahman) houden van de aandacht zodat die niet wordt afgeleid door vroegere neigingen om zich met allerlei objecten bezig te houden”.

Kenmerkend voor het onderscheid tussen kalmte en zelfbeheersing is de richting waarin de verbinding tussen het denken (*manas*) en objecten plaatsvindt. Bij kalmte zijn er geen neigingen vanuit het denken via de zintuigen naar objecten. Bij zelfbeheersing heeft zintuiglijke waarneming van objecten geen effect op het denken. De volgende twee uitspraken van Jezus uit het Evangelie van Thomas mogen kalmte en respectievelijk zelfbeheersing verduidelijken: 27. “Als gij niet vast ten opzichte van de wereld zult gij het Rijk niet vinden.”, 21. “Wat u betreft: waakt tegenover de wereld, omgordt uw lendenen uit alle kracht opdat de rovers geen weg vinden tot u.” De zintuiglijke voorwerpen staan voor rovers.

विषयेभ्यः परावृत्तिः परमोपरतिर्हि सा।
सहनं सर्वदुःखानां तितिक्षा सा शुभा मता ॥ ७॥

viṣayebhyaḥ parāvṛttiḥ paramoparatirhi sā |
sahanam sarvaduḥkhānām titikṣā sā śubhā matā || 7||

viṣayebhyaḥ: van (zintuiglijke) objecten; *parāvṛttiḥ*: zich afwenden;
paramā: het opperste; *uparati*: perfecte zelfbeheersing; *hi*: waarlijk; *sā*: dat;
sahanam: duldzaamheid, verdraagzaamheid; *sarvaduḥkhānām*: van alle
leed en pijn; *titikṣā*: verdraagzaamheid; *sā*: dat; *śubhā*: bevorderlijk voor
geluk; *matā*: wordt genoemd.

7. **Het zich volledig afwenden van alle zintuiglijke objecten
Is teruggetrokkenheid¹, de volmaakte zelfbeheersing².
Het verduren van leed en pijn is verdraagzaamheid³,
Die bevorderlijk is voor geluk.**

¹ Teruggetrokkenheid: perfecte zelfbeheersing: *uparati*.

² De volmaakte zelfbeheersing: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 23: “De teruggetrokkenheid van de zintuigen (*uparati*) is optimaal wanneer er geen reacties op uitwendige prikkels zijn”.

³ Verdraagzaamheid: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 24: “Het verduren van leed zonder tegenstribbelen of weeklaag wordt ‘verdraagzaamheid’ (*titikṣā*) genoemd”.

निगमाचार्यवाक्येषु भक्तिः श्रद्धेति विश्रुता।
चित्तैकाग्र्यं तु सल्लक्ष्ये समाधानमिति स्मृतम्॥ ८॥

*nigamācāryavākyeṣu bhaktiḥ śraddheti viśrutā |
cittaikāgryam tu sallakṣye samādhānamiti smṛtam || 8||*

nigamācāryavākyeṣu: in de woorden van de Veda's en de Leraren; *bhaktiḥ*: vertrouwen, toewijding, geloof; *śraddhā*: geloof; *viśrutā*: is bekend als; *cittaikāgryam*: concentratie van de geest; *tu*: en; *sallakṣye*: op het enige object Sat (hier Brahman); *samādhānamiti*: in-het-Zelf-gevestigd-zijn; *smṛtam*: wordt geacht.

8. Onwrikbaar vertrouwen in de woorden van de Veda's
En in die van de Leraren¹ wordt geloof genoemd².
Het houden van de aandacht op Brahman alleen
Is in-het-Zelf-gevestigd-zijn³.

¹ Leraren: leraren die de Veda's interpreteren

² Geloof: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 25: "Geloof (*śraddhā*), dat tot de realisatie van de werkelijkheid leidt, is een op inzicht gebaseerde aanvaarding dat de leer van de geschriften en die van de eigen leermeester (*śāstrasya-guruvākya*) waar (*vastu*) zijn."

³ In-het-Zelf-gevestigd-zijn: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 26: "Het zich niet inlaten met wisselende gedachten (*na tu cittasya lālanam*) maar het intellect (*buddhi*) zonder aflat op de loutere Brahman houden wordt 'in-het-Zelf-gevestigd-zijn' (*samādhāna*) genoemd."

संसारबन्धनिर्मुक्तिः कथं मे स्यात्कदा विधे।
इति या सुदृढा बुद्धिर्वक्तव्या सा मुमुक्षुता ॥ ९ ॥

*saṁsārabandhanirmuktiḥ katham me syātkadā vidhe |
iti yā sudṛḍhā buddhirvaktavyā sā mumukṣutā || 9||*

saṁsārabandhanirmuktiḥ: de uiteindelijke bevrijding van de banden met de wereld; *katham*: wanneer; *me*: mijn; *syād*: zal zijn; *kadā*: hoe; (*he*) *vidhe*: O Heer; *iti yā*: zoals; *sudṛḍhā*: sterke; *buddhiḥ*: onderscheidend verlangen; *vaktavyā*: wordt genoemd; *sā*: dat; *mumukṣutā*: hunkeren naar uiteindelijke bevrijding;.

9. **Wanneer en hoe zal ik, O Heer,
Vrij zijn van de banden met de wereld¹?
Een dergelijk brandend verlangen
Wordt hunkering naar bevrijding genoemd².**

¹ Vrij zijn van de banden met de wereld: de oorzaak van hergeboorten (*saṁsāra*).

² Hunkering naar bevrijding: dit is het vierde vereiste dat de leerling geschikt maakt om het pad naar zelfkennis binnen te kunnen treden, zoals opgesomd in de voetnoot van vers 3. Zie ook *Vivekacūḍāmaṇi* 27: “Het ‘intens verlangen naar bevrijding’ (*mumukṣutā*) is de innerlijke drang (*icchā*) om zich te verlossen van alle door onwetendheid ontstane gebondenheid (*bandhān*) in relatie zowel tot het ego (het ‘ik’-besef) als tot het lichaam, door verwerkelijking van de eigen ware aard.”

उक्तसाधनयुक्तेन विचारः पुरुषेण हि।
कर्तव्यो ज्ञानसिद्ध्यर्थमात्मनः शुभमिच्छता ॥ १० ॥

*uktasāadhanayuktena vicārah puruṣeṇa hi |
kartavyo jñānasiddhyarthamātmanah śubhamicchatā || 10||*

uktasāadhanayuktena: in bezit van de genoemde kwalificaties; *vicārah*: zelfonderzoek; *puruṣeṇa*: door iemand; *hi*: alleen; ; *kartavyah*: dient beoefend te worden; *jñānasiddhyartham*: met het oog op het verwerven van kennis; *ātmanah*: van zijn eigen; *śubhamicchatā*: strevend naar het beste.

- 10. Alleen hij die naar volmaaktheid streeft
En over de vier genoemde vereisten¹ beschikt
Dient zich aldoor aan onderzoek² te wijden
Voor verwerving van zelfkennis.**

¹ De vier genoemde vereisten: zie vers 3.

² Onderzoek: de Sanskrit tekst gebruikt hier het woord ‘*vicāra*’ dat - door het ontbreken van een Nederlandse equivalent - met ‘onderzoek’ is vertaald. *Vicāra* is echter een sleutelbegrip in *Vedānta*. De betekenis gaat veel dieper; het is een motiefloze directe observatie, een innerlijke aanschouwing, bij een geheel stille staat waarin de ervaring is van de eigen onveranderlijke aard en van de voorbijgaande aard van de wereld. Het mag niet worden verward met intellectuele analyse of redenering. In het Engels wordt het soms met ‘reflection’, ‘enquiry’ of ‘self-enquiry’ vertaald en in het Nederlands met ‘zelfonderzoek’.

नोत्पद्यते विना ज्ञानं विचारेणान्यसाधनैः ।
यथा पदार्थभानं हि प्रकाशेन विना क्वचित् ॥ ११ ॥

*notpadyate vinā jñānam vicāreṇānyasāadhanaiḥ |
yathā padārthabhānam hi prakāśena vinā kvacit || 11||*

na: niet; *utpadyate:* wordt verkregen, oprijzen; *vinā:* zonder; *jñānam:* kennis; *vicāreṇa* onderzoek; *ānyasāadhanaiḥ:* door andere middelen; *yathā:* zoals; *padārthabhānam:* kennis van objecten; *hi:* stopwoord; *prakāśena vinā:* zonder licht; *kvacit:* nergens.

**11. Kennis wordt niet verkregen
Zonder plegen¹ van onderzoek,
Zoals een object niet wordt gezien
Zonder [de hulp van] licht.**

¹ Zonder plegen van onderzoek: op een andere wijze dan onderzoek, zoals door handeling of praktische oefening. Het is onwetendheid die het licht van kennis voor ons verborgen houdt. Om kennis te verwerven dient men daarom onwetendheid af te werpen. Zolang men bezig is met handeling en oefening blijft men onder invloed van onwetendheid. Alleen wanneer onderzoek wordt gedaan naar de ware aard van onwetendheid neemt deze geleidelijk af om ten slotte geheel te verdwijnen: dan schijnt kennis als het enige.

कोऽहं कथमिदं जातं को वै कर्ताऽस्य विद्यते।
उपादानं किमस्तीह विचारः सोऽयमीदृशः ॥ १२ ॥

*ko'ham kathamidaṁ jātam ko vai kartā'sya vidyate |
upādānaṁ kimastīha vicāraḥ so'yamīdṛśaḥ || 12||*

ko'ham: wie ben ik?; *katham*: hoe; *idaṁ*: deze (wereld); *jātam*: geschapen; *kaḥ*: wie; *vai*: term voor nadruk; *kartā*: de schepper; *asya*: van deze; *vidyate*: is; *upādānaṁ*: materie; *kim*: wat; (*astī*: is); *iha*: hier (in deze schepping); *vicāraḥ*: onderzoek; *so'yam*: dat; *idṛśaḥ*: als deze (*bhavati*: is).

- 12. Wie ben ik¹? Hoe kwam deze wereld tot bestaan?
Wie is de schepper daarvan?
Uit welke materie is deze [wereld] gemaakt?
Zo verloopt dat onderzoek².**

¹ Wie ben ik?: bij elke fysieke of mentale handeling, rijst allereerst de ik-gedachte op. Daarna verbindt deze ik-gedachte zich met een andere gedachte zoals bij 'ik zie er zo en zo uit', 'ik loop naar huis', 'ik heb kiespijn' enz. Doorgaans hebben we het voortdurend over waar het 'ik' zich mee verbindt. Zelfonderzoek (*vicāra*) is onderzoek naar wat dat 'ik' is, los van dat waar het zich mee verbindt.

² In het vorige vers werd gesteld dat kennis op geen andere wijze te verkrijgen is dan door onderzoek. In dit en de volgende verzen wordt de wijze van dat onderzoek (*vicāra*) uitgelegd.

नाहं भूतगणो देहो नाहं चाक्षगणस्तथा।
एतद्विलक्षणः कश्चिद्विचारः सोऽयमीदृशः ॥ १३ ॥

*nāhaṁ bhūtagaṇo deho nāhaṁ cākṣagaṇastathā |
etadvilakṣaṇaḥ kaścīdvicāraḥ so'yamīdṛśa || 13||*

na: niet; *ahaṁ:* Ik; *bhūtagaṇaḥ:* combinatie van de elementen; *dehaḥ:* het (fysieke) lichaam; *na:* niet; (*asti:* ben); *ahaṁ:* Ik; *ca:* en; *akṣagaṇaḥ:* (een samenvoeging) van de zintuigen; (*asti:* ben; *ahaṁ:* Ik); *tatha:* zo ook; *etadvilakṣaṇaḥ:* verschillend van deze; *kaścīd:* iets, wat; *vicāraḥ:* onderzoek; *so'yam:* dat; *idṛśaḥ:* als deze (*bhavati:* is).

- 13. Noch het lichaam¹ noch een combinatie van elementen²,
Noch een samenvoeging van de zintuigen³ ben Ik.
[Want] Ik ben verschillend van ze.
Zo verloopt het onderzoek.**

¹ Noch het lichaam: Het stoffelijke lichaam.

² Elementen: de elementen aarde, water, vuur, lucht en ether.

³ Noch een samenvoeging van de zintuigen: zie ook “*Ātma pancakam*”:
“Ik ben niet het lichaam, noch de zintuigen, noch het denken,
Noch het ego, de levenskracht of het intellect ben Ik,
Maar ik ben *Śiva*, die eeuwig en ongebonden is
Die ver, ver en ver is van vrouw, zoon, land en bezit,
En getuige van alles is”.

अज्ञानप्रभवं सर्वं ज्ञानेन प्रविलीयते।
संकल्पो विविधः कर्ता विचारः सोऽयमीदृशः ॥ १४ ॥

*ajñānaprabhavaṃ sarvaṃ jñānena pravilīyate |
saṃkalpo vividhaḥ kartā vicāraḥ so'yamīdṛśaḥ || 14||*

ajñānaprabhavaṃ: door onwetendheid geschapen; *sarvaṃ*: alles; *jñānena*: door kennis (*tat*: dat); *pravilīyate*: verdwijnt volledig; *saṃkalpaḥ*: gedachte, notie; *vividhaḥ*: menigvuldig; *kartā*: schepper (*bhavati*: is); *vicāraḥ*: onderzoek; *so'yam*: dat; *idṛśaḥ*: als deze (*bhavati*: is).

14. Alles komt voort uit onwetendheid¹
En lost volledig op bij het dagen van kennis.
Het denkvermogen [alleen] is de schepper²
Zo verloopt het onderzoek.

¹ Alles komt voort uit onwetendheid: in antwoord op de vraag in vers 12 wordt er gezegd dat onwetendheid de oorzaak van alles (ik en de wereld) is. Verbeelding als gevolg van onwetendheid is de oorzaak van het zien van een slang in een touw. Alleen kennis laat de ware aard van het touw zien waardoor de misleiding verdwijnt.

² Het denkvermogen [alleen] is de schepper: De gehele schepping bestaat uitsluitend als gedachten en het denkvermogen (*antahkaraṇa*) is de schepper daarvan. Dit wordt begrijpelijk wanneer de droomstaat nader wordt onderzocht. De wereld bestaat daarin zowel in materie als in de denkende geest. Doch beide zijn niets anders dan verbeelding. Zie ook *Dṛg Dṛśya Viveka* vers 11:

“Aangezet door de neigingen verbeeldt het denkvermogen,
Zich identificerend met de reflectie van het bewustzijn,
Een [innerlijke] wereld [van dromen] in de droomstaat,
Zo ook met de ogen een wereld buiten in de wakende staat”.

एतयोर्दुपादानमेकं सूक्ष्मं सदव्ययम्।
यथैवमृद्धटादीनं विचारः सोऽयमीदृशः ॥ १५ ॥

*etayoryadupādānamekaṁ sūkṣmaṁ sadavyayam |
yathaivamṛdghaṭādīnaṁ vicāraḥ so'yamīdṛśaḥ || 15||*

etayo: van deze twee; *upādānaṁ*: oorzaak, materiaal, bestaansgrond; *ekaṁ*: één; *sūkṣmaṁ*: subtiel; *sat*: bestaan (*asti*: is); *avyayaṁ*: onveranderlijke; *yathaiva*: zoals; *mṛt*: aarde (*bhavati*: is); (*tathaiva*: zo ook); *dghaṭādīnaṁ*: van de pot en dergelijke (*upādānaṁ*: materiaal); *vicāraḥ*: onderzoek; *so'yam*: dat; *idṛśaḥ*: als deze (*bhavati*: is).

- 15. In het ene, onveranderlijke en pure gewaarzijn¹
Komen [onwetendheid en het denkvermogen] tot bestaan
Zoals een pot en dergelijke uit klei is ontstaan.
Zo verloopt het onderzoek.**

¹ Gewaarzijn: *sat*, bewustzijn, bestaan, zijn of werkelijkheid. De ene, onveranderlijke, eeuwige substantie van al wat zich manifesteert en zelf geen object van waarneming is.

अहमेकोऽपि सूक्ष्मश्च ज्ञाता साक्षी सदव्ययः ।
तदहं नात्र संदेहो विचारः सोऽयमीदृशः ॥ १६ ॥

*ahameko'pi sūkṣmaśca jñātā sāksī sadavyayah |
tadahaṁ nātra saṁdeho vicāraḥ so'yamīdrśaḥ || 16||*

aham: ik; *ekaḥ*: één; *api*: ook; *sūkṣmaḥ*: het subtiële; *ca*: bovendien; *jñātā*: de kenner; *sāksī*: de getuige; *sat*: bestaand; *avyaya*: de onveranderlijke (*asti*: ben; *tasmāt*: daarom); *tat*: dat (*asti*: ben); *aham*: ik; *na*: niet (*asti*: is); *ātra*: hier; *saṁdehaḥ*: twijfel; *vicāraḥ*: onderzoek; *so'yam*: dat; *idrśaḥ*: als deze (*bhavati*: is).

**16. Ik ben de ene, subtiële, de kenner¹ en de getuige²,
De immer-bestaande en onveranderlijke,
Daarom ben Ik zonder twijfel Dát (Brahman)³.
Zo verloopt het onderzoek.**

¹ De kenner: het Zelf, zie *Vivekacūḍāmaṇi* 133: “Het (Zelf) is de kenner van de veranderingen in het denken (*jñātāmano*), van het ego (*ahaṁkāra*), van de activiteiten van het lichaam, de organen en levenskrachten. Het neemt hun vormen aan zoals hitte in een ijzeren kogel. Het handelt niet, noch ondergaat Het de kleinste verandering.”

² De getuige: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 125: “Er is een absolute entiteit, een ‘Zijn’, de eeuwige, onveranderlijke bestaansgrond van het ‘ik-bewustzijn’ (*aham*), de getuige van de drie staten [waken, dromen, slapen], en apart van de vijf sluiers (*sanpañcakośa*).”

³ Ik ben Dát (Brahman): wanneer het ‘ik’, of ego bevrijd wordt van de opgelegde beperkingen, de vijf sluiers, wordt het één met Dát, Brahman. Zie *Vivekacūḍāmaṇi* waarin dit in de verzen 241-263 is uitgelegd

आत्मा विनिष्कलो ह्येको देहो बहुभिरावृतः।
तयोरैक्यं प्रपश्यन्ति किमज्ञानमतः परम्॥ १७॥

*ātmā viniṣkalo hyeko deho bahubhirāvṛtaḥ |
tayoraikyaṁ prapaśyanti kimajñānamataḥ param || 17||*

ātmā: ātman, het Zelf; *viniṣkalaḥ*: zonder delen; (*asti*: is); *hi*: waarlijk; *ekaḥ*: één; *dehaḥ*: het lichaam; *bahubhiḥ*: door vele (delen); *āvṛtaḥ*: bedekt; (*asti*: is; *mudhaḥ*: de onwetende); *tayoḥ*: van deze twee; *aikyaṁ*: identiteit; *prapaśyanti*: anders zien (verwarren); *kim*: wat; *ajñānam*: onwetendheid (*asti*: is); *ataḥ param*: anders dan dit.

**17. Het Zelf is waarlijk één en ondeelbaar
Maar het lichaam bestaat uit vele delen
En toch beschouwt men deze twee als één,
Wat kan dit anders dan onwetendheid¹ zijn?**

¹ Onwetendheid: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 139: “ Het Zelf is vol glorie, ondeelbaar, eeuwig, zonder gelijke en manifesteert zich door de kracht van kennis. De versluisende kracht (*āvṛtiśakti*), teweeggebracht door *tamas* omhult het Zelf volledig zoals bij een zonsverduistering *Rāhu* (maan) de zon bedekt.” En 137: “Het niet-Zelf voor het Zelf houden is onwetendheid; dit leidt tot gebondenheid van de mens en is de oorzaak van geboorte en dood. Want het is door onwetendheid dat men dit vergankelijke lichaam als werkelijk (het Zelf) beschouwt, en zich daarmee identificeert. Als gevolg daarvan koestert, verzorgt, baadt en voedt men het door middel van aangename zinsobjecten en op deze wijze raakt men verstrikt als een rups in de draden van zijn cocon”.

आत्मा नियामकश्चांमर्देहो बाह्यो नियम्यकः ।
तयोरैक्यं प्रपश्यन्ति किमज्ञानमतः परम् ॥ १८ ॥

*ātmā niyāmakāścāmtardeho bāhyo niyamyakah |
tayoraikayaṁ prapaśyanti kimajñānamataḥ param || 18||*

ātmā: ātman, het Zelf; *niyāmakah*: de gebieder, soevereine; *ca*: en; (*bhavati*: is); *antaḥ*: interne, inwendige; *dehaḥ*: het lichaam; *bāhyaḥ*: externe, uitwendige; *niyamyakah*: het beheerste; *tayoḥ*: van deze twee; *aikyaṁ*: identiteit; *prapaśyanti*: anders zien (verwarren); *kim*: wat; *ajñānam*: onwetendheid (*asti*: is); *ataḥ param*: anders dan dit.

- 18. Het Zelf is soeverein en het binnenste,
Het lichaam is de slaaf en het uiterlijke,
En toch beschouwt men deze twee als één,
Wat kan dit anders dan onwetendheid zijn?**

आत्मा ज्ञानमयः पुण्यो देहो मांसमयोऽशुचिः ।
तयोरैक्यं प्रपश्यन्ति किमज्ञानमतः परम् ॥ १९ ॥

*ātmā jñānamayaḥ puṇyo deho māṁsamayo'suciḥ |
tayoraikyaṁ prapaśyanti kimajñānamataḥ param || 19||*

ātmān: ātman, het Zelf; *jñānamayaḥ:* alwetend, bestaat uit kennis; *puṇyaḥ:* gelukzalige; *dehaḥ:* het lichaam; (*bhavati:* is); *māṁsamayaḥ:* een en al vlees; *aśuciḥ:* onzuiver; *tayoḥ:* van deze twee; *aikyaṁ:* identiteit; *prapaśyanti:* anders zien (verwarren); *kim:* wat; *ajñānam:* onwetendheid (*asti:* is); *ataḥ param:* anders dan dit.

**19. Het Zelf is alwetend, gelukzalig en genadig,
Het lichaam is één en al vlees en onzuiver¹.
En toch beschouwt men deze twee als één,
Wat kan dit anders dan onwetendheid zijn?**

¹ Eén en al vlees en onzuiver: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 157: “Het is boven elke twijfel verheven dat het Zelf, de onvergankelijke inwonende werkelijkheid, zich onderscheidt van het lichaam en de getuige is van het lichaam en al zijn vergankelijke eigenschappen, activiteiten en staten.” 158: “Kan het lichaam, dat een klomp is die bestaat uit beenderen omwikkeld met vlees en die vuil en hoogst onzuiver is, het uit zichzelf bestaande Zelf, de Kenner, zijn?” 159: “Alleen de dwaze mens denkt dat hij een verzameling is van huid, vlees, vet, beenderen en vuil. Maar de mens, begiftigd met onderscheidingsvermogen (*vicāra*), kent het Zelf als de enige werkelijkheid, los van het lichaam.”

आत्मा प्रकाशकः स्वच्छो देहस्तामस उच्यते।
तयोरैक्यं प्रपश्यन्ति किमज्ञानमतः परम्॥ २० ॥

*ātmā prakāśakaḥ svaccho dehastāmasa ucyate |
tayloraikyaṁ prapaśyanti kimajñānamataḥ param || 20||*

ātmā: ātman, het Zelf; *prakāśakaḥ*: de verlichter; *svacchaḥ*: zuiver; *dehaḥ*: het lichaam; (*bhavati*: is); *tamasah*: van duistere aard; *ucyate*: wordt gezegd; *tayoḥ*: van deze twee; *aikyaṁ*: identiteit; *prapaśyanti*: anders zien (verwarren); *kim*: wat; *ajñānam*: onwetendheid (*asti*: is); *ataḥ param*: anders dan dit.

- 20. Het Zelf is uit zichzelf stralend en puur
De aard van het lichaam is bekend als obscur¹
En toch beschouwt men deze twee als één,
Wat kan dit anders dan onwetendheid zijn?**

¹ Obscuur van aard: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 161: ‘O dwaas, houd op te denken dat je deze klomp huid, vlees, vet, beenderen en afval bent. Vereenzelvig jezelf met de onveranderlijke Brahman (*brahmaṇi nirvikalpe*), het Zelf van alles, en verwerf opperste (*paramām*) vrede (*śāntim*).’

आत्मा नित्यो हि सद्रूपो देहोऽनित्यो ह्यसन्मयः ।
तयोरैक्यं प्रपश्यन्ति किमज्ञानमतः परम् ॥ २१ ॥

*ātmā nityo hi sadrūpo deho'nityo hyasanmayah |
tayoraikyaṁ prapaśyanti kimajñānamataḥ param || 21||*

ātmān: ātman, het Zelf; *nityaḥ*: eeuwig; *sadrūpaḥ*: bestaan zelf; *dehaḥ*: het lichaam; *anityaḥ*: voorbijgaand; *hi*: omdat; *asanmayah*: in essentie niet bestaand; *tayoḥ*: van deze twee; *aikyaṁ*: identiteit; *prapaśyanti*: anders zien (verwarren); *kim*: wat; *ajñānam*: onwetendheid (*asti*: is); *ataḥ param*: anders dan dit.

**21. Het Zelf is eeuwig daar Het het bestaan zelf is,
Het lichaam is voorbijgaand en heeft geen eigen bestaan¹.
En toch beschouwt men deze twee als één,
Wat kan dit anders dan onwetendheid zijn?**

¹ Het lichaam is voorbijgaand en heeft geen eigen bestaan: het lichaam ondergaat voortdurend verandering en is niet eeuwig bestaand. Ervan uitgaande dat het lichaam niet-eeuwig is, hoe kan het niet-bestaand zijn? Want zo lang het standhoudt wordt het onmiskenbaar als bestaand gezien, echter het is niet een onafhankelijke entiteit naast het Zelf.

In het eerste gezicht lijkt het lichaam te bestaan, hoe tijdelijk zijn bestaan ook is. Daarom wordt er een tijdelijk bestaan (*vyavahārika sattā*) aan toegeschreven. Maar bij nader onderzoek naar zijn werkelijke natuur wordt dit tastbare lichaam geleidelijk vager en verdwijnt ten slotte in zijn geheel. Daarom wordt gezegd dat het lichaam als zodanig altijd niet-bestaand is, ook al lijkt het voor een tijdje bestaand aan hen die het niet doorzien.

आत्मनस्तत्प्रकाशत्वं यत्पदार्थावभासनम्।
नाग्न्यादिदीप्तिवद्विप्तिर्भवत्यान्व्य यतो निशि ॥ २२ ॥

*ātmanastatprakāśatvaṃ yatpadārthāvabhāsanam |
nāgnyādidīptivaddiptirbhavatyāndhya yato niśi || 22||*

ātmanah: van het Zelf; *tat:* dat; *prakāśatvaṃ:* glans, luister; *yat:* welke, *padārthāvabhāsanam:* manifestatie van alle objecten; *na:* niet; *āgnyādidīptivat:* zoals het licht van vuur en dergelijke (*ātmanah:* van het Zelf); *dīptiḥ:* licht; *bhavati:* is; *andhaḥ:* duisternis; *yataḥ:* desondanks; *niśi:* 's nachts (ergens).

22. Het licht van het Zelf¹
Verlicht alle objecten,
En niet zoals vuur
Dat plaatselijk verlicht.

¹ Het licht van het Zelf: het licht dat de wereld verlicht, van kaarslicht tot zonlicht, is verschillend van intensiteit, verlicht plaatselijk, is niet eeuwig en bestaat alleen bij aanwezigheid van gezichtsvermogen. Het licht van het Zelf is daarentegen van een andere orde, is voorbij het domein van fysiek licht en duisternis. Dat het alles verlicht is een symbolische beschrijving. Het is dat licht waardoor alles gekend wordt. Het is in alles en Het Is alles en alles is in Het. Zie ook *Vivekacūḍāmaṇi* 132: “In dit lichaam schittert het Zelf in Zijn volle pracht in de verborgen kamer van het intellect (*buddhi*) [het Hart], als de subtiële en alles doordringende doch ongemanifesteerde ether (*ākāśa*), en verlicht dit universum (*viśvam-idam*) als de zon.”

देहोऽहमित्ययं मूढो धृत्वा तिष्ठत्यहो जनः ।
ममायमित्यपि ज्ञात्वा घटद्रष्टेव सर्वदा ॥ २३ ॥

*deho'hamityayaṁ mūḍho dhṛtvā tiṣṭhatyaho janah |
mamāyamityapi jñātvā ghaṭadraṣṭeva sarvadā || 23||*

dehaḥ: lichaam; *ahaṁ*: ik; *iti*: dat; *ayaṁ*: dit; *mūḍhaḥ*: onwetende; *dhṛtvā*: houdend voor; *tiṣṭhati*: (tevreden) blijft; *aho*: helaas; *janah*: mens, persoon; *mamāyam*: dat dit van mij is; *api*: terwijl, zelfs; desondanks; *jñātvā*: wetende; *ghataadraṣṭeva*: zoals iemand die een pot ziet; *sarvadā*: altijd.

23. Helaas gelooft de onwetende mens

**Dat hij het lichaam is¹, en berust daarin,
Terwijl hij weet dat het slechts tot hem behoort,
Verschillend van hem zoals een aarden pot.**

¹ Dat hij het lichaam is: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 140: “Wanneer zijn stralende eigen Zelf door de versluiserende kracht (*āvr̥tiśakti*), teweeggebracht door *tamas* uit het zicht verdwijnt, vereenzelvigd de door onwetendheid overmande mens zich met zijn lichaam, dat het niet-Zelf is. Dan wordt hij gekweld door de geweldige verbeeldende kracht van projectie (*vikṣepaśakti*) van *rajas* die hem bindt met de ketenen van lust (*kāma*), toorn (*krodha*) enz.”

ब्रह्मैवाहं समः शान्तः सच्चिदानंदलक्षणः ।
 नाहं देहो ह्यसद्रूपो ज्ञान्मित्युच्यते बुधैः ॥ २४ ॥

*brahmaivāhaṁ samaḥ śāntaḥ saccidānāṁdalakṣaṇaḥ |
 nāhaṁ deho hyasadrūpo jñānmitryucyate budhaiḥ || 24||*

brahman: Brahman; *eva:* waarlijk; (*asmi:* ben; *yataḥ:* omdat; *ahaṁ:* ik); *ahaṁ:* ik; *samaḥ:* gelijkmoedig; *śāntaḥ:* vredig, stil; *saccidānāṁdalakṣaṇaḥ:* van de essentie bestaan, kennis en gelukzaligheid; (*asmi:* ben); *nahi:* nimmer; *ahaṁ:* ik; *dehaḥ:* lichaam; (*asmi:* ben); *hi:* werkelijk, inderdaad; *asadrūpa:* niet-bestaan zelf; *jñānam:* [ware] kennis; *iti:* dit; *ucyate:* wordt genoemd; *budhaiḥ:* door de wijze (kenner); (*asmi:* ben).

**24. Ik ben waarlijk Brahman¹, gelijkmoedig en vredig,
 Mijn essentie is bestaan, kennis en gelukzaligheid.
 Ik ben niet het lichaam dat slechts een illusie is.
 Dit wordt door de wijzen [ware] kennis genoemd.**

¹ Ik ben waarlijk Brahman: ‘Ik’, het Zelf of *ātman*, is Brahman, daar er geen enkel onderscheidend kenmerk tussen deze twee is. Onderzoek (*vicāra*) naar de essentie van de onderzoeker zelf openbaart dat er niets anders is dan het Zelf of *ātman* alleen waaruit de gehele zogenaamde uiterlijke wereld emaneert. Op deze wijze realiseert hij dat wat hij zeer lang voor Brahman, de bestaansgrond van het universum, heeft gehouden, niets anders dan zijn eigen Zelf is. De eenzelveheid van het Zelf en Brahman wordt in *Vivekacūḍāmaṇi* uitvoerig behandeld. Zie *Vivekacūḍāmaṇi* 241-244: “Uitspraken in geschriften zoals ‘Dat zijt gij’ (*tat tvam asi*) openbaren steeds de absolute eenzelveheid van Brahman (of *Īśvara*, de Heer), aangeduid met ‘Dat’, en het individu (*jīva*), aangeduid met ‘gij’. Deze eenzelveheid wordt echter niet aangetoond met de letterlijke betekenis van ‘Dat’ en ‘gij’. Want beide zijn niet-bestaande bedekkingen (*upādhikalpito*) als gevolg van *māyā*, de oorzaak en het gevolg van niet-bestaande verschijningen. De letterlijke betekenis van ‘Dat’ is de *māyā* van *Īśvara* (de Heer, God, de schepper) die de oorzaak is van het universum. De letterlijke betekenis van ‘gij’ wijst naar de vijf sluiers van het individu (*jīva*). Hun eigenschappen zijn tegengesteld, zoals de zon en de vuurvlieg, de koning en zijn dienaar, de oceaan en de bron, of de berg Meru en het atoom. Dus, er kan geen sprake zijn van eenzelveheid tussen Brahman en het individu in de letterlijke betekenis van ‘Dat’ en ‘gij’. Dit is niet de manier waarop de geschriften eenzelveheid postuleren. Wanneer deze bedekkingen (*upādhī*’s), respectievelijk *Īśvara* en *jīva*, worden verwijderd blijven noch God noch individu over. Als je een koning zijn koninkrijk afneemt en een krijger zijn wapens, is er noch een koning, noch een soldaat.”

निर्विकारो निराकारो निरवद्योऽहमव्ययः ।
 नाहं देहो ह्यसद्रूपो ज्ञानमुच्यते बुधैः ॥ २५ ॥

nirvikāro nirākāro niravadyo'hamavyayah |
nāhaṁ deho hyasadrūpo jñānamucyate budhaiḥ || 25||

nirvikārah: zonder verandering; *nirākārah:* zonder vorm; *niravadyah:* smetteloos; *ahaṁ:* Ik; *avyayah:* onvergankelijk; (*asmi:* ben); *nahi:* nimmer; *ahaṁ:* ik; *dehaḥ:* lichaam; (*asmi:* ben); *hi:* werkelijk, inderdaad; *asadrūpa:* niet-bestaan zelf; *jñānam:* [ware] kennis; *iti:* dit; *ucyate:* wordt genoemd; *budhaiḥ:* door de wijze (kenner); (*asmi:* ben).

- 25. Ik ben onveranderlijk en zonder vorm,
 Zonder blaam en onvergankelijk.
 Ik ben niet het lichaam dat slechts een illusie is.
 Dit wordt door de wijzen [ware] kennis genoemd.**

निरामयो निराभासो निर्विकल्पोऽहमाततः ।
 नाहं देहो ह्यसद्रूपो ज्ञानमुच्यते बुधैः ॥ २६ ॥

*nirāmayo nirābhāso nirvikalpo'hamātataḥ |
 nāhaṁ deho hyasadrūpo jñānamucyate budhaiḥ || 26||*

nirāmayah: vrij van (behept met) ziek zijn; *nirābhāsaḥ*: voorbij bevat-
 tingsvermogen; *nirvikalpah*: vrij van kentering, wijziging, keuze; *ahaṁ*: Ik;
ātataḥ: alles doordringend; (*asmi*: ben); *nahi*: nimmer; *ahaṁ*: ik; *dehaḥ*:
 lichaam; (*asmi*: ben); *hi*: werkelijk, inderdaad; *asadrūpa*: niet-bestaan zelf;
jñānam: [ware] kennis; *iti*: dit; *ucyate*: wordt genoemd; *budhaiḥ*: door de
 wijze (kenner); (*asmi*: ben).

**26. Ik ben vrij van kwalen en veranderingen,
 Voorbij begripsvermogen¹, en alles doordringend.
 Ik ben niet het lichaam dat slechts een illusie is.
 Dit wordt door de wijzen [ware] kennis genoemd.**

¹ Voorbij begripsvermogen: Ik ben niet vatbaar voor welke gedachte dan ook omdat in het Opperste Zelf geen gedachte, geen begrip van subject en object of de kenner en het gekende, zelfs niet een gedachte van het Zelf en niet-Zelf, mogelijk is, daar alle gedachten tot dualiteit behoren en het Zelf niet-duaal is.

Zie ook Yoga Vāsiṣṭha III.81: "De ziener, die zelf ongezien blijft, ziet zichzelf en de ziener wordt nooit een object van bewustzijn. De ziener is slechts het geziene en als de latente psychische indrukken verdwenen zijn, verwerft de ziener zijn ware zijn: als er een voorstelling is buiten zichzelf, is er een ziener gecreëerd. Is er geen subject, dan is er ook geen object, zonder vader is er geen zoon. Het is het subject dat object wordt. Er is geen object (geziene) zonder een subject (ziener). Nogmaals, het subject is slechts subject in relatie tot het object, zoals het de zoon is, die de man 'vader' maakt; maar doordat het subject (de ziener) zuiver bewustzijn is, is hij in staat het object op te roepen. Dit kan niet andersom, het object roept niet het subject op. Daarom is alleen de ziener werkelijk en het object een hallucinatie; alleen goud is echt, de 'armband' is naam en vorm. Zolang de vorm 'armband' bestaat, wordt goud niet gezien; zolang het object blijft bestaan is er de scheiding tussen de ziener en het geziene. Maar, zoals het bewustzijn in de armband het goud goud doet zijn, manifesteert het subject (de ziener) het object (het geziene) en realiseert daardoor subjectiviteit of bewustzijn. Het ene is de reflectie van het andere; er is geen werkelijke dualiteit. Het subject bestaat door het object en het object is slechts een reflectie van het subject; er kan geen dualiteit zijn als er geen een is."

निर्गुणो निष्क्रियो नित्यो नित्यमुक्तोऽहमच्युतः।
नाहं देहो ह्यसद्रूपो ज्ञानमुच्यते बुधैः ॥ २७ ॥

*nirguṇo niṣkriyo nityo nityamukto'hamacyutaḥ |
nāhaṁ deho hyasadrūpo jñānamucyate budhaiḥ || 27||*

nirguṇaḥ: vrij van kenmerkende eigenschap, kwaliteit, karakteristiek;
niṣkriyaḥ: vrij van activiteit; *nityaḥ*: eeuwig; *nityamuktaḥ*: voorgoed vrij;
acyutaḥ: blijvend, gedurig; (*asmi*: ben); *ahaṁ*: Ik; *nahi*: nimmer; *ahaṁ*: ik;
dehaḥ: lichaam; (*asmi*: ben); *hi*: werkelijk, inderdaad; *asadrūpa*: niet-
bestaan zelf; *jñānam*: [ware] kennis; *iti*: dit; *ucyate*: wordt genoemd;
budhaiḥ: door de wijze (kenner); (*asmi*: ben).

- 27. Ik ben zonder eigenschappen¹ en activiteit,
Eeuwig, voorgoed vrij en blijvend.
Ik ben niet het lichaam dat slechts een illusie is.
Dit wordt door de wijzen [ware] kennis genoemd.**

¹ Eigenschappen: de tekst spreekt over *guṇa*'s. Deze staan voor de kwaliteiten van de natuur. Er zijn drie *guṇa*'s; *sattva*, *rajas* en *tamas*. De *guṇa*'s zijn kwaliteiten waarmee alles in de natuur beschreven kan worden. Alle drie *guṇa*'s zijn nooit gelijktijdig even sterk aanwezig. Wanneer de ene overheerst blijven de andere twee op de achtergrond. *Sattva* leidt tot kennis en geluk, *rajas* tot activiteit, *tamas* tot versluiering van kennis, traagheid, luiheid en slaap. Wanneer *sattva* overheerst is men begiftigd met onderscheidingsvermogen en de aandacht keert zich van zintuiglijke genietingen naar zelfkennis.

निर्मलो निश्चलोऽनन्तः शुद्धोऽहमजरोमरः ।
 नाहं देहो ह्यसद्रूपो ज्ञानमुच्यते बुधैः ॥ २८ ॥

*nirmalo niścalo'nantah śuddho'hamajaromarah |
 nāham deho hyasadrūpo jñānamucyate budhaiḥ || 28||*

nirmalah: vrij van onzuiverheid; *niścalah*: onbeweeglijk; *anantah*: oneindig, onbegrensd; *śuddhah*: heilig, foutloos, onfeilbaar, oorspronkelijk; *ajarah*: onvergankelijk; *amarah*: onsterfelijk; (*asmi*: ben); *aham*: Ik; *nahi*: nimmer; *aham*: ik; *dehah*: lichaam; (*asmi*: ben); *hi*: werkelijk, inderdaad; *asadrūpa*: niet-bestaan zelf; *jñānam*: [ware] kennis; *iti*: dit; *ucyate*: wordt genoemd; *budhaiḥ*: door de wijze (kenner); (*asmi*: ben).

**28. Ik ben smetteloos, onbeweeglijk en onbegrensd,
 Ik ben foutloos, onvergankelijk en onsterfelijk.
 Ik ben niet het lichaam dat slechts een illusie is.
 Dit wordt door de wijzen [ware] kennis genoemd.**

स्वदेहे शोभनं सन्तं पुरुषाख्यं च संमतम्।
किं मूर्खं शून्यमात्मानं देहातीतं करोषि भोः ॥ २९ ॥

*svadehe śobhanam santam puruṣākhyam ca sammatam |
kim mūrkhā śūnyamātmānam dehātītam karoṣi bhoḥ || 29||*

svadeheḥ: [wonend] in je eigen lichaam; *śobhanam*: gelukkig; *santam*: altijd bestaand; *puruṣākhyam*: bekend als *Puruṣa*; *ca*: en; *sammata*: gevestigd; *kim*: waarom; *mūrkhā*: dwaze, onwetende; *śūnyam*: als niet-bestaand; *ātman*: het Zelf; *dehātītam*: voorbij, overstijgend, het lichaam; *karoṣi*: stelt; *bhoḥ*: O, (gij).

**29. O jij, dwaze! Waarom beschouw je
Het altijd bestaande, gelukzalige Zelf,
Dat in je eigen lichaam woont en daarvan verschilt
En bekend staat als *Puruṣa*¹, als niet-bestaande²?**

¹ *Puruṣa*: synoniem voor ‘het Zelf’, de ziel, de oorspronkelijke mens, vrij van attributen.

² Waarom beschouw je ... als niet-bestaande: in de hier voorafgaande verzen is van alle kenmerken die de menselijke geest kan vatten ontkend dat ze tot *ātman* behoren. Wanneer al het kenbare wordt geëlimineerd kan dan twijfel ontstaan of *ātman* nog überhaupt bestaat. Niemand kan echter zijn eigen bestaan ontkennen en daarom kan wat na de eliminatie over blijft niet als ‘niet-bestaand’ beschouwd worden.

स्वात्मानं शृणु मूर्ख त्वं श्रुत्या युक्त्या च पूरुषम्।
देहातीतं सदाकारं सुदुर्दर्शं भवादृशैः ॥ ३० ॥

*svātmānaṁ śruṇu mūrkhā tvam śrutyā yuktyā ca pūruṣam |
dehātītaṁ sadākāraṁ sudurdarśaṁ bhavādṛśaiḥ || 30||*

svātmānaṁ: je eigen Zelf; *śruṇu* (*avadhāraya*): realiseren; *mūrkhā*: onwetende, dwaze; *tvam*: jij; *śrutyā*: met behulp van de *śruti* (geschriften); *yuktyā*: door redenering; *ca*: en ook; *pūruṣa*: *Pūruṣa*; *dehātītaṁ*: voorbij, overstijgend, het lichaam; *sadākāraṁ*: de ware vorm van bestaan; (*kintu*: maar); *sudurdarśaṁ*: zeer moeilijk kan worden gezien; *bhavādṛśaya*: door mensen als jij; (*bhoḥ*) O, jij.

**30. O jij, dwaze! Poog je eigen Zelf, *Puruṣa*, te kennen,
De ware vorm van bestaan, die het lichaam overstijgt
En zeer moeilijk te vatten is voor mensen als jij¹,
Met de hulp van de geschriften en redenering.**

¹ Als jij: bedoeld wordt de mensen die door hun sterke gebondenheid aan het lichaam *ātman* en het lichaam niet van elkaar kunnen onderscheiden en blindelings zich met het lichaam identificeren.

अहंशब्देन विख्यात एक एव स्थितः परः।

स्थूलस्त्वनेकतां प्राप्तः कथं स्याद्देहकः पुमान्॥ ३१ ॥

ahamśabdena vikhyāta eka eva sthitaḥ paraḥ |
sthūlastvanekatām prāptaḥ katham syāddehakaḥ pumān || 31||

ahamśabdena: door het woord ‘Ik’; *vikhyātaḥ*: staat bekend als; *eka eva*: als enkel, ‘één’; *sthitaḥ*: bestaande; *paraḥ*: voorbij het lichaam; *sthūlaḥ*: het stoffelijk (lichaam); *tu*: aan de andere kant; *anekatām*: veelvuldig; *prāptaḥ*: verkregen; (*tadā*: zo); *katham*: hoe; *syāt*: kan zijn; *dehakaḥ*: het lichaam; *pumān*: *Pūruṣa*.

- 31. Dat wat zichzelf met het woord ‘Ik’ verkondigt
Is Het Opperste Zelf (*Puruṣa*), en bestaat als één¹,
Terwijl stoffelijke lichamen bestaan in veelvoud.
Dus, hoe kan dit lichaam het Zelf zijn?**

¹ Eén: *Vivekacūḍāmaṇi* 292: “Het bereiken van dat wat werkelijk en je oorspronkelijke Zelf is, deze absolute kennis en gelukzaligheid, de ene zonder tweede, die elke vorm en activiteit overstijgt, zal je vereenzelviging met de valse lichamen tot een einde brengen, zoals een toneelspeler die aan het einde van het spel zijn masker afdankt.”

अहं द्रष्टृतया सिद्धो देहो दृश्यतया स्थितः ।
ममायमिति निर्देशात्कथं स्यादेहकः पुमान् ॥ ३२ ॥

*aham draṣṭṛtayā siddho deho dṛśyatayā sthitaḥ |
mamāyamiti nirdeśātkatham syāddehakaḥ pumān || 32||*

aham: Ik; *draṣṭṛtayā*: als het subject van waarneming; *siddho*: gevestigd (*asti*: ben); *dehaḥ*: het lichaam; *dṛśyatayā*: als het object van waarneming; *sthitaḥ*: bestaat; *mama*: (is) mijn; *ayam*: dit; *iti nirdeśāt*: vanwege deze beschrijving; *katham*: hoe; *syāt*: kan zijn *dehakaḥ*: het lichaam; *pumān*: *Pūruṣa*.

- 32. Het ‘Ik’ is het subject of de waarnemer,
Terwijl het lichaam het object van waarneming is.
Over het lichaam zegt het ‘ik’ “het is van mij”¹.
Dus, hoe kan dit lichaam het Zelf, zijn?**

¹ Het is mijn lichaam: het lichaam is iets dat ik bezit, en daarom een object voor mij. Zo, is er geen enkele grond om Mij, het onbegrensde Zelf, met het lichaam te identificeren.

अहं विकारहीनस्तु देहो नित्यं विकारवान्।
इति प्रतीयते साक्षात्कथं स्याद्देहकः पुमान्॥ ३३ ॥

*aham vikārahīnastu deho nityam vikāravān |
iti pratīyate sākṣātkatham syāddehakaḥ pumān || 33||*

aham: Ik; *vikārahīna*: zonder enige verandering; (*asti*: ben); *tu*: maar;
dehaḥ: het lichaam; *nityam*: ooit; *vikāravān*: ondergaat veranderingen; *iti*:
dit; *pratīyate*: wordt waargenomen; *sākṣāt*: direct; *katham*: hoe; *syāt*: kan
zijn; *dehakaḥ*: het lichaam; *pumān*: *Pūruṣa*.

- 33. Het volgt uit directe waarneming**
Dat het lichaam aan verandering onderhevig is
Terwijl het ‘Ik’, [het Zelf], onveranderlijk is¹.
Dus, hoe kan dit lichaam het Zelf zijn?

¹ Het ‘Ik’, [of het Zelf], is onveranderlijk; In vreugde en verdriet, in kindertijd, jeugd en ouderdom, ondanks al die veranderingen van het lichaam blijft het Zelf altijd hetzelfde; hoe zouden we anders iemand steeds als dezelfde persoon herkennen ook als zijn uiterlijk en gedrag aanzienlijke veranderingen ondergaan.

यस्मात्परमिति श्रुत्या तया पुरुषलक्षणम्।
विनिर्णीतं विमूढेन कथं स्याद्देहकः पुमान्॥ ३४॥

*yasmātparamiti śrutyā tayā puruṣalakṣaṇam |
vinirṇītaṁ vimūḍhena katham syāddehakaḥ pumān || 34||*

yasmātparam: (er is niets) hoger dan Hij; *iti:* dit; *śrutyā:* *śruti*; *tayā:* door de tekst; *puruṣalakṣaṇam:* de aard van *puruṣa*; *vinirṇītaṁ:* zekerheid krijgen; *vimūḍhena:* door de wijze; *katham:* hoe; *syāt:* kan zijn; *dehakaḥ:* het lichaam; *pumān:* *Pūruṣa*.

- 34. Uit de geschriften kregen de wijzen
Zekerheid over de ware aard van *Puruṣa*¹,
Dat er niets hoger is dan Hij.
Dus, hoe kan dit lichaam het Zelf zijn?**

¹ Uit de geschriften enz.: zie *Śvetaśvatara Upaniṣad* 3.9

“Hoger dan *Puruṣa* is er niets dat bestaat,
Niets kleiner en niets groter, hoe dan ook,
Als een boom staat deze, wortlend in de hemel,
En vult de ganse schepping.”

सर्वं पुरुष एवेति सूक्ते पुरुषसंज्ञिते।

अप्युच्यते यतः श्रुत्या कथं स्याद्देहकः पुमान्॥ ३५॥

sarvaṁ puruṣa eveti sūkte puruṣasamjñite |

apyucyate yataḥ śrutyā katham syāddehakaḥ pumān || 35||

“*Puruṣa eva idaṁ sarvaṁ*”: “al dit is waarlijk de *Puruṣa*”; *puruṣasamjñite sūkte*: in de kernachtige tekst bekend als *Puruṣa Sūkta*; *api*: ook; *iti*: dus; *ucyate*: is verkondigd; (*tataḥ*: zo); *yataḥ*: omdat; *śrutyā*: door de *śruti* tekst; *katham*: hoe; *syāt*: kan zijn; *dehakaḥ*: het lichaam; *pumān*: *Pūruṣa*.

35. Ook de *śruti* heeft in kernachtige woorden

In de *Puruṣa Sūkta*¹ verkondigd:

‘Al dit is waarlijk *Puruṣa*’.

Dus, hoe kan dit lichaam het Zelf zijn?

¹ *Puruṣa Sūkta*: dit vormt een deel van de *Ṛg Veda* (10.90.2): daarin vindt men een van de hoogste opvattingen van het Kosmische Wezen waaruit dit universum is geëmaneerd. “De *Puruṣa* is waarlijk al dit (gemanifesteerde wereld). Hij is alles dat was in het verleden en dat zal zijn in de toekomst. Hij is de Heer van de verblijfplaats van gelukzaligheid en heeft deze vergankelijke vorm van het gemanifesteerde universum aangenomen, zodat de individuen de gevolgen van hun daden ondergaan.”

असंगः पुरुषः प्रोक्तो बृहदारण्यकेऽपि च।
 अनन्तमलसंश्लिष्टः कथं स्यादेहकः पुमान्॥ ३६ ॥

asaṅgaḥ puruṣaḥ prokto bṛhadāraṇyake'pi ca |
 anantamalasamśliṣṭaḥ katham syādehakaḥ pumān || 36||

asaṅgaḥ: ongehecht; *puruṣaḥ*: Puruṣa; *proktaḥ*: werd gezegd; (*tata*: zo);
bṛhadāraṇyake: in de Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad; *api ca*: zo ook; *anantam-*
alasamśliṣṭaḥ: besmeerd met ontelbare onzuiverheden; *katham*: hoe; *syāt*:
 kan zijn; *dehakaḥ*: het lichaam; *pumān*: Pūruṣa.

36. Ook in *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* wordt gezegd:
‘De *Puruṣa* is totaal ongehecht’¹.
Het lichaam heeft echter ontelbare onzuiverheden
Dus, hoe kan dit lichaam het Zelf zijn?

¹ De Puruṣa is totaal ongehecht: refereert aan de volgende passages van de *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* (4.3.15) “Na genoten te hebben in de staat van diepe slaap, rond gereisd en (de resultaten van) het goede en het slechte (in droom) gezien te hebben, ijlt Hij naar zijn vorige staat: diepe slaap. Hij wordt daar niet gevolgd door wat Hij ziet omdat deze persoon zonder gehechtheden is.”, (4.3.16) “Na genoten te hebben in de wakende staat, rondgereisd en (de resultaten van) het goede en het slechte gezien te hebben, ijlt Hij naar zijn vorige staat: de wakende staat. Hij wordt daar niet gevolgd door wat Hij ziet omdat deze persoon zonder gehechtheden is.”

तत्रैव च समाख्यातः स्वयंज्योतिर्हि पूरुषः।

जडः परप्रकाशयोऽयं कथं स्याद्देहकः पुमान्॥ ३७॥

*tatraiva ca samākhyātaḥ svayamjyotirhi pūruṣaḥ |
jaḍaḥ paraprakāśyo'yaṁ katham syāddehakaḥ pumān || 37||*

tatraiva ca: daar nogmaals; *samākhyātaḥ*: op heldere wijze vermeld; *svayamjyotirhiḥ*: zelfverlicht; (*hi*: term ter benadrukking); *pūruṣaḥ*: de *pūruṣaḥ*; ; *jaḍaḥ*: inert; *paraprakāśyaḥ*: door een externe factor verlicht; *ayaṁ*: dit; *katham*: hoe; *syāt*: kan zijn; *dehakaḥ*: het lichaam; *pumān*: *Pūruṣa*.

37. Daarin is ook op heldere wijze vermeld:¹

‘De *Pūruṣa* is zelfstralend’.

Dus hoe kan dit lichaam, dat inert is
en verlicht door iets anders, het Zelf zijn?

¹ *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* (4.3.7) “Hij (*Pūruṣa*), die binnenin het hart woont omgeven door de zintuigen, Hij is het innerlijke licht, de kennis zelf. Onveranderd beweegt Hij zich door beide toestanden heen, door waken en slapen; Hij schijnt te denken in de ene toestand, zich te vermaken in de andere; omringd door veelsoortige dromen stijgt Hij boven deze wereld uit, stijgt boven elke vergankelijke gedaante uit en gaat slapen”.

प्रोक्तोऽपि कर्मकाण्डेन ह्यात्मा देहाद्विलक्षणः ।
नित्यश्च तत्फलं भुङ्क्ते देहपातादनन्तरम् ॥ ३८ ॥

prokto'pi karmakāṇḍena hyātmā dehādvilakṣaṇaḥ |
nityaśca tatphalaṁ bhuṅkte dehapātādanantaram || 38||

prokto: is vermeld; *api*: ook; (*yataḥ*: als); ; *karmakāṇḍena*: door de Karma-kāṇḍa; *hi*: daar; *ātman*: *ātman*, het Zelf; *dehāt*: van het lichaam; *ilakṣaṇaḥ*: verschillend; *nitya*: permanent; *ca*:en; *tatphalaṁ*: de uitkomsten van handelingen; *bhuṅkte*: ondergaat; *dehapātādanantaram*: na het verval van het lichaam.

**38. Bovendien, ook de *Karma-kāṇḍa* verklaart¹
Dat het Zelf verschilt van het lichaam en eeuwig is.
Zelfs na het verval van het lichaam houdt Het niet op
En plukt de vruchten van zijn handelingen.**

¹ *Karma-kāṇḍa* verklaart: de *Karma-kāṇḍa* is dat deel van de Veda's waarin instructies en regels voor de uitvoering van de religieuze handelingen, offers en ceremoniën voor volgelingen in details is vastgelegd. De aanhangers van de *Karma-kāṇḍa* geloven niet in *Īśvara*, of god, de Heer. Desondanks geloven ze in het bestaan van een permanente individuele ziel die verschillend is van het lichaam, in dat lichaam verwijlt en dit overleeft.

Dus niet alleen *Jñāna-kāṇḍa* (de *Upaniṣads*) maar ook *Karma-kāṇḍa* stelt dat het Zelf verschillend is van het lichaam.

लिङ्गं चानेकसंयुक्तं चलं दृश्यं विकारि च।
अव्यापकमसद्रूपं तत्कथं स्यात्पुमानयम्॥ ३९॥

*liṅgaṁ cānekasaṁyuktam calaṁ dṛśyaṁ vikāri ca |
avyāpakamasadrūpaṁ tatkaṭhaṁ syātpumānayaṁ || 39||*

liṅga: het subtiële lichaam; *ca*:zelfs; *anekasaṁyuktam*: bestaande uit vele delen; *calaṁ*: onbestendig; *dṛśya*: een voorwerp van waarneming; *vikāri*: veranderlijk; *ca*:en; *avyāpakam*: begrensd; *asadrūpaṁ*: van niet-bestaande aard; *tat*:zo; *kathaṁ*:hoe; *syāt*: kan zijn; *pumān*: *Pūruṣa*; *ayaṁ*: dit (subtiële lichaam).

**39. Zelfs het subtiële lichaam¹ bestaat uit vele delen,
Het is een object van waarneming, is onbestendig,
Veranderlijk, begrensd en van nature niet-bestaand.
Dus, hoe kan dit [subtiële lichaam] het Zelf zijn?**

¹ Het subtiële lichaam: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 96: “Het subtiële lichaam (de stad van de acht samenstellende delen, (*puryaṣṭaka*)) bestaat uit: (1) de groep van vijf organen van handelen (het stem-orgaan, de handen, de benen en de organen van uitscheiding en voortplanting), (2) de groep van vijf organen van waarnemen (oren, ogen, huid, neus en tong), (3) de groep van vijf levenskrachten (*prāṇa*, *apāna*, *vyāna*, *udāna*, en *samāna*), (4) de vijf subtiële elementen (aarde, water, vuur, lucht en ether), (5) de vier modificaties van het interne orgaan (*manas*, *buddhi*, *ahaṁkāra*, en *citta*), en (6) onwetenschap (*avidyā*), (7) begeerte (*kāma*) en (8) handeling (*karma*).”

एवं देहद्वयादन्य आत्मा पुरुष ईश्वरः ।
सर्वात्मा सर्वरूपश्च सर्वातीतोमहव्ययः ॥ ४० ॥

*evam dehadvayādanya ātmā puruṣa īśvaraḥ |
sarvātmā sarvarūpaśca sarvātītomahavyayah || 40||*

evam: aldus; *dehadvayāt*: van deze twee lichamen; *anyaḥ*: verschillend; ;
ātman: het Zelf; *puruṣa*: *Puruṣa*; *Īśvaraḥ*: Īśvara, god, de Heer; *sarvātmā*:
het Zelf van allen; *sarvarūpaḥ*: alle vormen hebbende; *ca*: en; *sarvātītaḥ*:
alles overstijgend; *aham*: [de bestaansgrond van] ‘ik’, het ego; *avyayaḥ*:
onveranderlijk.

- 40. Het onveranderlijke Zelf, de bestaansgrond van het ego,
Is dus verschillend van deze twee lichamen¹
En is de *Puruṣa*, de Heer, het Zelf van allen
Het is in elke vorm en toch overstijgt Het alle vormen.**

¹ Verschillend van deze twee lichamen: het stoffelijke en het subtiële lichaam.

इत्यात्मदेहभागेन प्रपञ्चस्यैव सत्यता। यथोक्ता तर्कशास्त्रेण ततः किं पुरुषार्थता ॥ ४१ ॥

*ityātmadehabhāgena prapañcasyaiva satyatā |
yathoktā tarkaśāstreṇa tataḥ kiṃ puruṣārthatā || 41||*

iti: dus; *ātmadehabhāgena:* door [uitspreken van] het verschil tussen het Zelf en het lichaam; *prapañcasyaiva satyatā:* inderdaad de werkelijkheid van de wereld der verschijnselen; *yathā* als; *uktā:* is gezegd; *tarkaśāstreṇa:* door *Tarkaśāstra*; *tataḥ:* zo; *kiṃ puruṣārthatā (sidhyati):* welke doelen van het menselijk leven zijn gediend?

- 41. [Ook] Logica¹ stelt het bestaan vast van het verschil
Tussen het Zelf en de twee lichamen, maar gaat tevens uit
Van de werkelijkheid van de wereld der verschijnselen.
Maar welk doel van het menselijk leven wordt hiermee gediend²?**

¹ Logica: de tekst noemt *Tarkaśāstra*, de wetenschap van logica (*nyāya*), behorende tot de *Upanga*'s van de Vedische geschriften. Hierbij wordt overwegend de methode van afleiding gevolgd om tot conclusies te komen. In dit vers wordt gerefereerd aan *Sāṅkhya* die door gebruik van *Tarka* (logica) de uiteindelijke dualiteit van *Prakṛti* en *Puruṣa* probeert aan te tonen, waarin *Prakṛti*, het beginsel van materie dat de wereld der verschijnselen formeert, eeuwig is en gelijktijdig met de *Puruṣa*, het bewuste beginsel, coëxisteert.

² Welk doel van het menselijk bestaan wordt gediend: er zijn gewoonlijk vier doelstellingen in het menselijk bestaan; uitvoeren van plichten (*dharma*), welzijn en welvaart (*artha*), bevrediging van verlangens (*kama*) en de uiteindelijke bevrijding van de banden met onwetendheid (*mokṣa*). Van deze vier zijn de eerste drie secundair, omdat ze alleen van nut zijn voor de laatste, het hoogste goed. Maar dit, de bevrijding van de banden met onwetendheid, zal nooit bereikt worden tenzij men de non-dualiteit realiseert en daarmee één wordt, met verwerping van de laatste sporen van dualiteit in de geest. De gevestigde dualiteit is alleen een obstakel om tot realisatie te komen en verwijdert de mens verder van de weg van bevrijding. Het dient daarom geen doel in het leven van de mens.

Het doel van Śāṅkara in de verzen hierboven over het verschil tussen het Zelf en het lichaam is niet het aantonen van de werkelijkheid van het lichaam en dus het vaststellen van de dualiteit van het Zelf en het lichaam, maar een confrontatie met de tegenspeler die het lichaam voor het Zelf houdt. In de volgende verzen zal worden aangetoond dat zoiets als een lichaam niet bestaat, maar het Zelf alleen bestaat.

इत्यात्मदेहभेदेन देहात्मत्वं निवारितम्।
 इदानीं देहभेदस्य ह्यसत्त्वं स्फुटमुच्यते ॥ ४२ ॥

*ityātmadehabhedena dehātmatvaṁ nivāritam |
 idānīm dehabhedasya hyasattvaṁ sphuṭamucyate || 42||*

iti: aldus; *ātmadehabhedena*: door [uitspreken van] het verschil tussen het Zelf en het lichaam; *dehātmatvaṁ*: de visie dat het Zelf het lichaam is; *nivāritam*: ontkend; *idānī*: nu; *dehabhedasya*: het verschil tussen het lichaam en het Zelf; *hi* (term om te benadrukken); *asattvaṁ*: onwerkelijkheid; *sphuṭam*: op heldere wijze; *ucyate*: verklaard.

- 42. Aldus is de visie dat het Zelf het lichaam is ontkracht
 Door de uitspraak van het verschil tussen het Zelf en het lichaam.
 Nu wordt op heldere wijze verklaard
 De onwerkelijkheid van het verschil tussen deze twee¹.**

¹ De onwerkelijkheid van het verschil tussen het Zelf en het lichaam: net als de golven die niet onafhankelijk van water kunnen bestaan, heeft het lichaam geen bestaan onafhankelijk van het Zelf. In feite bestaat het Zelf alleen en het is door onwetendheid dat het gezien wordt als vormen en namen.

चैतन्यस्यैकरूपत्वाद्भेदो युक्तो न कर्हिचित्।
जीवतं च मृषा ज्ञेयं रज्जौ सर्पग्रहौ यथा ॥ ४३ ॥

*caitanyasyaika-rūpatvādbhedo yukto na karhicit |
jīvatam ca mṛṣā jñeyam rājjau śarpagrahau yathā || 43||*

caitanya: van bewustzijn; *ekarūpatvād*: vanwege de uniformiteit; *bhedah*: deling; *yuktaḥ*: aanvaardbaar, aannemelijk; *na*: niet; *karhicit*: wanneer dan ook; *jīvatam*: de individualiteit van de mens; *ca*: ook; *mṛṣā*: vals; *jñeyam*: moet worden gekend; *rājjau*: in het touw; *śarpagrahaḥ*: waarneming van de slang; (*mṛṣā*: vals, *tathā*: zo); *yathā*: zoals.

- 43. Spreiding in bewustzijn is onaannemelijk
Omdat het altijd één en hetzelfde is¹.
Zo is ook de individualiteit van de mens vals
Zoals het zien van een slang in het touw.**

¹ Omdat het altijd één en hetzelfde is: de inhoud van bewustzijn kan variëren maar bewustzijn als zodanig blijft altijd eenvormig, zoals het licht van de zon hetzelfde blijft terwijl het diverse objecten verlicht.

रज्ज्वज्ञानात्क्षणेनैव यद्वद्रज्जुर्हि सर्पिणी ।
भाति तद्वच्चितिः साक्षाद्विश्वाकारेण केवला ॥ ४४ ॥

*rajjavajñānātkṣaṇenaiva yadvadrajjurhi sarpiṇī |
bhāti tadvaccitiḥ sāksādvīśvākāreṇa kevalā || 44||*

rajjavajñānāt: door de onwetendheid van het touw; *kṣaṇenaiva*: in een oogwenk; *yadvad*: zoals; *rajjurhi*: het touw; *sarpiṇī*: een (vrouwelijke) slang; *bhāti*: verschijnt; *tadvat*: op dezelfde wijze; *citiḥ*: bewustzijn; *sāksāt*: zonder veranderingen te ondergaan; *vīśvākāreṇa*: als vormen van het universum van verschijnselen; (*bhāti*: verschijnt); *kevalā*: puur.

- 44. Zoals vanwege onwetendheid van de ware aard
Het touw in een oogwenk verschijnt als een slang,
Zo ook verschijnt het pure bewustzijn als deze wereld
Zonder de minste verandering te ondergaan¹.**

¹ Zonder de minste verandering te ondergaan: indien een stuk touw als een slang wordt gezien, kan er niet gezegd worden dat het touw een slang is geworden. Op dezelfde wijze verschijnt het pure bewustzijn als de zogenaamde materiële wereld zonder enige verandering te ondergaan.

उपादानं प्रपञ्चस्य ब्रह्मणोन्यन्न विद्यते।
तस्मात्सर्वप्रपञ्चोऽयं ब्रह्मैवास्ति न चेतरत् ॥ ४५ ॥

upādānaṁ prapañcasya brahmaṇonyanna vidyate |
tasmātsarvaprapañco'yaṁ brahmaivāsti na catarat || 45||

upādānaṁ: materie (materiële oorzaak), bestaansgrond; *prapañcasya*: van de wereld der verschijnselen; *brahmaṇaḥ anyat*: anders dan Brahman; *na*: niet; *vidyate*: is; *tasmāt*: daarom; *sarvaprapañcaḥ*: gehele wereld der verschijnselen; *ayaṁ*: deze; *brahmaiva*: Brahman alleen; *asti*: is; *na ca*: niet; *itarat*: niets anders.

- 45. Er bestaat geen materiële grond anders dan Brahman
Voor [het bestaan] van deze wereld der verschijnselen.
Daarom is dit gehele universum
Alleen Brahman en niets anders¹.**

¹ Daarom is dit gehele universum alleen Brahman en niets anders: omdat niets verschillend is van de bestaansgrond; een pot is nimmer verschillend van de klei waaruit het gemaakt is. Namen en vormen die het effect en de bestaansgrond uit elkaar houden danken hun bestaan aan ingeburgerde gebruiken en blijken niet zelfstandig te bestaan wanneer onderzoek naar hun aard wordt verricht.

व्याप्याव्यापकता मिथ्या सर्वमात्मेति शासनात्। इति ज्ञाते परे तत्त्वे भेदस्यावसरः कुतः ॥ ४६ ॥

*vyāpyāvyāpakatā mithyā sarvamātmēti śāsanāt |
iti jñāte pare tattve bhedasyāvasaraḥ kutaḥ || 46||*

vyāpyāvyāpakatā: het idee van doordrongen zijn en doordringen; *mithyā*: vals (*asti*: is); *sarva*: alles; *ātman*: *ātman*, het Zelf; *iti*: deze; *śāsanāt*: uit dergelijke uitspraken (van de *śruti*); *iti*: deze; *jñāte (sati)*: gerealiseerd zijnde; *pare*: de opperste; *tattve*: waarheid; *bhedasya*: van onderscheid; *avasaraḥ*: ruimte (*asti*: is); *kutaḥ*: waar.

- 46. Uit de verklaring [van de *śruti*] “Al dit is het Zelf”¹ volgt,
Dat het idee van doordrongen zijn en doordringen vals is².
Wanneer de opperste waarheid gerealiseerd is,
Waar is plaats voor onderscheid tussen deze twee³?**

¹ Uit de verklaring [van de *śruti*]: verwijst naar de passage in *Brhadāraṇyaka Upaniṣad* (4.5.7): “De Brāhmaṇa verlaat hem die zich verschillend acht van het Zelf. De Kṣatriya verlaat hem die zich verschillend acht van het Zelf. Werelden verlaten hem die zich verschillend acht van het Zelf. De goden verlaten hem die zich verschillend acht van het Zelf. De Veda’s verlaten hem die zich verschillend acht van het Zelf. Wezens verlaten hem die zich verschillend acht van het Zelf. Alles verlaat hem die zich verschillend acht van het Zelf. Deze *Brāhmaṇa*, deze *Kṣatriya*, deze werelden, deze goden, deze Veda’s, deze wezens en dit alles – zijn dit Zelf.”

² Doordrongen zijn en doordringen is vals: ‘Alles is het Zelf’ impliceert dat onderscheid tussen doordringen en doordrongen zijn, of subject en object, illusoir is.

³ Tussen deze twee: tussen ‘doordringen’ en ‘doordrongen van zijn’. De meeste vertalingen gebruiken hiervoor (*vyāpyāvyāpakatā*) ‘oorzaak en effect’, een enkele ‘subject en object’. Het gebruik van deze uitdrukkingen voor Brahman en de wereld is hier gemeden omdat deze relaties tot de wereld van verschijnselen behoren wat niet aan Brahman kan worden toegekend. Brahman kan niet als de oorzaak aangewezen worden omdat de wereld een illusie (*mithyā*) is, iets dat niet bestaat, en Brahman kan niet de oorzaak zijn van wat niet bestaat. De oorzaak van het bestaan van de wereld is niet Brahman maar verbeelding, dus onwetendheid. Zo ook wordt de fysieke wereld doordrongen door ruimte maar ruimte is niet de oorzaak van de fysieke wereld. Dit is ook in overeenstemming met de *śruti* (Zie *Taittirīya Upaniṣad* (3.1.1): “Dat, waarlijk, waaruit alle wezens zijn geboren, dat waarin zij na geboren te zijn verblijven, en dat waarin zij tenslotte terugkeren, wens dat te

श्रुत्या निवारितं नूनं नानात्वं स्वमुखेन हि ।
कथं भासो भवेदन्यः स्थिते चाद्वयकारणे ॥ ४७ ॥

*śrutyā nivāritam nūnam nānātvam svamukhena hi |
katham bhāso bhavedanyaḥ sthite cādvayakāraṇe || 47||*

śrutyā: door de *śruti*; *nivāritam*: is ontkend; *nūnam*: zeker, immers; *nānātvam*: menigvuldigheid, verscheidenheid; *svamukhena hi*: direct; *katham*: hoe; *bhāsaḥ*: verschijning; *bhavaḥ*: kan zijn?; *anyaḥ*: een ander; *sthite (sati)*: gevestigd blijvend; *ca*: en; *advayakāraṇe*: niet-duaal beginsel, bestaansgrond.

47. De *śruti* heeft de verscheidenheid

In Brahman direct ontkend¹.

Daar het niet-duale beginsel een gevestigd feit is²

Hoe kan de wereld verschillend van Hem zijn?

kennen, dat is Brahman”). Om deze reden, en in tegenstelling tot de andere vertalingen, zijn in plaats van ‘oorzaak en gevolg’ woorden gebruikt voor Brahman als ‘dat waaruit iets ontstaat en wat ontstaan is’ en ook soms ‘bestaansgrond’ (verzen 46, 47, 66, 94, 135, 139).

¹ De *śruti* heeft de verscheidenheid in Brahman direct ontkend: verwijst naar verschillende passages in de *Upaniṣads*. Twee voorbeelden: *Kaṭha Upaniṣad* (2.2.12): “Eeuwige vrede is alleen voor hen die onderscheid maken en die in hun harten Hem realiseren, die – één zijnde, bestuurder en het innerlijk Zelf van allen – een enkele vorm veelsoortig maakt.” *Brhadāraṇyaka Upaniṣad* (2.5.19): “Hij (Brahman) nam de gedaante aan in overeenstemming met elke vorm; die vorm was terwille van Hem om zich kenbaar te maken. De Heer wordt vanwege *Māyā* (notie opgelegd ten gevolge van onwetendheid) als menigvuldig waargenomen.”

² Het niet-duale beginsel een gevestigd feit is: het postuleren van de niet-duale Brahman als de uiteindelijke werkelijkheid door de *śruti* schakelt de causaliteit met wortel en al uit. Dit omdat een oorzaak altijd een gevolg vooronderstelt dat het veroorzaakt en dat op een of andere manier verschillend van hem is. Maar als er slechts één is, hoe is er een tweede mogelijk, een gevolg dat tot bestaan komt? De waarheid is dat Brahman, of het Zelf, nimmer iets veroorzaakt. Het is door onwetendheid dat men deze wereld ziet en denkt dat Brahman zijn oorzaak is.

दोषोऽपि विहितः श्रुत्या मृत्योर्मृत्युं स गच्छति।
इह पश्यति नानात्वं मायया वञ्चितो नरः ॥ ४८ ॥

doṣo'pi vihitah śrutyā mṛtyormṛtyuṁ sa gacchati |
iha paśyati nānātvam māyayā vañcito narah || 48||

doṣah: afkeuren, veroordelen; *api*: alsmede; *vihitah*: is uitgesproken; *śrutyā*: door de *śruti*; *mṛtyoḥ*: van dood; *mṛtyuṁ*: naar dood; *sa*: hij; *gacchati*: gaat; (*iti*: dus); *iha*: in deze; *paśyati*: ziet; *nānātvam*: verscheidenheid; *māyayā*: door *māyā*, illusie; *vañcītaḥ (san)*: bedrogen, misleid; *narah*: de persoon.

**48. Voorts heeft de *śruti* met de volgende woorden
[Het geloof in] verscheidenheid veroordeeld:
“Hij die door *māyā*¹ misleid wordt, ziet verscheidenheid
[In Brahman] en gaat van dood naar dood²”.**

¹ *Māyā*: illusie. Zie ook *Vivekacūḍāmaṇi* 108 e.v.: “108. Onwetendheid (*avidyā*), *māyā*, ook het ‘ongedifferentieerde’ (*avyakta*) genoemd, vindt zijn kracht in de opperste Heer (*parameśaśakti*). Het heeft geen begin. Het omvat de drie *guṇa*’s (*triṣṭa*) en overtreft hen in hun effecten daar het de oorzaak ervan is. Degenen met een helder verstand kunnen zijn bestaan afleiden uit de effecten die het voortbrengt. Het is de schepper van het gehele universum (*jagatsarvam*).”, 109. “Het (*māyā*) is zijn noch niet-zijn, noch neemt het deel aan de aard van beide. Het is noch gelijksoortig noch ongelijksoortig, noch beide. Het is noch samengesteld uit delen noch een ondeelbaar geheel, noch beide. Het is hoogst wonderbaarlijk en onbeschrijfelijk (*anirvacanīya*).”, 110. “Het (*māyā*) kan vernietigd worden door directe ervaring van de zuivere Brahman (*advayabrahma*), de ene zonder tweede, precies zoals het waandenkbeeld van de slang verdwijnt bij het onderscheiden van het touw. Het heeft zijn drie *guṇa*’s, *rajas*, *tamas* en *sattva*, die naar hun effecten genoemd zijn.”

² Gaat van dood naar dood: dat wil zeggen ‘wordt geboren en sterft telkens en telkens weer’. De bedoelde passage in de *śruti* is *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* (4.4.19): “Er is geen verscheidenheid welke dan ook in Hem (Brahman). Hij die verscheidenheid in Hem ziet gaat van dood naar dood.” Met andere woorden, tenzij men het niet-duale Zelf realiseert, dat geen geboorte en dood kent, is er geen ontsnapping aan de kringloop der geboorten.

ब्रह्मणः सर्वभूतानि जायन्ते परमात्मनः ।
तस्मादेतानि ब्रह्मैव भवन्तीत्यवधारयेत् ॥ ४९ ॥

*brahmaṇaḥ sarvabhūtāni jāyante paramātmanaḥ |
tasmādetāni brahmaiva bhavantītyavadhārayet || 49||*

brahmaṇaḥ: van Brahman; *sarvabhūtāni*: alle wezens; *jāyante*: zijn geboren; *paramātmanaḥ*: van het opperste, Zelf, *ātman*; *tasmāt*: daarom; *etāni*: zij; *Brahman*: Brahman; *eva*: waarlijk; *bhavanti*: zijn; *iti*: deze; *avadhārayet*: duidelijk begrijpt.

- 49. Aangezien alle wezens geboren zijn
Uit Brahman¹, het Opperste Zelf,
Daarom moet erkend worden dat ze
Niets anders dan Brahman zijn.**

¹ Geboren zijn uit Brahman: zie *Taittirīya Upaniṣad* (3.1.1): “Dat, waarlijk, waaruit alle wezens zijn geboren, dat waarin zij na geboren te zijn verblijven, en dat waarin zij ten slotte terugkeren, wens dat te kennen, dat is Brahman.”

ब्रह्मैव सर्वनामानि रूपाणि विविधानि च।
कर्मण्यपि समग्राणि बिभर्तीति श्रुतिर्जगौ ॥ ५० ॥

*brahmaiva sarvanāmāni rūpāṇi vividhāni ca |
karmāṇyapi samagrāṇi bibhartīti śrutirjagau || 50||*

brahma: brahman; *eva*: waarlijk; *sarvanāmāni*: alle namen; *rūpāṇi*: vormen; *vividhāni*: verschillende; *ca*: en; *karmāṇi*: acties, handelingen; *api*: ook; *samagrāṇi*: alle; *bibharti*: ondersteunt; *iti*: deze; *śruti*: *śruti*, geschriften; *jagau*: heeft gezongen (verklaard).

**50. Geschriften hebben verklaard
Dat Brahman alleen, inderdaad,
De bestaansgrond is van alle¹
Diverse namen, vormen en acties.**

¹ Brahman alleen is de bestaansgrond: zoals een touw de bestaansgrond is van een slang of iets dergelijks, zo ook is Brahman de bestaansgrond van alle namen, vormen en handelingen, ondanks het feit ze van illusoire aard zijn; want zelfs voor het verschijnen van een illusie is een bestaansgrond noodzakelijk.

सुवर्णाज्जयमानस्य सुवर्णत्वं च शाश्वतम्।
ब्रह्मणो जायमानस्य ब्रह्मत्वं च तथा भवेत् ॥ ५१ ॥

suvarṇājjayamānasya suvarṇatvaṁ ca śāśvatam |
brahmaṇo jāyamānasya brahmatvaṁ ca tathā bhavet || 51||

(*yathā*: als); *suvarṇat*: van goud; *jayamānasya*: van (een ding) gemaakt;
suvarṇatvaṁ: de natuur van goud; *ca*: stopwoord; *śāśvatam*: permanent,
blijvend; *brahmaṇo*: van Brahman; *jāyamānasya*: van (een wezen) geboren;
brahmatvaṁ: van de natuur van Brahman; *bhavet*: is; *tathā ca*: zo ook.

- 51. Zoals iets dat van goud is gemaakt
Altijd goud als zijn essentie heeft,
Zo ook heeft wat geboren is uit Brahman
Brahman als zijn essentie.**

स्वल्पमत्यन्तरं कृत्वा जीवात्मपरमात्मनोः ।
यः सन्तिष्ठति मूढात्म भयं तस्याभिभाषितम् ॥ ५२ ॥

*svalpamatyantaram kṛtvā jīvātmaparamātmanoḥ |
yaḥ santiṣṭhati mūḍhātma bhayaṁ tasyābhibhāṣitam || 52||*

svalpam: geringe; *api*: zelfs; *antaram*: onderscheid, verschil; *kṛtvā*: makend; *jīvātmaparamātmanoḥ*: tussen *jīvātman* en *paramātmān*, het opperste Zelf; *yaḥ*: wie; *santiṣṭhati*: rest; *mūḍhātma*: de onwetende (mens); *bhayaṁ*: angst, vrees; *tasya*: zijn of haar; *abhibhāṣitam*: wordt gezegd.

**52. Vrees - wordt gezegd¹ - behoort
Tot de onwetende mens
Die verschil ziet, hoe gering ook,
Tussen het individu en het Opperste Zelf.**

¹ Vrees enz: vrees vindt zijn oorzaak in dualiteit en onvolkomenheid. Het kan worden overwonnen door hem alleen die non-dualiteit verwerft en dus de staat van perfectie bereikt. Voor zo iemand is er niets om te vrezen, en niets wordt gewonnen of verloren. Zie ook *Taittirīya Upaniṣad* (2.7): “Maar bij het geringste onderscheid in Brahman, heeft hij vrees.”

यत्राज्ञानाद्भवेद्वैतमितरस्तत्र पश्यति।
आत्मत्वेन यदा सर्वं नेतरस्तत्र चाण्वपि ॥ ५३ ॥

*yatrājñānādbhavedvāitamitarastatra paśyati |
ātmatvena yadā sarvaṁ netarastatra cāṇvapi || 53||*

yatra: wanneer; *ajñānāt*: door onwetendheid; *bhaved*: (ver)schijnt *dvaitam*: dualiteit; *itarah*: men, iemand (*itaram*: een ander); *tatra*: dan; *paśyati*: ziet; *ātmatvena*: als de *ātman*, het Zelf; (*bhaved*: is); *yadā*: wanneer; *sarvaṁ*: alle; *na*: niet; *itaram*: men, een ander; *tatra*: dan; *ca*: stopwoord; *aṇvapi*: zelfs het geringste, minste; (*paśyati*: ziet).

**53. Wanneer als gevolg van onwetendheid
Dualiteit verschijnt, ziet men een ander.
Maar bij het zien van alles als het Zelf
Ziet men geen ander¹, zelfs niet in het minst.**

¹ Zie *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* (4.5.15) *Yājñavalkya* zei: “*Maitreyī*! Ik zegt niets dat u in de war kan brengen. Het is gemakkelijk te begrijpen. Want zolang er dualiteit is, ziet men de ander, ruikt men de ander, hoort men de ander, spreekt men tot de ander, denkt men aan de ander, kent men de ander; doch wanneer alles één Zelf is, wat en wie kan dan een ander horen; wat en wie kan dan tot een ander spreken; wat en wie kan dan over een ander denken; wat en wie kan dan een ander kennen? *Maitreyī*! Hoe kan de kenner gekend worden.”

यस्मिन्सर्वाणि भूतानि ह्यात्मत्वेन विजानतः ।
न वै तस्य भवेन्मोहो न च शोकोऽद्वितीयतः ॥ ५४ ॥

yasminsarvāṇi bhūtāni hyātmātvena vijānataḥ |
na vai tasya bhavenmoho na ca śoko'dvītyataḥ || 54||

yasmin: wanneer; *sarvāṇi*: alle; *bhūtāni*: wezens; *hi*: term ter benadrukken;
ātmātvena: als de *ātman*; *vijānataḥ*: van hem die realiseert; *na*: niet; *vai*:
stopwoord; *tasya (tasmin)* dan; *bhavet*: rijst op; *mohaḥ*: misleiding,
begoocheling; *na*: niet; *ca*: ook; *śokaḥ*: droefheid; *advītyataḥ*: vanwege de
afwezigheid van dualiteit.

**54. In die staat, wanneer al wat bestaat
Vereenzelvigd is met het Zelf,
Rijst misleiding noch droefheid op
Vanwege de afwezigheid van dualiteit¹.**

¹ Zie *Īśā Upaniṣad* (7): “Wie zich het feit realiseert dat alle dingen werkelijk het eigen Zelf zijn, hoe kan die mens, die Eenheid van alles ziet, nog misleid worden en bedroefd zijn?”

अयमात्मा हि ब्रह्मैव सर्वात्मकतया स्थितः।
इति निर्धारितं श्रुत्या बृहदारण्यसंस्थया ॥ ५५ ॥

ayamātmā hi brahmaiva sarvātmakatayā sthitaḥ |
iti nirdhāritaṁ śrutyā bṛhadāraṇyasamsthayā || 55||

ayam: deze; *ātmā*: ātman, het Zelf; *hi*; stopwoord; *brahman*: Brahman; *eva*; waarlijk, waarachtig, inderdaad; *sarvātmakatayā*: als het Zelf van allen; *sthitaḥ*: bestaande; *iti*: dit; *nirdhāritaṁ*: verklaard; *śrutyā*: door de *śruti*; *bṛhadāraṇyasamsthayā*: in de vorm van *Bṛhadāraṇyaka*.

55. Door de geschriften is verklaard
In de vorm van de Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad
Dat deze ātman, die het Zelf van allen is,
Waarlijk Brahman¹ is.

¹ Zie *Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* (2.5.19): “Deze ātman is Brahman (*ayamātmā brahma*).”

अनुभूतोऽप्ययं लोको व्यवहारक्षमोऽपि सन्।
 असद्रूपो यथा स्वप्न उत्तरक्षणबाधतः ॥ ५६ ॥

anubhūto'pyayam loko vyavahāraṁkṣamo'pi san |
asadrūpo yathā svapna uttarakṣaṇabādhataḥ || 56||

anubhūtaḥ: ervaren, bevatten, beseffen; *api*: ondanks; *ayam*: deze; *lokaḥ*: wereld; *vyavahāraṁkṣamaḥ*: geschikt voor alle praktische doeleinden; *api*: ondanks; *san*: zijnde; *asadrūpaḥ*: van de natuur van niet-bestaan; *yathā*: als; *svapnaḥ*: droom (wereld); (*tatha*: zo); *uttarakṣaṇabādhataḥ*: als gevolg van tegenspraak die erop volgt.

**56. Ondanks dat we deze wereld schijnen te ervaren
 Als een object voor praktische doeleinden,
 Is zijn ware aard, zoals een droom, niet-bestaan.
 Dat blijkt op het moment dat we ontwaken¹.**

¹ We kunnen niet iets als ‘altijd bestaand’ (*sat*) beschouwen alleen omdat het wordt ervaren en een bepaalde pragmatische waarde heeft. In de droomstaat hebben we ervaringen die werkelijk lijken zolang de droom duurt. Maar direct na het ontwaken verdwijnen ze alsof ze nimmer hebben bestaan. Zo ook worden de ervaringen in de wakende staat, die voor ons van grote betekenis zijn, tenietgedaan zo gauw er de staat van diepe slaap of droom intreedt.

स्वप्नो जागरणेऽलीकः स्वप्नेऽपि जागरो न हि।
 द्वयमेव लये नास्ति लयोऽपि ह्युभयोर्न च ॥ ५७ ॥

*svapno jāgarane'likah svapne'pi jāgaro na hi |
 dvayameva laye nāsti layo'pi hyubhayorna ca || 57||*

svapnah: droom; *jāgarane:* in waken; *alīkah:* onwerkelijk; *svapne:* in droom; *api:* ook; *jāgarah:* wakend; *na:* niet; *hi:* zeker; (*asti:is*); *dvayah:* beide (waken en droom); *eva:* waarlijk, inderdaad; *layo:* in diepe slaap; *nāsti:* bestaat niet; *layah:* diepe slaap; *api:* ook; *hi:* werkelijk, inderdaad; *abhayo:* in beide; *na:* niet; *ca:* ook (*asti: is*).

**57. De droom[ervaring]¹ is bij waken onwerkelijk,
 En de wakende staat is onbekend in de droom.
 Beide echter zijn niet-bestaand in diepe slaap
 Die zelf ook niet wordt ervaren.**

¹ De droom enz.: hier wordt de inhoud van het vorige vers geïllustreerd door het tonen van hun onwerkelijkheid vanwege hun onderlinge tegenspraak.

त्रयमेवं भवेन्मिथ्या गुणत्रयविनिर्मितम्।
अस्ये द्रष्टा गुणातीतो नित्यो ह्येकश्चिदात्मकः ॥ ५८ ॥

*trayamevaṁ bhavenmithyā guṇatrayavinirmitam |
asye draṣṭā guṇātīto nityo hyekaścidātmakaḥ || 58||*

trayaṁ: de drie staten; *evaṁ*: aldus; *bhavet*: zijn; *mithyā*: onwerkelijk; *guṇatrayavinirmitam*: door de drie guna's geschapen *asya*: hun (de drie staten); *draṣṭā*: getuige; *guṇātītaḥ*: voorbij alle guna's; *nityaḥ*: eeuwig; *hi*: stopwoord; *ekaḥ*: één; *cidātmakaḥ*: van de natuur van bewustzijn.

**58. Aldus blijken alle drie staten onwerkelijk¹,
Aangezien ze een schepping van de guna's zijn.
Maar hun getuige² overstijgt alle guna's,
De ene, eeuwige, wiens aard bewustzijn is.**

¹ De drie staten zijn onwerkelijk, enz.: deze wereld van onze dagelijkse ervaring, die de drie staten omvat, wordt tot stand gebracht door de combinatie en permutatie van de drie *guna*'s (de oerbestaanselementen *satva*, *rajas* en *tamas*). Echter, wat samengesteld is zal eens desintegreren en verwoest worden. Deze wereld, die een samenstelling is, is dus gedoemd tot verwoesting; en is dus onwerkelijk daar werkelijkheid onverwoestbaarheid impliceert. In dit vers wordt wat in vers 56 werd gepostuleerd op beslissende wijze aangetoond, namelijk dat de wereld, alhoewel die wordt ervaren, onwerkelijk is.

² Getuige: als alles in deze wereld deel uitmaakt van een onophoudelijke stroom van veranderingen, wat is het dat deze veranderingen gadeslaat? Vedānta verklaart dat dit *ātman* is, het Zelf, het bewuste beginsel dat getuige is van al deze veranderingen, terwijl de getuige zelf onveranderlijk blijft en onaangedaan door de *guna*'s die verantwoordelijk voor de veranderingen zijn.

यद्वन्मृदि घटभ्रान्तिं शुक्तौ वा रजतस्थितिम्।
तद्वदब्रह्मणि जीवत्वं वीक्षमाणे न पश्यति ॥ ५९ ॥

*yadvanmṛdi ghaṭabhrāntiṁ śuktau vā rajatasthitim |
tadvadbrahmaṇi jīvatvaṁ vīkṣamāṇe na paśyati || 59||*

yadvat: zoals; *mṛdi:* in aarde, klei; *ghaṭabhrāntiṁ:* de illusie van een pot; *śuktau:* parelmoer; *vā:* of; *rajatasthitim:* aanwezigheid van zilver; (*ekah:* een); *tadvat:* op dezelfde wijze; *brahmaṇi:* in Brahman; *jīvatvaṁ:* individualiteit; *vīkṣamāṇe:* wanneer gezien; *na paśyati:* ziet niet.

**59. Zoals een ontwaakte die vrij is van illusie
Geen pot in klei of zilver in parelmoer ziet,
Zo ook is er geen individualiteit voor hem¹
Die Brahman als zijn eigen Zelf ziet.**

¹ Geen individualiteit voor hem: zolang iemand in onwetendheid verkeert denkt hij een individu, apart van Brahman, te zijn. Maar bij het dagen van zelfkennis realiseert hij zijn identiteit met Brahman. De individualiteit schijnt hem dan als een illusie zoals de pot in klei.

यथा मृदि घटो नाम कनके कुण्डलाभिधा।
शुक्तौ हि रजतख्यातिर्जीवशब्दस्तथा परे ॥ ६० ॥

yathā mṛdi ghaṭo nāma kanake kuṇḍalābhidhā |
śuktau hi rajatakhyātirjīvaśabdastathā pare || 60||

yathā: zoals; *mṛdi* in aarde, klei; *ghaṭo*: een pot; *nama*: naam, verschijning, beeld; *kanake*: in goud; *kuṇḍalābhidhā*: de naam of het beeld ‘oorring’; *śuktau*: in parelmoer; *hi*: stopwoord; *rajatakhyāti*: de naam of het beeld ‘zilver’; (*asti*: is); *jīvaśabdastathā*: zo ook staat het woord *jīva* (individu); *tathā*: zo; *pare*: in de opperste [Brahman].

**60. Zoals pot een beeld is in klei,
Ooring in goud, zilver in parelmoer,
Zo ook is het individu
Een beeld in Brahman¹.**

¹ Zoals pot een beeld is in klei: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 251: “Alle wijzigingen van klei, zoals een kruik, waaraan door het denken een onafhankelijk bestaan wordt toegekend, zijn niets dan klei. Zo is ook dit universum een manifestatie van Brahman en niets anders. Omdat er niets anders is dan Brahman, de enige zelfstandig bestaande werkelijkheid, je eigen Zelf, daarom ‘zijt gij’ deze serene, pure, opperste Brahman, de ene zonder tweede.”

यथैव व्योम्नि नीलत्वं यथा नीरं मरुस्थले।
 पुरुषस्त्वं यथा स्थाणौ तद्वद्विश्वं चिदात्मनि ॥ ६१ ॥

yathaiva vyomni nīlatvaṁ yathā nīraṁ marusthale |
puruṣastvaṁ yathā sthāṇau tadvadviśvaṁ cidātmani || 61||

yathaiva: zoals; *vyomni*: in de hemel; *nīlatvaṁ*: blauwheid; *yathā*: zoals;
nīraṁ: water; *marusthale*: in de woestijn; *puruṣastvaṁ*: menselijke
 gedaante; *yathā*: zoals; *sthāṇau*: paal; *tadvat*: zo; *viśvaṁ*: het universum;
 (*asti*: is); *cidātmani*: in het Zelf dat bewustzijn is.

**61. Zoals blauwheid in de lucht,
 Water in luchtbegoocheling,
 Een mensgedaante in een paal,
 Zo is het universum in het Zelf¹.**

¹ Zo is het universum in het Zelf: niet alleen het individu (*jīva*), maar het gehele universum is een illusie in het Zelf. Dit wordt in de verzen 61-64 op verschillende wijzen geïllustreerd.

यथैव शून्ये वेतालो गन्धर्वाणां पुरं यथा।

यथाकाशे द्विचन्द्रत्वं तद्वत्सत्ये जगत्स्थितिः ॥ ६२ ॥

*yathaiva śūnye vetālo gandharvāṇām puram yathā |
yathākāśe dvicandratvam tadvatsatye jagatssthitih || 62||*

yathaiva: zoals; *śūnye*: lege ruimte; *vetālah*: een spook; *gandharvāṇām puram*: een kasteel in de lucht; *yathā*: zoals; *yathā*: zoals; *ākāśe*: in de ruimte; *dvicandratvam*: het beeld van een dubbele maan; (*santi*: zijn); *tadvat*: op dezelfde wijze; *satye*: in de opperste waarheid (Brahman); *jagatssthitih*: het bestaan van het universum.

- 62. Zoals een spook gezien wordt in de leegte,
Een luchtkasteel verbeeld wordt in de geest,
Het oog een dubbele maan ziet in de hemel,
Bestaat het universum in de opperste waarheid.**

यथा तरङ्गकल्लोलैर्जलमेव स्फुरत्यलम्।

पात्ररूपेण ताम्रं हि ब्रह्माण्डौघैस्तथात्मता ॥ ६३ ॥

*yathā taraṅgakallolairjalameva sphuratyalam |
pātrarūpeṇa tāmraṁ hi brahmāṇḍaughaiṣṭathātmatā || 63||*

yathā: zoals; *taraṅgakallolaiḥ*: rimpelingen en golven; *jalam*: water; *eva*: alleen; *sphurati*: verschijnt; *alam*: voorzeker; *pātrarūpeṇa*: in de vorm van een teil; *tāmraṁ*: koper; *hi*: inderdaad, waarachtig; *brahmāṇḍaughaiḥ*: als het gehele universum; *tathā*: zo; *ātmatā*: het Zelf zijn; (*sphurati*: verschijnt).

- 63. Zoals een teil een verschijning van koper is,
En rimpelingen en golven van water,
Zo ook is het gehele universum
Een verschijning van het Zelf alleen.**

घटनाम्न यथा पृथ्वी पटनाम्ना हि तंतवः ।
जगन्नाम्ना चिदाभाति ज्ञेयं तत्तदभावतः ॥ ६४ ॥

*ghaṭanāmna yathā pṛthvī paṭanāmnā hi taṁtavaḥ |
jagannamnā cidābhāti jñeyaṁ tattadabhāvataḥ || 64||*

ghaṭanāmna: onder de naam pot; *yathā*: zoals; *pṛthvī*: aarde; ; *paṭanāmnā*: onder de naam weefsel, stof, laken; *hi*: waarachtig, inderdaad (*ābhāti*: verschijnt, *tathā*: zo); *taṁtavaḥ*: garen; *jagannamnā*: onder de naam universum; *cit*: bewustzijn, (*ātman*); *ābhāti*: verschijnt; *jñeyaṁ*: wordt gekend; *tat*: Dat (Brahman); *tadabhāvataḥ*: door ontkennen, tenietdoen (van die namen).

**64. Zoals klei pot wordt genoemd¹ of garen een doek,
Zo ook verschijnt het Zelf als het universum.
Dát Zelf wordt [alleen] gekend²
Door het tenietdoen van namen.**

¹ Zoals klei pot wordt genoemd: zie *Vivekacūḍāmaṇi* 228: “De pot is slechts een vorm van klei en bestaat alleen in naam, omdat het geen andere werkelijkheid heeft dan klei. Het is een modificatie van klei.”

² Dát Zelf wordt gekend: kennis van het Zelf betekent alleen het tenietdoen van namen en vormen die opleggingen zijn op het Zelf vanwege onwetendheid.

सर्वोऽपि व्यवहारस्तु ब्रह्मणा क्रियते जनैः।
अज्ञानान्न विजानन्ति मृदेव हि घटादिकम् ॥ ६५ ॥

*sarvo'pi vyavahārastu brahmaṇā kriyate janaiḥ |
ajñānānna vijānanti mṛdeva hi ghaṭādikam || 65||*

sarvaḥ: alle; *api*: ook; *vyavahāraḥ*: handelen; *tu*: maar; *brahmaṇā*: in en door Brahman; *kriyate*: wordt uitgevoerd; *janaiḥ*: door mensen; *ajñānāt*: door onwetendheid; *na*: niet; *vijānanti*: weten; (*janā*: mensen); *mṛt*: aarde, klei; *eva*: alleen; *hi*: waarlijk; *ghaṭādikam*: kruiken en ander aardewerk; (*iti*: deze).

**65. Men voert alle handelingen in en door Brahman uit
[Maar vanwege onwetendheid is men zich er niet van bewust].
Zoals door onwetendheid¹ men ook niet weet
Dat potten en ander aardewerk niets dan klei zijn.**

¹ Zoals ook door onwetendheid enz.: in al ons doen en laten met aardewerk hebben we uitsluitend met klei te doen, daar op geen enkele wijze klei van aardewerk gescheiden kan worden. Op dezelfde wijze, in al onze omgang met de wereld hebben we in feite met Brahman te doen die onafscheidbaar is van de wereld.

कार्यकारणता नित्यमास्ते घटमृदोर्यथा ।
तथैव श्रुतियुक्तिभ्यं प्रपञ्च ब्रह्मणोरिह ॥ ६६ ॥

*kāryakāraṇatā nityamāste ghaṭamṛdoryathā |
tathaiva śrutiyaṅkṛtibhyaṃ prapañca brahmaṇoriha || 66||*

kāryakāraṇatā: de relatie tussen dat waaruit iets ontstaat en wat ontstaan is; *nityam*: altijd; *āste*: bestaat; *ghaṭamṛdeḥ*: tussen een pot en klei; *yathā*: zoals; *tathaiva*: zo; *śrutiyaṅkṛtibhyaṃ*: op gezag van geschriften en rede; *prapañca brahmaṇo*: tussen de wereld van verschijnselen en Brahman; *iha*: hier; (*sā pratipāditā*: dat is gevestigd).

**66. Zoals tussen klei en pot het verband bestaat
Van dat waaruit iets ontstaat en wat ontstaan is,
Zo ook is het met Brahman en de wereld¹
Op grond van de geschriften en rede.**

¹ Zo ook is enz.: dezelfde relatie van bestaansgrond en verschijning bestaat tussen Brahman en de wereld der verschijnselen. Maar omdat het verschijnsel nimmer kan worden aangetoond als apart van de bestaansgrond, betekent deze relatie hun ‘niet-ongelijkheid’. Ook de *śruti* verklaart: (*Chāndogya Up. 3.14.1*) “*Al dit is waarlijk Brahman.*”

गृह्यमाणे घटे यद्वन्मृत्तिकाऽयाति वै बलात्।
वीक्षमाणे प्रपञ्चेऽपि ब्रह्मैवाभाति भासुरम्॥ ६७॥

gr̥hyamāṇe ghaṭe yadvanmṛttikā'yāti vai balāt |
vīkṣamāṇe prapañce'pi brahmaivābhāti bhāsuram || 67||

ghaṭe gr̥hyamāṇe: wanneer een pot wordt gezien; *yadvat*: zoals; *mṛttikā*: aarde, klei; *āyāti*: begeleidt; *vai*: stopwoord; *balāt*: door noodzaak; *prapañce vīkṣamāṇe*: wanneer de wereld der verschijnselen wordt gezien; *api*: ook; *brahmaiva*: Brahman alleen; *ābhāti*: schittert, oplicht, straalt; (*patha*: zo); *bhāsuram*: schijnen, stralen.

- 67. Voor de waarneming van een pot
Is de aanwezigheid van klei vereist.
Zo ook is dat wat als de wereld verschijnt
De altijd stralende Brahman alleen.**

सदैवात्मा विशुद्धोऽस्ति ह्यशुद्धो भाति वै सदा ।
यथैव द्विविधा रज्जुर्ज्ञानिनोऽज्ञानिनोऽनिशम् ॥ ६८ ॥

sadaivātmā viśuddho'sti hyaśuddho bhāti vai sadā |
yathaiva dvividhā rajjurjñānino'jñānino'niśam || 68||

sadaiva: altijd; *ātmānā*: ātman, het Zelf; *viśuddhaḥ*: puur, zuiver; *asti*: is; *hi*: waarlijk, inderdaad; *aśuddhaḥ*: onzuiver, besmet; *bhāti*: verschijnt; *va*: stopwoord; *sadā*: voor altijd; *yathaiva*: zoals; *dvividhā*: op twee verschillende wijzen; *rajjuḥ*: een touw; *jñāninaḥ*: aan een wijze man; *ajñāninaḥ*: aan een onwetende; *aniśam*: altijd; (*asti*: verschijnt).

**68. Het Zelf, altijd puur¹ [voor een wijze],
Lijkt besmet² [voor een dwaze],
Zoals een touw op twee wijzen verschijnt³
Voor een wijze en een dwaze.**

¹ Puur: zonder enige modificatie zoals het lichaam.

² Besmet: verschijning van verscheidenheid inherent aan dualiteit vanwege onwetendheid

³ Op twee wijzen verschijnt: als een touw voor de wijze en als een slang voor een onwetende.

यथैव मृन्मयः कुंभस्तद्वद्देहोऽपि चिन्मयः।
 आत्मानात्मविभागोऽयं मुधैव क्रियतेऽबुधैः ॥ ६९ ॥

*yathaiva mṛnmayah kumbhastadvaddeho'pi cinmayah |
 ātmānātmavibhāgo'yaṁ mudhaiva kriyate'budhaiḥ || 69||*

yathaiva: zoals; *mṛnmayah*: van klei gemaakt; *kumbha*: een kruik; *tadvat*: zo; *dehaḥ*: het lichaam; *api*: ook; *cinmayah*: volledig bewustzijn; *ātmānātmavibhāgaḥ*: de opdeling in het Zelf en niet-Zelf; *ayaṁ*: deze; *mudhaiva*: tevergeefs; *kriyate*: wordt gemaakt; *abudhaiḥ*: door de onwetende;

**69. Zoals een kruik door en door van klei is
 Zo ook is het lichaam door en door bewustzijn.
 De opdeling, daarom, in het Zelf en niet-Zelf
 Wordt door de onwetende tevergeefs gemaakt¹.**

¹ Tevergeefs gemaakt: de onwetende denkt dat het Zelf en het lichaam als twee aparte entiteiten onafhankelijk van elkaar bestaan. Dit ontnemt hem de mogelijkheid van de realisatie van het niet-duale Zelf.

सर्पत्वेन यथा रज्जू रजतत्वेन शुक्तिका।
विनिर्णीता विमूढेन देहत्वेन तथात्मता ॥ ७० ॥

*sarpatvena yathā rājṇī rajatatvena śuktikā |
vinirṇītā vimūḍhena dehatvena tathātmata || 70||*

sarpatvena: als een slang; *yathā*: zoals; *rājṇī*: een touw; *rajatatvena*: als een stuk zilver (*kalpita*: wordt verbeeld); *śuktikā*: parelmoer; *vinirṇītā*: wordt bepaald; *vimūḍhena*: door een onwetende; *dehatvena*: als het lichaam; *tathā*: zo; *ātmataḥ*: de natuur van het Zelf.

- 70. Zoals in een touw een slang,
In parelmoer zilver wordt verbeeld,
Evenzo houdt een onwetende
Het lichaam voor het Zelf.**

घटत्वेन यथा पृथ्वी पटत्वेनैव तंतवः ।
 विनिर्णीता विमूढेन देहत्वेन तथात्मता ॥ ७१ ॥

*ghaṭatvena yathā pṛthvī paṭatvenaiva taṃtavaḥ |
 vinirṇītā vimūḍhena dehatvena tathātmata || 71||*

ghaṭatvena: als een kruik; *yathā*: zoals; *pṛthvī*: aarde; *paṭatvenaiva*: doek, stof; *taṃtavaḥ*: garen; *vinirṇītā*: wordt bepaald; *vimūḍhena*: door een onwetende; *dehatvena*: als het lichaam; *tathā*: zo; *ātmataḥ*: de natuur van het Zelf.

**71. Zoals in aarde een kruik,
 In garen een doek wordt verbeeld,
 Evenzo houdt een onwetende
 Het lichaam voor het Zelf.**

कनकं कुण्डलत्वेन तरङ्गत्वेन वै जलम्।
 विनिर्णीता विमूढेन देहत्वेन तथात्मता ॥ ७२ ॥

*kanakam kuṇḍalatvena taraṅgatvena vai jalam |
 vinirṇītā vimūḍhena dehatvena tathātmatā || 72||*

kanakam: goud; *kuṇḍalatvena*: als een ooring; *taraṅgatvena*: als golven;
vai: stopwoord; *jalam*: water; *vinirṇītā*: wordt bepaald; *vimūḍhena*: door een
 onwetende; *dehatvena*: als het lichaam; *tathā*: zo; *ātmatāḥ*: de natuur van
 het Zelf.

**72. Zoals in goud een ooring
 In water golven wordt verbeeld,
 Evenzo houdt een onwetende
 Het lichaam voor het Zelf.**

पुरुषत्वेन वै स्थाणुर्जलत्वेन मरीचिका।
विनिर्णीता विमूढेन देहत्वेन तथात्मता ॥ ७३ ॥

*puruṣatvena vai sthāṇurjalatvena marīcikā |
vinirṇītā vimūḍhena dehatvena tathātmata || 73||*

puruṣatvena: als een menselijke figuur, gedaante; *vai*: stopwoord; *sthāṇuḥ*: boomstronk; *jalatvena*: als water; *marīcikā*: luchtbegoocheling, fata morgana; *vinirṇītā*: wordt bepaald; *vimūḍhena*: door een onwetende; *dehatvena*: als het lichaam; *tathā*: zo; *ātmatāḥ*: de natuur van het Zelf.

**73. Zoals in een boomstronk een mens
In luchtbegoocheling water wordt verbeeld,
Evenzo houdt een onwetende
Het lichaam voor het Zelf.¹**

¹ Verzen 70-86 geven een reeks voorbeelden van valse kennis als gevolg van onjuist oordeel of gaan over de gevolgen van gebrekkige kennis waarin vormen worden verbeeld die de werkelijkheid van de achterliggende substantie negeren. Het zijn alle gelijkenissen ter illustratie van de wijze waarop onwetendeheid het 'ik ben het lichaam' idee op het Zelf projecteert.

गृहत्वेनैव काष्ठानि खद्वत्वेनैव लोहता ।
 विनिर्णीता विमूढेन देहत्वेन तथात्मता ॥ ७४ ॥

*gr̥hatvenaiva kāṣṭhāni khadgatvenaiva lohatā |
 vinirṇītā vimūḍhena dehatvena tathātmatā || 74||*

gr̥hatvena: als een huis; *eva*: stopwoord; *kāṣṭhāni*: een hoeveelheid hout;
khadgatvena: als een zwaard; *eva*: stopwoord; *lohatā*: ijzer; *vinirṇītā*: wordt
 bepaald; *vimūḍhena*: door een onwetende; *dehatvena*: als het lichaam; *tathā*:
 zo; *ātmatāḥ*: de natuur van het Zelf.

**74. Zoals een massa hout als een huis,
 IJzer als een zwaard wordt gezien,
 Evenzo houdt een onwetende
 Het lichaam voor het Zelf.**

यथा वृक्ष विपर्यासो जलाद्भवति कस्यचित्।
तद्वदात्मनि देहत्वं पश्यत्यज्ञानयोगतः ॥ ७५ ॥

*yathā vṛkṣa viparyāso jalādbhavati kasyacit |
tadvadātmani dehatvaṁ paśyatyajñānayogataḥ || 75||*

yathā: zoals; *vṛkṣa viparyāsaḥ*: de illusie van een boom; *jalāt*: vanwege
bhavati: oprijst; water; *kasyacit*: aan iemand; *tadvat*: zo;; *ātmani*: in *ātman*,
in het Zelf; *paśyati*: ziet; *dehatvaṁ*: de fysieke vorm; *ajñānayogataḥ*: door
aanraking van onwetendheid.

**75. Zoals men zich een boom verbeeldt
In een reflectie op het water,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.**

पोतेन गच्छतः पुंसः सर्वं भातीव चञ्चलम्।
तद्वदात्मनि देहत्वं पश्यत्यज्ञानयोगतः ॥ ७६ ॥

*potena gacchataḥ puṁsaḥ sarvaṁ bhātīva cañcalam |
tadvadātmani dehatvaṁ paśyatyajñānayogataḥ || 76||*

potena: per boot; *gacchataḥ*: gaan; *puṁsaḥ*: naar iemand; *sarvaṁ*: alles; *bhātī*: schijnt; *iva*: alsof; *cañcalam*: bewegend; *tadvat*: zo; *ātmani*: in *ātman*, in het Zelf; *dehatvaṁ*: de fysieke vorm; *paśyati*: ziet; *ajñānayogataḥ*: door aanraking van onwetendheid.

- 76. Zoals aan de opvarende in een boot
Alles erbuiten in beweging lijkt,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.**

पीतत्वं हि यथा शुभ्रे दोषाद्भवति कस्यचित्।
तद्वदात्मनि देहत्वं पश्यत्यज्ञानयोगतः ॥ ७७ ॥

*pītatvaṁ hi yathā śubhre doṣādbhavati kasyacit |
tadvadātmāni dehatvaṁ paśyatyajñānayogataḥ || 77||*

pītatvaṁ: geelheid; *hi*: werkelijk; *yathā*: zoals; *śubhre*: iets in wit; *doṣāt*: vanwege een euvel, gebrek; *bhavati*: schijnt; *kasyacit*: aan iemand; *tadvat*: zo; *ātmani*: in *ātman*, in het Zelf; *dehatvaṁ*: de fysieke vorm; *paśyati*: ziet; *ajñānayogataḥ*: door aanraking van onwetendheid.

**77. Zoals aan iemand die aan geelzucht lijdt
Iets wits als geel verschijnt,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.**

चक्षुभ्यां भ्रमशीलाभ्यां सर्वं भाति भ्रमात्मकम्।
तद्वदात्मनि देहत्वं पश्यत्यज्ञानयोगतः ॥ ७८ ॥

*cakṣubhyāṃ bhramaśīlābhyāṃ sarvaṃ bhāti bhramātmakam |
tadvadātmani dehatvaṃ paśyatyajñānayogataḥ || 78||*

cakṣubhyāṃ: door de ogen; *bhramaśīlābhyāṃ*: vaardig in verkeerd te zien;
sarvaṃ: alles; *bhāti*: schijnt; *bhramātmakam*: verminkt, onvolkomen;
tadvat: zo; *ātmani*: in *ātman*, in het Zelf; *dehatvaṃ*: de fysieke vorm;
paśyati: ziet; *ajñānayogataḥ*: door aanraking van onwetendheid.

**78. Zoals aan iemand met een oogafwijking
Alles vertekend en verminkt schijnt,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.**

अलातं भ्रमणैव वर्तुलं भाति सूर्यवत्।
तद्वदात्मनि देहत्वं पश्यत्यज्ञानयोगतः ॥ ७९ ॥

*alātaṁ bhramaṇaiva vartulaṁ bhāti sūryavat |
tadvadātmāni dehatvaṁ paśyatyajñānayogataḥ || 79||*

alātaṁ: een brandend stuk hout; *bhramaṇaiva*: alleen door draaien; *vartulaṁ*: rond; *bhāti*: schijnt; *sūryavat*: als de zon; *tadvat*: zo; *ātmani*: in *ātman*, in het Zelf; *dehatvaṁ*: de fysieke vorm; *paśyati*: ziet; *ajñāna-yogataḥ*: door aanraking van onwetendheid.

**79. Zoals een ronddraaiende fakkel
Cirkelvormig als de zon lijkt,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.**

महत्त्वे सर्ववस्तूनमणुत्वं ह्यतिदूरतः ।
तद्वदात्मनि देहत्वं पश्यत्यज्ञानयोगतः ॥ ८० ॥

*mahattve sarvavastūnamaṇutvaṁ hyatidūrataḥ |
tadvadātmāni dehatvaṁ paśyatyajñānayogataḥ || 80||*

mahattve (api): ondanks grootheid; *sarvavastūnam:* van alle dingen; *aṇutvaṁ:* oneindig klein zijn; *hi:* inderdaad; *atidūrataḥ:* door de grote afstand; *tadvat:* zo; *ātmani:* in *ātman*, in het Zelf; *dehatvaṁ:* de fysieke vorm; *paśyati:* ziet; *ajñānayogataḥ:* door aanraking van onwetendheid.

**80. Zoals dingen die feitelijk groot zijn
Op grote afstand zeer klein lijken,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.**

सूक्ष्मत्वे सर्वभावानां स्थूलत्वं चोपनेत्रतः ।
तद्वदात्मनि देहत्वं पश्यत्यज्ञानयोगतः ॥ ८१ ॥

*sūkṣmatve sarvabhāvānām sthūlatvaṁ copanetrataḥ |
tadvadātmani dehatvaṁ paśyatyajñānayogataḥ || 81||*

sūkṣmatve (api): ondanks nietig kleinheid; *sarvabhāvānām:* van alle voorwerpen; *sthūlatvaṁ:* grootheid (*bhāti:* lijkt); *ca:* en; *upanetrataḥ:* door lenzen; *tadvat:* zo; *ātmani:* in *ātman*, in het Zelf; *dehatvaṁ:* de fysieke vorm; *paśyati:* ziet; *ajñānayogataḥ:* door aanraking van onwetendheid.

**81. Zoals nietig kleine voorwerpen
Door lenzen gezien groot lijken,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.**

काचभूमौ जलत्वं वा जलभूमौ हि काचता।
तद्वदात्मनि देहत्वं पश्यत्यज्ञानयोगतः ॥ ८२ ॥

*kācabhūmau jalatvaṁ vā jalabhūmau hi kācatā |
tadvadātmani dehatvaṁ paśyatyajñānayogataḥ || 82||*

kācabhūmau: op glasoppervlak; *jalatvaṁ*: de staat van water; *vā*: of; *jalabhūmau*: op wateroppervlak; *hi*: stopwoord; *kācatā*: de staat van glas; (*bhāti*: lijkt); *tadvat*: zo; *ātmani*: in *ātman*, in het Zelf; *dehatvaṁ*: de fysieke vorm; *paśyati*: ziet; *ajñānayogataḥ*: door aanraking van onwetendheid.

**82. Zoals het oppervlak van water
Op dat van glas lijkt, en omgekeerd,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.**

यद्वदग्नौ मणित्वं हि मणौ वा वह्निता पुमान्।
तद्वदात्मनि देहत्वं पश्यत्यज्ञानयोगतः ॥ ८३ ॥

*yadvadagnau maṇitvaṁ hi maṇau vā vahnitā pumān |
tadvadātmani dehatvaṁ paśyatyajñānayogataḥ || 83||*

yadvat: zoals; *agnau*: in vuur; *maṇitvaṁ*: de staat van een edelsteen te zijn; *hi*: stopwoord; *maṇau*: in een edelsteen; *vā*: of; *vahnitā*: de staat van vuur; (*paśyati*: ziet); *pumān*: iemand; *tadvat*: zo; *ātmani*: in *ātman*, in het Zelf; *dehatvaṁ*: de fysieke vorm; *paśyati*: ziet; *ajñānayogataḥ*: door aanraking van onwetendheid.

**83. Zoals de schittering in een edelsteen
Als vuur wordt gezien, en omgekeerd,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.**

अभ्रेषु सत्सु धावत्सु सोमो धावति भाति वै ।
तद्वदात्मनि देहत्वं पश्यत्यज्ञानयोगतः ॥ ८४ ॥

*abhreṣu satsu dhāvatsu somo dhāvati bhāti vai |
tadvadātmani dehatvaṁ paśyatyajñānayogataḥ || 84||*

abhreṣu dhāvatsu satsu: tijdens de beweging van de wolken; *somaḥ*: de maan; *dhāvati*: wordt bewogen; *bhāti*: schijnt; *vai*: stopwoord; *tadvat*: zo; *ātmani*: in *ātman*, in het Zelf; *dehatvaṁ*: de fysieke vorm; *paśyati*: ziet; *ajñānayogataḥ*: door aanraking van onwetendheid.

- 84. Zoals de maan lijkt te bewegen
Als wolken voorbij trekken,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.**

यथैव दिग्विपर्यासो मोहाद्भवति कस्यचित्।
तद्वदात्मनि देहत्वं पश्यत्यज्ञानयोगतः ॥ ८५ ॥

*yathaiva digviparyāso mohādbhavati kasyacit |
tadvadātmani dehatvaṁ paśyatyajñānayogataḥ || 85||*

yathaiva: zoals; *digviparyāsaḥ*: zich vergist in richtingen; *mohat*: door verwarring; *bhavati*: rijst op; *kasyacit*: aan iemand; *tadvat*: zo; *ātmani*: in *ātman*, in het Zelf; *dehatvaṁ*: de fysieke vorm; *paśyati*: ziet; *ajñāna-yogataḥ*: door aanraking van onwetendheid.

**85. Zoals iemand het gevoel van richting verliest
Wanneer hij in verwarring is,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.**

यथा शशी जले भाति चञ्चलत्वेन कस्यचित्।
तद्वदात्मनि देहत्वं पश्यत्यज्ञानयोगतः ॥ ८६ ॥

*yathā śaśī jale bhāti cañcalatvena kasyacit |
tadvadātmani dehatvaṁ paśyatyajñānayogataḥ || 86||*

yathā: zoals; *śaśī*: de maan; *jale*: op water; *bhāti*: schijnt; *cañcalatvena*: als flikkerend; *kasyacit*: aan iemand; *tadvat*: zo; *ātmani*: in *ātman*, in het Zelf; *dehatvaṁ*: de fysieke vorm; *paśyati*: ziet; *ajñānayogataḥ*: door aanraking van onwetendheid.

**86. Zoals de maan in beweging lijkt¹
In zijn reflectie op het water,
Zo ook, overmand door onwetendheid,
Ziet de mens het Zelf als het lichaam.**

¹ Zoals de maan in beweging lijkt: het is de reflectie die beweegt en niet de maan zelf.

एवमात्मन्यविद्यातो देहाध्यासो हि जायते।
स एवात्मपरिज्ञानाल्लीयते च परम् ॥ ८७ ॥

evamātmanyavidyāto dehādhyāso hi jāyate |
sa evātmāparijñānāllīyate ca paramātmāni || 87||

evam: dus; *ātmani*: in *ātman*, het Zelf; *avidyātaḥ*: door onwetendheid; *dehādhyāsaḥ*: de begoocheling, misleiding van het lichaam; *hi*: werkelijk; *jāyate*: oprijst; *sa eva*: die illusie; *ātmaparijñānāt*: door de realisatie van het Zelf; *līyate*: verdwijnt; *ca*: weer; *paramātmāni*: in het opperste Zelf.

87. Aldus rijst door onwetendheid

De illusie van het lichaam in het Zelf op¹.

Deze illusie verdwijnt weer door realisatie

Van het Zelf in het Opperste Zelf².

¹ De illusie van het lichaam: de illusie van vele dingen zoals geïllustreerd in de verzen vanaf 70.

² Verdwijnt weer enz.: bij de realisatie dat het Zelf alleen is, en er niets anders bestaat, houdt onwetendheid met al zijn effecten zoals de illusie van het lichaam enz., op te bestaan.

सर्वमात्मतया ज्ञातं जगत्स्थावरजङ्गमम्।
अभावात्सर्वभावानां देहस्य चात्मता कुतः ॥ ८८ ॥

*sarvamātmatayā jñātaṁ jagatsthāvarajaṅgamam |
abhāvātsarvabhāvānām dehasya cātmataḥ || 88||*

(*yadā*: wanneer); *sarvam*: geheel; *ātmatayā*: als het Zelf; *jñātaṁ* (*bhāvati*): wordt gekend; *jagat*: het universum; (*tadā*: dan); *sthāvarajaṅgamam*: beweeglijk en onbeweeglijk; *abhāvāt*: als gevolg van ontkenning; *sarvabhāvānām*: van alle objecten; *dehasya*: van het lichaam; *ca*: stopwoord; *ātmataḥ*: verschijning als het Zelf; *kutaḥ*: waar.

**88. Wanneer het gehele universum, bezielde of inert,
Als het Zelf alleen wordt gekend en dus
Het onafhankelijk bestaan van alle objecten ontkend,
Waar is plaats voor het lichaam als het Zelf¹?**

¹ Waar is plaats voor het lichaam als het Zelf?: zolang iemand in onwetendheid verkeert, verwart hij het lichaam met het Zelf. Maar met het dagen van kennis, wanneer alles wegsmelt en het niet-duale Zelf als enige overblijft, waar is dan ruimte om het lichaam als een afzonderlijke entiteit te zien, laat staan het als het Zelf aan te wijzen?

आत्मानां सततं जानन्कालं नय महाद्युते।
 प्रारब्धमखिलं भुञ्जन्नोद्वेगं कर्तुमर्हसि ॥ ८९ ॥

ātmānām satatam jānankālam naya mahādyute |
prārabdhamakhilam bhuñjannodvegam kartumarhasi || 89||

ātmānām: ātman, het Zelf; *satatam*: altijd; *jānan*: contemplerend; *kālam*:
 tijd; *naya*: besteed; (*bhoḥ*) *mahādyute*: O gij van grote verlichting;
prārabdha: prārabdha; *akhilam*: alles; *bhuñjam*: ervarend; *na*: niet;
udvegam: zorg, grief; *kartum*: te voelen; *marhasi*: waard zijn, verdienen.

**89. O verlichte, besteed je tijd voortdurend
 In contemplatie op het Zelf,
 Terwijl je de effecten van *prārabdha*¹ ervaart
 Zonder door zorgen te worden geraakt².**

¹ *Prārabdha*: één van de drie *karma*'s. *Karma* betekent 'handeling' of 'actie' en dus het scheppen van een oorzaak die onvermijdelijk tot een effect zal leiden. Er worden drie soorten *karma*'s onderscheiden: (1) *sañcitakarma*: de som van *karma*'s uit handelingen in voorbije levens die in toekomstige levens vrucht zullen dragen, (2) *prārabdhakarma*: dat deel van *sañcitakarma* dat voorbestemd is in het huidige leven vrucht te dragen, en (3) *āgāmikarma* of *kriyamānakarma*: nieuw *karma*, opgedaan in het huidige leven, dat overgedragen wordt naar toekomstige levens.

² Zonder door zorgen te worden geraakt: hij die in eenzaamheid met het Zelf is, is reeds boven alle zorgen verheven en ondanks dat hij leeft en beweegt als een gewone sterveling, wordt hij door geen van zijn handelingen gebonden.

उत्पन्नेऽप्यत्मविज्ञाने प्रारब्धं नैव मुञ्चति।
इति यत् श्रूयते शास्त्रे तन्निराक्रियतेऽधुना ॥ ९० ॥

utpanne'pyatmavijñāne prārabdham naiva muñcati |
iti yat śrūyate śāstre tannirākriyate'dhunā || 90||

utpanne: na het dagen van; *api*: zelfs; *atmavijñāne*: de kennis van het Zelf;
prārabdha: *prārabdha* (*janam*: iemand); *na*: niet; *eva*: werkelijk; *muñcati*:
verlaat; *iti*: dus; *yat*: welke; *śrūyate*: is gehoord; *śāstre*: het geschrift; *tat*:
dat; *nirākriyate*: is weerlegd; *adhunā*: nu.

**90. Wat gehoord wordt uit de geschriften,
Dat men niet vrij is van *prārabdha*¹
Zelfs na het dagen van zelfkennis,
Is nu afdoende weerlegd.**

¹ Dat men niet vrij is van *prārabdha*: op vele plaatsen van de geschriften is verklaard dat zelfs een wijze niet vrij is van de werking van *prārabdha*. *Chāndogya Up.* (6.14.2) ‘Ik zal hier blijven alleen zolang ik nog niet bevrijd ben van de banden met onwetendheid (*karma*), dan zal ik thuis aankomen’. Zowel hier (zie ook verzen 91, 92) als in enkele andere werken heeft Śaṅkara dit echter ontkend. Zie *Viveka-cūḍāmaṇi* (462-463) ‘Als bij het dagen van kennis onwetendheid met wortel en tak wordt uitgeroeid, hoe kan dan het lichaam van een verlichte voortleven? Het is om de onwetende, die met een dergelijke vraag komt, uit de twijfel te halen, dat de geschriften spreken over *prārabdhakarma* vanuit het conventionele standpunt, en niet om aan de wijze de werkelijkheid van het lichaam en dergelijke te onderwijzen’.

तत्त्वज्ञानोदयादूर्ध्वं प्रारब्धं नैव विद्यते।
देहादीनामसत्त्वत्तु यथा स्वप्नो विबोधतः ॥ ९१ ॥

*tattvajñānodayādūrdhvaṃ prārabdhaṃ naiva vidyate |
dehādīnāmasattvattu yathā svapno vibodhataḥ || 91||*

tattvajñānodayāt van kennis van de werkelijkheid; *dūrdhvaṃ*: stichten, oprijzen; *prārabdha*: *prārabdha*; *na*: niet; *eva*: waarlijk; *vidyate*: bestaat; *dehādīnām*: van het lichaam en dergelijke; *asattvat*: vanwege niet-bestaan; *tu*: stopwoord; *yathā*: zoals; *svapnaḥ*: droom; *vibodhataḥ*: in de wakende staat.

91. Na het dagen van zelfkennis

Houdt *prārabdha* op te bestaan

Omdat het lichaam niet meer bestaat,¹

Zoals een droomlichaam in de wakende staat.

¹ Omdat het lichaam en dergelijke niet meer bestaan: het lichaam, de geest, intellect en dergelijke danken hun bestaan aan onwetendheid en daarom kunnen ze niet bestaan wanneer onwetendheid volledig is vernietigd door zelfkennis. In afwezigheid van een lichaam houdt ook *prārabdha* op te bestaan, daar er niets bestaat waarop het van invloed kan zijn.

कर्म जन्मान्तरीयं यत्प्रारब्धमिति कीर्तितम्।
तत्तु जन्मान्तराभावात्पुंसो नैवास्ति कर्हिचित् ॥ ९२ ॥

*karma janmāntarīyaṃ yatprārabdhamiti kīrtitam |
tattu janmāntarābhāvātpuṃso naivāsti karhicit || 92||*

*karma: karma (tat: dat); janmāntarīyaṃ: in een voorgaand leven verkregen;
yat: dat, welke; prārabdha: prārabdha; iti: als; kīrtitam: wordt benoemd;
tat: dat (prārabdha); tu: maar; janmāntarābhāvāt: in het ontbreken van een
volgende geboorte; puṃsaḥ: van de mens (van kennis); na: niet; eva:
waarlijk; asti: bestaat; karhicit: op elke tijdstip.*

- 92. Het effect van handelingen gedaan in voorgaande levens¹**
Wordt [in dit leven] *prārabdha* genoemd,
Doch *prārabdha* bestaat niet voor hem met zelfkennis
Daar hij vrij is van [doen en dus] een volgende geboorte.

¹ Het effect van handelingen gedaan in voorgaande levens: karma ten opzichte van het huidige leven dat ze hebben voortgebracht wordt *prārabdha* genoemd.

स्वप्नदेहो यथाध्यस्थस्तथैवायं हि देहकः ।

अध्यस्तस्य कुतो जन्म जन्माभावे हि तत्कुतः ॥ ९३ ॥

*svapnadeho yathādhyasthastathaivāyam hi dehakaḥ |
adhyastasya kuto janma janmābhāve hi tatkutaḥ || 93||*

svapnadehaḥ: het lichaam in de droom; *yathā*: zoals; *adhyastaḥ*: is opgelegd; *tathā*: zo; *eva*: waarlijk; *ayam*: dit, deze; *hi*: stopwoord; *dehakaḥ*: het lichaam; *adhyastasya*: van wat is opgelegd; *kutaḥ*: hoe; *janma*: geboorte; *janmābhāve*: bij ontbreken van geboorte (van het lichaam); *hi*: ook maar, dan ook; *tat*: dat (*prārabdha*: *prārabdha*); *kutaḥ*: hoe; (*asti*; is).

93. Zoals het lichaam in een droom illusoir is

Zo ook is dit stoffelijk lichaam illusoir¹.

Hoe kan er dan geboorte zijn van iets illusoires²,

Dat handelt en de vruchten daarvan plukt?

¹ Zo ook is dit stoffelijk lichaam illusoir: het lichaam in de wakende staat is een oplegging op het Zelf en daarom onwerkelijk. Alleen een onwetende kent aan dit lichaam een grotere werkelijkheidswaarde toe dan aan het lichaam in een droom. Maar voor de mens met zelfkennis bestaat een dergelijk onderscheid niet, aangezien beide lichamen (in de droom en de wakende staat) een schepping van het denken als gevolg van onwetendheid zijn.

² Hoe kan er dan geboorte zijn voor iets illusoires: *prārabdha* wordt verondersteld de oorzaak van het lichaam te zijn, maar als er in werkelijkheid niets als een lichaam bestaat kan er ook geen sprake van *prārabdha* zijn.

उपादानं प्रपञ्चस्य मृद्भण्डस्येव कथ्यते।
अज्ञानं चैव वेदान्तैस्तस्मिन्नाष्टे क्व विश्वता ॥ ९४ ॥

*upādānaṁ prapañcasya mṛdbhaṇḍasyeva kathyate |
ajñānaṁ caiva vedāntaistasminnaṣṭe kva viśvatā || 94||*

upādānaṁ: oplegging, materiële oorzaak; *prapañcasya*: van de wereld der verschijnselen; *mṛd*: klei; *bhaṇḍasya*: van een kruik; *iva*: zo als; *kathyate*: wordt verklaard; *ajñānaṁ*: onwetendheid; *ca*: stopwoord; *eva*: werkelijk; *vedāntaḥ*: door de Vedānta teksten; *tasminnaṣṭe*: dat vernietigt wordt; *kva*: waar; *viśvatā*: de staat van het universum; (*tiṣṭhati*: bestaat).

**94. Vedānta stelt¹ dat, net als het zien van klei als kruik,
Ook de wereld een oplegging is² door onwetendheid.
Wanneer onwetendheid is vernietigd³,
Waar kan de wereld nog bestaan?**

¹ Vedānta stelt enz.: met Vedānta worden de *Upaniṣads* bedoeld die het laatste deel van de Veda's vormen. Hier wordt gezinspeeld op een passage uit de *Śvetaśvatara Upaniṣads* (4.10): 'Weet dat natuur (*prakṛti*) illusie (*Māyā*) is. En dat de machtige Heer (*Maheśvara*) de maker van illusie is. Deze gehele wereld is doordrongen van wezens die delen van Hem zijn'.

² Oplegging is: zoals door misleiding het beeld van een slang aan het touw wordt opgelegd zo is ook de wereld een oplegging op het Zelf, of Brahman.

³ Wanneer onwetendheid is vernietigd enz.: bij het verdwijnen van de oorzaak moet ook het effect geheel ophouden te bestaan. Een stuk doek kan niet als doek bestaan wanneer de garens zijn verbrand; zo kan de wereld ook niet bestaan wanneer onwetendheid is vernietigd.

यथा रज्जुं परित्यज्य सर्पं गृह्णाति वै भ्रमात् ।
तद्वत्सत्यमविज्ञाय जगत्पश्यति मूढधीः ॥ ९५ ॥

*yathā rajjum parityajya sarpaṁ grhṇāti vai bhramāt |
tadvatsatyamavijñāya jagatpśyati mūḍhadhīḥ || 95||*

yathā: zoals (janaḥ: iemand); *rajjum*: het touw; *parityajya*: terzijde leggend; *sarpaṁ*: de slang; *grhṇāti*: waarneemt, ziet; *vai*: inderdaad; *bhramāt*: door verwarring; *tadvat*: zo; *satyaṁ*: waarheid; *avijñāya*: zonder kennis, zonder weten; *jagat*: de wereld der verschijnselen; *pśyati*: ziet; *mūḍhadhīḥ*: een onwetende.

**95. Zoals iemand die in verwarring verkeert
Een slang ziet en het touw negeert,
Zo ook ziet de onwetende de wereld
Omdat hij de werkelijkheid niet kent.**

रज्जुरूपे परिज्ञाते सर्पखण्डं न तिष्ठति।

अधिष्ठाने तथा ज्ञाते प्रपञ्चः शून्यतां गतः ॥ ९६ ॥

*rajjurūpe pariñāte sarpakhaṇḍam na tiṣṭhati |
adhiṣṭhāne tathā jñāte prapañcaḥ śūnyatām gataḥ || 96||*

rajjurūpe: (op) de ware natuur van het touw; *pariñāte*: gekend zijnde; *sarpakhaṇḍam*: de schijn van de slang; *na*: niet; *tiṣṭhati*: bestaat; *adhiṣṭhāne*: bereiken; *tathā*: zo; *jñāte*: de bestaansgrond (de achterliggende werkelijkheid) kennende; *prapañcaḥ*: de wereld der verschijnselen; *śūnyatām*: verdwijnt; *gataḥ*: verwerft, verkrijgt.

**96. Bij het kennen van de ware aard van het touw
Houdt de schijn van de slang op te bestaan,
Zo ook, bij het kennen van zijn bestaansgrond¹,
Verdwijnt de wereld der verschijnselen volledig.**

¹ Bij het kennen van zijn bestaansgrond: deze illusoire wereld heeft Brahman als bestaansgrond die verborgen blijft voor het zicht als gevolg van onwetendheid. Maar wanneer door de verwijdering van onwetendheid Brahman wordt verwerkelijk is er geen misleiding meer, zoals het zien van verscheidenheid en een wereld van verschijnselen die in het aanschouwen van de kennis van de waarheid volledig verdwijnt.

देहस्यापि प्रपञ्चत्वात्प्रारब्धावस्थितिः कुतः।
अज्ञानिजनबोधार्थं प्रारब्धं वक्ति वै श्रुतिः ॥ ९७ ॥

*dehasyāpi prapañcatvātprārabdhāvasthitiḥ kutaḥ |
ajñānijanabodhārtham prārabdham vakti vai śrutiḥ || 97||*

dehasya: van het lichaam; *api*: ook; *prapañcatvāt*: vanwege de aard van verschijnsel zijn; *prārabdhāvasthitiḥ*: het bestaan van *prārabdha*; *kutaḥ*: hoe; (*asti*:is); *ajñānijanabodhārtham*: voor het begrip van het onwetende volk; *prārabdham*: *prārabdha*; *vakti*: spreekt; *vai*: alleen; *śrutiḥ*: *śruti*, de geschriften.

**97. Hoe kan *prārabdha* bestaan voor het lichaam,
Dat deel uitmaakt van de verschijnselenwereld?
Het is voor het begrip van de onwetenden¹ alleen
Dat de geschriften over *prārabdha* spreken.**

¹ Het is voor het begrip van de onwetenden: zij die de hoogste waarheid niet kennen redetwisten en zeggen: “Als onwetendheid tezamen met al zijn effecten door kennis is vernietigd, hoe kan het lichaam van een ‘in leven bevrijde wijze’, of ‘verlichte’, in leven zijn, en hoe is het voor hem mogelijk om zich als een sterveling te gedragen?”. Zij falen echter om te zien dat ze het zelf zijn die, in onwetendheid verkerend, het lichaam van een ‘in leven bevrijde wijze’ zien en over hem spreken als een handelende, terwijl de wijze zelf zich nimmer bewust is van een lichaam omdat hij onafgebroken in het Zelf gevestigd is. Om dat soort onwetenden tevreden te stellen geven de geschriften een voorlopige verklaring over het ogenschijnlijke gedrag van een wijze.

Zie ook de voetnoot bij vers 90.

क्षीयन्ते चास्य कर्माणि तस्मिन्दृष्टे परावरे।
 बहुत्वं तन्निषेधार्थं श्रुत्या गीतं च यत्स्फुटम्॥ ९८॥

*kṣīyante cāśya karmāṇi tasmindr̥ṣṭe parāvare |
 bahutvaṁ tanniṣedhārthaṁ śrutyā gītaṁ ca yatsphutam || 98||*

kṣīyante: zijn vernietigd (*iti*: dus); *ca*: en; *asya*: zijn; *karmāṇi*: alle handelingen, alle karma; *tasmindr̥ṣṭe*: gerealiseerd hebbende; *parāvare*: (op) dat wat zowel hoger als lager is; *bahutvaṁ*: het gebruik van meervoud; *tanniṣedhārthaṁ*: voor het uitsluiten van dat (*prārabdha*); *śrutyā*: door de geschriften; *gītaṁ*: is verklaard (*tat*: dat); *ca*: ook; *yat*: welke; *sphutam*: duidelijk, helder.

**98. “En alle *karma*’s zijn uitgedoofd¹,
 Bij de realisatie van Dát² wat hoog en laag is³”.
 De *śruti* verklaart dit in meervoudvorm
 Om ook *prārabdha* karma uit te sluiten.**

¹ Alle *karma*’s zijn uitgedoofd: refereert naar *Muṇḍaka Upaniṣad* 2.2.8: “De hartknoop is doorgenhakt, geen twijfel bleef overeind, alle *karma*’s zijn uitgedoofd, bij het zien van Hem die hoog en laag is.”

² Dát: het Zelf.

³ Wat hoog en laag is: alles bevattende, van de hoogste tot de laagste, inhoudende zowel de oorzaak (schepper) als zijn effecten (de wereld), het Al.

उच्यतेऽज्ञैर्बलाच्चैतत्तदानर्थद्वयागमः ।

वेदान्तमतहानं च यतो ज्ञानमिति श्रुतिः ॥ ९९ ॥

*ucyate'jñairbalāccaitattadānarthadvayāgamaḥ |
vedāntamatahānaṁ ca yato jñānamiti śrutiḥ || 99||*

ucyate: is gehandhaafd; *ajñaiḥ*: door de onwetende; *balāt*: (nood)gedwongen; *ca*: nog; *etat*: deze; *tadā*: dan; *anarthadvayāgamaḥ*: ruimte voor twee absurditeiten (*bhaviṣyati*: zal zijn); *vedāntamatahānaṁ*: verwerping van de Vedantische conclusie; *ca*: ook (*ataḥ*: daarvoor); *yataḥ*: waarvan; *jñānaṁ*: kennis; (*bhavati*: oprijst); *iti* (*sā*) dat; *śrutiḥ*: *śruti*, geschriften; (*grāhyā*: moet worden geaccepteerd).

**99. Als de onwetende ertoe neigt deze uitspraak¹ te negeren,
Raakt hij niet alleen in twee absurditeiten verstrikt²
Maar laat ook de conclusie van Vedānta varen³.
Daarom moet de waarheid in deze uitspraak worden omarmd.⁴**

¹ Deze uitspraak: het ophouden van *prārabdha* en zijn effecten bij zelfrealisatie.

² Raakt hij niet alleen in twee absurditeiten verstrikt: hij die vasthoudt aan de gedachte dat *prārabdha* bij zelfrealisatie niet geheel oplost maakt de volgende vergissingen:

1. Bevrijding van de banden van dualiteit zal niet mogelijk zijn omdat er altijd 'iets anders, een tweede' zal blijven bestaan, n.l. *prārabdha* naast Brahman.

2. Hij kan niet meer zijn voordeel doen met de kennis geopenbaard in de geschriften.

³ Maar laat ook de conclusie van Vedānta varen: de uiteindelijke conclusie van Vedānta is dat er alleen één niet-duale Brahman is die zonder geboorte, onsterfelijk en vrij van al het veranderlijke is. De wereld van dualiteit is een schepping van onwetendheid en zal ophouden te bestaan bij het dagen van zelfkennis. Hij die zelfs na het dagen van zelfkennis aan *prārabdha* vasthoudt mist de ultieme Vedantische waarheid die van niet-duale aard is.

⁴ Daarom moet de waarheid in deze uitspraak worden omarmd: de verwerving van het niet-duale Zelf alleen bevat de ware kennis en de geschriften zijn slechts de middelen naar deze kennis. Maar niet alle geschriften bevatten deze kennis. Daarom dienen alleen die geschriften die naar de uiteindelijke zelfrealisatie leiden als de echte geschriften te worden geaccepteerd en andere, die dualiteit ondersteunen, als secundair te worden beschouwd, daar ze niet op de kennis van waarheid berusten.

त्रिपञ्चाङ्गान्यतो वक्ष्ये पूर्वोक्तस्य हि लब्धये।
तैश्च सर्वैः सदा कार्यं निदिध्यासनमेव तु ॥ १०० ॥

*tripañcāṅgānyato vakṣye pūrvoktasya hi labdhaye |
taiśca sarvaiḥ sadā kāryaṁ nididhyāsanameva tu || 100||*

tripañcāṅgāni: vijftien treden (*aham*: ik); *yatho*: nu; *vakṣye*: zal worden uitgelegd; *pūrvoktasya*: van de eerder genoemde (kennis); *hi*: stopwoord; *labdhaye*: voor het verwerven, verkrijgen; *taiḥ sarvaiḥ*: met behulp van hen allen; *ca*: stopwoord; *sadā*: altijd; *kāryaṁ*: moet worden beoefend; *nididhyāsana*: diepgaand meditatie; *eva*: waarlijk; *tu*: stopwoord.

100. Voor het verwerven van zelfkennis¹

Zal ik nu de vijftien stappen uiteenzetten.

Over de betekenis van deze stappen

Moet men onafgebroken contempleren².

¹ Voor het verwerven van zelfkennis: in de verzen 24-28 is de aard van de kennis, die het doel van het menselijk bestaan is, in detail uitgelegd. Het kennen van het doel is echter niet voldoende; men moet zich ook van de middelen voorzien om dat te bereiken. De hier aangeboden vijftien stappen, indien ze met ernst worden nagevolgd, zullen leiden tot het bereiken van zelfkennis.

² Contempleren: de tekst gebruikt hier het Sanskrit woord ‘*nididhyāsana*’. *Śravaṇa*, *manana* en *nididhyāsana*, in het kort ‘horen, reflectie en contemplatie’, kunnen opgevat worden als de drie stadia van *vicāra*, of zelfonderzoek, dat naar bevrijding (*mokṣa*) leidt. Het horen van de waarheid van de leermeester is *śravaṇa*. Het overwegen van het gehoorde tot het begrepen is en elke twijfel erover geheel verdwenen is heet *manana*. Het verwezenlijken van wat tot dan toe een begrip was, is ten slotte *nididhyāsana*.

नित्याभ्यासादृते प्राप्तिर्न भवेत्सच्चिदात्मनः ।
तस्माद्ब्रह्म निदिध्यासेज्जिज्ञासुः श्रेयसे चिरम् ॥ १०१ ॥

*nityābhyāsādr̥te prāptirna bhavetsaccidātmanah |
tasmādbrahma nididhyāsejjijñāsuḥ śreyase ciraṃ || 101||*

nityābhyāsādr̥te: zonder gestadige oefening; *prāptiḥ*: realisatie; *na*: niet; *bhavet*: oprijst; *saccidātmanah*: van het Zelf dat het absolute bestaan en kennis is; *tasmāt*: zo; *nididhyāset*: mediteren; *jijñāsuḥ*: de zoeker naar kennis; *śreyase*: voor het hoogste goed; *brahman*: Brahman; *cira*: lang.

101. Het Zelf, dat absoluut bestaan en kennis is

**Kan niet gerealiseerd worden zonder gestadige oefening.
Daarom moet de zoeker naar kennis constant mediteren
Op Brahman voor het verwerven van het hoogste goed.**

यमो हि नियमस्त्यागो मौनं देशश्च कालता।
आसनं मूलबंधश्च देहसाम्यं च दृक्स्थितिः ॥ १०२ ॥

प्राणसंयमनं चैव प्रत्याहारश्च धारणा।
आत्मध्यानं समाधिश्च प्रोक्तान्यङ्गानि वै क्रमात् ॥ १०३ ॥

yamo hi niyamastyāgo maunaṁ deśaśca kālatā |
āsanam mūlabandhaśca dehasāmyam ca dṛksthitiḥ || 102||

prāṇasaṁyamanam caiva pratyāhāraśca dhāraṇā |
ātmadhyānam samādhiśca proktānyaṅgāni vai kramāt || 103||

yamaḥ: beteugeling van de zinnen; *hi*: stopwoord; *niyamaḥ*: beteugeling van de geest; *tyāgaḥ*: afstand doen; *maunaḥ*: stilte, stilzwijgen; *deśaḥ*: plaats, oord, plek; *kālatā*: tijd; *ca*: en; *āsanam*: (lichaams)houding; *mūlabandhaḥ*: de beteugelende bron of macht; *ca*: en; *dehasāmyam*: balans van het lichaam; *dṛksthitiḥ*: ware zicht; *prāṇasaṁyamanam*: beteugeling van de levenskracht; *ca*: en; *eva*: tevens; *pratyāhāraḥ*: absorptie; *eva*: ook; *dhāraṇā*: concentratie; *ātmadhyānam*: meditatie op *ātman*; *ca*: en; *samādhi*: *samādhi*; *proktāni*: zijn omschreven; *aṅgāni*: de stappen; *vai*: stopwoord; *kramāt*: in volgorde.

102-103. De [vijftien] stappen in volgorde zijn¹:

Beteugeling van de zinnen² (*yamaḥ*),
Beteugeling van de geest³ (*niyamaḥ*),
Afstand doen⁴ (*tyāgaḥ*), Stilte⁵ (*maunaḥ*), Plek⁶ (*deśaḥ*),
Tijd⁷ (*kālatā*), Lichaamshouding⁸ (*āsanam*),
Beteugelingskracht⁹ (*mūlabandhaśca*),
Balans van het lichaam¹⁰ (*dehasāmyam*), Waar Zicht¹¹ (*dṛksthitiḥ*),
Beteugeling van de levenskracht¹² (*prāṇasaṁyamanam*),
Absorptie¹³ (*pratyāhāraḥ*), Concentratie¹⁴ (*dhāraṇā*),
Meditatie op het Zelf¹⁵ (*ātmadhyānam*) en Samādhi¹⁶.

¹ Acht hiervan komen in het ‘achtvoudige pad’ van Patañjali’s Yoga Sūtra’s voor (onderstreept in verzen 102-103). ² Vers 104. ³ Vers 105. ⁴ Vers 106. ⁵ Verzen 107-109. ⁶ Vers 110. ⁷ Vers 111. ⁸ Verzen 112-113. ⁹ Vers 114. ¹⁰ Vers 115. ¹¹ Verzen 116-117. ¹² Verzen 118-120. ¹³ Vers 121. ¹⁴ Vers 122. ¹⁵ Vers 123. ¹⁶ Verzen 124-128.

सर्वं ब्रह्मेति विज्ञानादिन्द्रियग्रामसंयमः ।
यमोऽयमिति संप्रोक्तोऽभ्यसनीयो मुहुर्मुहुः ॥ १०४ ॥

sarvaṁ brahmeti vijñānādindriyagrāmasaṁyamah |
yamo'yamiti saṁprokto'bhyasanīyo muhurmuḥuḥ || 104||

sarvaṁ: alles; *brahma*: Brahman (*asti*: is); *iti vijñānāt*: uit zulke kennis;
indriyagrāmasaṁyamah: de beteugeling van de zinnen; *ayaṁ*: deze; *yama*
iti: als yama; *saṁproktaḥ*: wordt terecht genoemd (*saḥ*: deze);
abhyasanīyaḥ: moet worden beoefend; *muhurmuhuh*: telkens, herhaaldelijk,
menigmaal.

**104. Beteugeling van de zinnen die berust
Op de kennis van ‘alles is Brahman’,
Wordt terecht ‘yama’¹ genoemd
En moet telkens worden beoefend.**

¹ *Yama*: beteugeling van de zinnen wordt hier als de eerste stap genoemd omdat een toereikende morele basis voor het kunnen volgen van de weg naar zelfkennis van essentieel belang is. De beschrijving van *yama* door Patañjali (2.30) betreft een opsomming van de afzonderlijke aspecten: ‘Geloften van zelfonthouding omvatten het zich onthouden van geweld, leugen en bedrog, diefstal, onkuisheid, hebzucht (*ahiṁsā-satyāsteya-brahmacaryā-parigraha yamāḥ*). Śaṅkara stelt dat alle door Patañjali genoemde aspecten vanzelfsprekend volgen uit de kennis van ‘alles is Brahman.’

सजातीयप्रवाहश्च विजातीयतिरस्कृतिः ।
नियमो हि परानन्दो नियमात्क्रियते बुधैः ॥ १०५ ॥

sajātīyapravāhaśca vijātīyatiraskṛtiḥ |
niyamo hi parānando niyamātkriyate budhaiḥ || 105||

sajātīyapravāhaḥ: de doorlopende stroom van één soort gedachte; *ca*: en; (*iti*: deze) *vijātīyatiraskṛtiḥ*: het verwerpen van alles dat vreemd daar aan is; *niyamaḥ*: niyama; (*ucyate*: wordt genoemd); (*ayam*: deze); *hi*: waarlijk; *parānandaḥ*: de opperste gelukzaligheid; *niyamāt*: regelmatig; *kriyate*: wordt beoefend; (*ayam*: deze) *budhaiḥ*: door de wijzen.

105. De onafgebroken stroom van één enkele gedachte¹
Met uitsluiting van alle andere gedachten is ‘niyama’²,
De beteugeling van de geest, de opperste gelukzaligheid.
Dit moet constant door de wijzen worden beoefend.

¹ Eén enkele gedachte: met name gedachten als ‘dit Zelf is Brahman’.

² Ook hier is de beschrijving van *niyama* door Patañjali gedetailleerd: ‘Zuiverheid, tevredenheid, onthouding, zelfstudie, zelfovergave aan God, vormen tezamen het naleven der geboden (*śauca-saṁtoṣa- tapaḥ- svādhyāyeśvara-praṇidhānāni niyamāḥ*).’ Ook hier geldt volgens Śaṅkara dat de genoemde deugden moeiteloos toegankelijk zijn voor hem die in Brahman gevestigd is.

त्यागः प्रपञ्चरूपस्य चिदात्मत्वावलोकनात्।

त्यागो हि महतां पूज्यः सद्यो मोक्षमयो यतः ॥ १०६ ॥

*tyāgaḥ prapañcarūpasya cidātmavāvalokanāt |
tyāgo hi mahatām pūjyaḥ sadyo mokṣamayo yataḥ || 106||*

tyāgaḥ: verlaten, verwerping, afstand doen, verzaken; *prapañcarūpasya*: van het illusoire universum; *cidātmavāvalokanāt*: het als het alles bewuste Zelf realiserend; *tyāgaḥ*: verzaking; afstand doen; (*asti*: is); *hi*: waarlijk; *mahatām*: door de groten; *pūjyaḥ*: geëerd; *sadyaḥ*: onmiddellijk; *mokṣamayaḥ*: van natuur van bevrijding (*bhavati*: is); *yataḥ*: omdat; (*ayaṁ*: dit).

106. Afstand doen van de wereld der verschijnselen

Door daarin alleen het Zelf, puur bewustzijn, te zien,
Huldigen de wijzen als ‘*tyāgaḥ*’, de ware verzaking¹,
Omdat zijn aard onmiddellijke bevrijding is.

¹ Ware verzaking: onder afstand doen wordt soms verstaan het opgeven van handelingen en bezittingen hetgeen uiteindelijk tot een staat van inactiviteit leidt. Dit is echter verre van wat werkelijk onder afstand doen begrepen moet worden dat, in zijn diepste betekenis, volledig positief is. Het ware afstand doen is het zien van het Zelf als alles en overal waardoor niets te wensen overblijft. Zie ook *Īśā Upaniṣad* (1): “Om. Dit alles, al het geschapene, dient gezien te worden als de Heer. Geniet zonder binding aan te gaan. Begeer niets, want van wie is het bezit?”

यस्माद्वाचो निवर्तन्ते अप्राप्य मनसा सह।
यन्मौनं योगिभिर्गम्यं तद्भवेत्सर्वदा बुधः ॥ १०७ ॥

yasmādvāco nivartante aprāpya manasā saha |
yanmaunaṁ yogibhirgamyāṁ tadbhavetsarvadā budhaḥ || 107||

yasmāt: waarvan; *vācaḥ*: woorden; (*tat*: dat); *nivartante*: omkeer; *aprāpya*: zonder bereiken; *manasā saha*: met de geest (denken); *yat*: welke; *maunaṁ*: stilte; *yogibhiḥ*: door de yogi's; *gamyāṁ*: bereikbaar; *tat*: dat; *bhavit*: moet zijn; *arvadā*: altijd; *budhaḥ*: de wijze.

**107. De wijze mens dient altijd te verblijven in dié stilte¹
Waarvandaan woorden én het denken terugkeren²
Zonder haar bereikt te hebben,
Maar die voor bevrijde zielen³ toegankelijk is.**

¹ Die stilte: gerefereerd wordt naar het Zelf wiens natuur altijd stil en vredig is.

² Terugkeren: gerefereerd wordt naar *Taittirīya Upaniṣad* (2.9): “Na de realisatie van de gelukzaligheid van Brahman, is de verlichte mens nergens bang voor. Woorden samen met de geest kunnen het niet bereiken en keren terug.”

³ De bevrijde zielen: de tekst spreekt over *yogi*'s.

वाचो यस्यान्नवर्तन्ते तद्वक्तुं केन शक्यते।
 प्रपञ्चो यदि वक्तव्यः सोऽपि शब्दविवर्जितः ॥ १०८ ॥
 इति वा तद्भवेन्मौनं सतां सहज संज्ञितम्।
 गिरा मौनं तु बालानां प्रयुक्तं ब्रह्मवादिभिः ॥ १०९ ॥

*vāco yasyānnivartante tadvaktum kena śakyate |
 prapañco yadi vaktavyaḥ so'pi śabdavivarjitaḥ || 108||*

*iti vā tadbhavaṇmaunaṁ satāṁ sahaja saṁjñitam |
 girā maunaṁ tu bālānāṁ prayuktaṁ brahmavādibhiḥ || 109||*

vācaḥ: woorden; *yasmāt*: van waar; *nivartante*: terugkeren; *tat*: dat; *vaktum*: omschreven te worden; *kena*: door wie; *śakyate*: is in staat; *prapañca*: de verschijnselenwereld; *yadi*: als; *vaktavyaḥ*: van besproken te worden; *so'pi*: zelfs dat; *śabdavivarjitaḥ*: ontbloot, verstoken van woorden; (*bhavati*: is); *iti vā*: of dit (*yat*: welke); *tat*: dat; *bhavet*: is; *maunaṁ*: stilte; *satām*: onder de wijzen; *sahaja saṁjñitam*: aangeboren (of natuurlijk) genoemd; *girā*: betugeling van spraak; *maunaṁ*: stilte; *tu*: stopwoord; *bālānām*: voor kinderen; *prayuktaṁ*: bestemd; *brahmavādibhiḥ*: door de leraren van Brahman.

108. Wie kan Dāt [Brahman] beschrijven

Waar woorden van terugkeren?

Zelfs van de wereld der verschijnselen

Is de beschrijving voorbij woorden¹.

109. Dīt², met andere woorden, is ook stilte

Als aangeboren³ bekend onder de wijzen.

De leraren gebieden aan de onwetenden

De inachtneming van stilte door intomen van spraak.

¹ Voorbij woorden: zelfs deze wereld, wanneer men poogt hem te beschrijven, blijkt onuitsprekelijk te zijn omdat het noch bestaan (sat) noch niet-bestaan (asat) is. Als hij werkelijk bestond zou hij in diepe slaap niet verdwijnen, als hij niet bestond zou hij het in de wakende staat niet verschijnen. Daarom is ook de wereld onuitsprekelijk.

² Dit: de onuitsprekelijkheid van Brahman en de wereld.

³ Als aangeboren: onafscheidelijk zijn van het Zelf.

आदावन्ते च मध्ये च जनो यस्मिन्न विद्यते।
येनेदं सततं व्याप्तं स देशो विजनः स्मृतः ॥ ११० ॥

*ādāvante ca madhye ca jano yasminna vidyate |
yenedam satatam vyāptam sa deśo vijanaḥ smṛtaḥ || 110||*

ādau: in het begin; *anta:* aan het eind; *ca:* en; *madhye:* in het midden; *ca;* ook; *janaḥ:* mensen (het universum); *yasmin:* waarin; *na:* niet; *vidyate:* bestaat; *yena:* waardoor; *idam:* dit (universum); *satatam:* altijd; *vyāptam:* is doordrongen; *saḥ:* dat; *deśaḥ:* plek, plaats, ruimte; *vijanaḥ:* eenzaamheid; *smṛtaḥ:* wordt gekend.

**110. Dat is de ‘plek’ waar eenzaamheid¹ alleen is,
Waar het universum niet bestaat,
Noch in het begin, noch aan het eind of in het midden,
Is altijd van Brahman doordrongen.**

¹ Die eenzaamheid: hier wordt Brahman bedoeld, omdat Brahman alleen IS en er nimmer een ‘tweede’ kan zijn.

कलनात् सर्वभूतानां ब्रह्मादीनां निमेषतः ।
कालशब्देन निर्दिष्टो ह्यखण्डानन्दकोऽद्वयः ॥ १११ ॥

*kalanāt sarvabhūtānām brahmādīnām nimeṣataḥ |
kālaśabdena nirdiṣṭo hyakhaṇḍānandako'dvayaḥ || 111||*

kalanāt: vanwege totstandbrenging; *sarvabhūtānām*: van alle schepsels;
brahmādīnām: beginnend met Brahmā; *nimeṣataḥ*: in een oogwenk;
kālaśabdena: door het woord tijd; *nirdiṣṭaḥ*: aangeduid; *hi*: waarlijk;
akhaṇḍānandakaḥ: onverdeelde gelukzaligheid; *advayaḥ*: niet-duale.

**111. Het niet-duale¹ dat onverdeeld geluk is,
Wordt met het woord ‘tijd’ aangeduid.
Omdat het in een oogwenk alle wezens
Vanaf Brahmā tot bestaan brengt².**

¹ Het niet-duale: Brahman.

² Tot bestaan brengt: het gehele universum heeft slechts de vorm van een gedachte die tezamen met het concept tijd in het oneindige bewustzijn in een oogwenk oprijst.

सुखेनैव भवेद्यस्मिन्नजस्रं ब्रह्मचिन्तनम्।
आसनं तद्विजानीयान्नेतरत्सुखनाशनम् ॥ ११२ ॥

*sukhenaiva bhavedyasminnajasraṁ brahmacintanam |
āsanam tadvi jānīyānnetaratsukhanāśanam || 112||*

sukhena: gemakkelijk; *eva*: waarlijk; *bhaved*: wordt; *yasmin*: waar; *ajasraṁ*: onophoudelijk; *brahmacintanam*: meditatie op Brahman; *āsanam (iti)*: is de houding; *tat*: dat; *vi jānīyāt*: moet weten; *na*: niet; *itarat*: elk ander; *sukhanāśanam*: geluk vernietigend.

112. Dat is de meest geschikte houding

Waarin meditatie op Brahman

Gemakkelijk en vloeiend verloopt,

En geen andere¹ die het gerief stoort.

¹ En geen andere: andere lichaamshoudingen die fysieke ongemakken met zich meebrengen waardoor de geest naar lagere regionen daalt in plaats van gevestigd in Brahman te blijven.

सिद्धं यत्सर्वभूतादि विश्वाधिष्ठानमव्ययम्।
यस्मिन्सिद्धाः समाविष्टास्तद्वै सिद्धासनं विदुः ॥ ११३ ॥

*siddham yatsarvabhūtādi viśvādhiṣṭhānamavyayam |
yasminsiddhāḥ samāviṣṭāstadvai siddhāsanam viduḥ || 113||*

siddham: goed bekend; *yat*: welke; *sarvabhūtādi*: [de oorsprong] van alle wezens; *viśvādhiṣṭhānam*: dat wat het gehele universum draagt; *avyayam*: onveranderlijk; (*iti*: dus); *yasmin*: waarin; *siddhāḥ*: siddha's (de verlichten of *paṇḍitaḥ*: de wijzen); *samāviṣṭāḥ*: volledig opgelost; *tat*: dat; *vai*: alleen; *siddhāsanam*: als siddhāsana, volmaakte houding; *viduḥ*: ken.

**113. Dat wat de oorsprong van alle wezens is
En de drager van het gehele universum,
Het onveranderlijke, waarin de verlichten opgaan,
Ken Dát alleen als de ‘volmaakte houding’¹.**

¹ Volmaakte houding: de tekst spreekt van ‘*siddhāsana*’, omschreven als de zittende lichaamshouding waarbij de linker hiel onder het lichaam en de rechter hiel vóór het lichaam geplaatst wordt, het zicht gericht tussen de wenkbrauwen en mediterend op de syllabe OM. Śaṅkara distantieert zich van dergelijke beschrijvingen en noemt *siddhāsana* als de enige houding waarin de mediterende met Brahman is vereenzelvigd.

यन्मूलं सर्वभूतानां यन्मूलं चित्तबन्धनम्।

मूलबन्धः सदा सेव्यो योग्योऽसौ राजयोगिनाम्॥ ११४॥

*yanmūlaṁ sarvabhūtānāṁ yanmūlaṁ cittabandhanam |
mūlabandhaḥ sadā sevyo yogyo'sau rājayoginām || 114||*

yat: welke; *mūlaṁ*: de bron; oorsprong, begin; *sarvabhūtānām*: van al wat bestaat; *yanmūlaṁ*: waarop het is gegrondvest; (*tat*: dat); *cittabandhanam*: bedwingen, beteugelen, van de geest; *mūlabandhaḥ*: de beteugelende bron of macht; (*ucyate*: wordt genoemd); *sadā*: altijd; *sevyah*: moet worden eigen gemaakt; *yogyah*: geschikt, bestemd; *asau*: deze; *rājayoginām*: van de *rāja-yogi*'s.

**114. Dat [Brahman], de oorsprong van al wat bestaat,
En waarop de beteugeling van de geest is gegrond¹
Is de 'beteugelende bron'², die omarmd moet worden
Omdat deze bij voorkeur passend is voor *rāja-yogi*'s³.**

¹ Waarop de beteugeling van de geest is gegrond: alleen door het volledig opgaan in het Zelf wordt de geest geheel beteugeld.

² Beteugelende bron: de tekst gebruikt het woord '*mūlabandha*', zijnde een lichaamshouding die tot *Hatha-Yoga* behoort. De onderliggende boodschap van deze laatste drie verzen is dat zolang men stevig gevestigd is in meditatie op Brahman, men zich daarbij geen zorgen hoeft te maken over de lichaamshouding. Ervaringen tonen aan dat wanneer men stevig in het Zelf gevestigd is, het lichaam vanzelf-sprekend de juiste houding aanneemt en deze behoudt.

³ *Rāja-yogi*'s: gevorderde beoefenaren van spirituele meditatie.

अङ्गानां समतां विद्यात्समे ब्रह्मणि लीनताम्।
नो चेन्नैव समानत्वमृजुत्वं शुष्कवृक्षवत् ॥ ११५ ॥

*aṅgānām samatām vidyātsame brahmaṇi līnatām |
no cennaiva samānatvamṛjutvaṁ śuṣkavṛkṣavat || 115||*

aṅgānām: van de ledematen; *samatām*: balans, evenwicht; *vidyāt*: moet weten; *same*: homogeen, gelijksoortig; *brahmaṇi*: in Brahman; *līnatām*: absorbtie, oplossing; *no cit*: anders; *na*: niet; *eva*: waarlijk; *samānatvam*: balans; (*bhavati*: is); *ṛjutvaṁ*: rechtheid; *śuṣkavṛkṣavat*: zoals een uitgedroogde boom.

**115. Opgelost zijn in de onvermengde Brahman
Is de ‘volmaakte balans’ van de ledematen.
Enkel het rechtop staan van het lichaam,
Zoals een uitgedroogde boom, is geen balans.**

दृष्टिं ज्ञानमयीं कृत्वा पश्येद्ब्रह्ममयं जगत्।
सा दृष्टिः परमोदारा न नासाग्रावलोकिनी ॥ ११६ ॥

*dr̥ṣṭīm jñānamayīm kṛtvā paśyedbrahmadamayam jagat |
sā dr̥ṣṭiḥ paramodārā na nāsāgrāvalokinī || 116||*

dr̥ṣṭi: zienswijze; *jñānamayīm:* vol kennis; *kṛtvā:* makend; *paśyet:* zicht hebben; *brahmadamayam:* Brahman zelf te zijn; *jagat:* de wereld; *sā:* dat; *dr̥ṣṭaḥ:* zienswijze; *paramodārā:* nobel, edel; (*bhavati:* is); *na:* niet; *nāsāgrāvalokinī:* dat wat de punt van de neus ziet.

**116. De gewone zienswijze ruilend voor die van kennis
Moet men de wereld als Brahman alleen zien.
Dat is het meest edele zicht, en niet
Wat op de punt van de neus is gericht¹.**

¹ Niet dat wat de punt van de neus ziet: er wordt soms gezegd dat men zittend en turend op de punt van de neus moet mediteren. Zie bijvoorbeeld *Bhagavad Gītā* (6.13): “Laat hij, terwijl het lichaam, hals en hoofd rechtop houdt, onbeweeglijk en bedaard, met gesloten ogen de blik gericht op de punt van de neus.” Hier ligt het gevaar van het al te letterlijk nemen en het uit de context nemen van dergelijke tekstgedeelten. Lees daarom ook de daarop volgende twee verzen. Vers 6.14: ‘Met vrede in zijn hart en zonder vrees, zijn gedachten beheersend en strak op Mij (Brahman) gevestigd, laat de brahmacarīn dan zichzelf overgeven in contemplatie op Mij.’ 6.15: ‘Terwijl hij zijn geest aldus voortdurend in gemeenschap met Mij houdt en zijn gedachten beteugeld zijn, zal hij vrede bereiken die de Mijne is en die hem ten slotte tot bevrijding zal leiden.’

Voor de rijpe beoefenaars van meditatie die reeds de ervaring van de eenheid met Brahman kennen (*Brahmavit*) en daar steeds naar toe kunnen terugkeren, zegt Śāṅkara onomwonden dat met de meditatie op Brahman alle andere instructies overbodig worden omdat die instructies alleen ten doel hebben de staat van eenzelligheid met Brahman te bewerkstelligen.

द्रष्टृदर्शनदृश्यानां विरामो यत्र वा भवेत्।
दृष्टिस्तत्रैव कर्तव्या न नासाग्रावलोकिनी ॥ ११७ ॥

*draṣṭṛdarśanadṛśyānām virāmo yatra vā bhavet |
dṛṣṭistatraiva kartavyā na nāsāgrāvalokinī || 117||*

draṣṭṛdarśanadṛśyānām: van de ziener, het zicht en het geziene; *virāmaḥ*: ophouden; *yatra*: waar; *vā*: of; *bhavet*: vindt plaats; *dṛṣṭaḥ*: visie, zicht; *tatraiva*: daar alleen; *kartavyā*: moet naar gericht worden; *na*: niet; *nāsāgrāvalokinī*: dat wat de punt van de neus ziet.

117. Of, men dient zijn zicht steeds te richten
Alleen op Dát waar alle onderscheid ophoudt ¹
Tussen de ziener, het zicht en het geziene,
En niet op de punt van de neus.

¹ Alleen op Dát waar alle onderscheid ophoudt: gerefereerd wordt naar Brahman dat puur, oneindig en tijdloos bewustzijn is waarin elke diversiteit zoals de ziener, het zicht en het geziene, dat voor de triade van alle waarnemingen geldt, ophoudt te bestaan.

चित्तादिसर्वभावेषु ब्रह्मत्वेनैव भावनात्।
निरोधः सर्व वृत्तीनां प्राणायामः स उच्यते ॥ ११८ ॥

*cittādisarvabhāveṣu brahmatvenaiva bhāvanāt |
nirodhaḥ sarva vṛttīnām prāṇāyāmaḥ sa ucyate || 118||*

cittādisarvabhāveṣu: in alle mentale staten zoals citta (het individuele bewustzijn); *brahmatvena*: als Brahman; *eva*: waarlijk; *bhāvanāt*: door het vermogen van herinnering; *nirodhaḥ*: beteugelen; *sarva vṛttīnām*: van alle modificaties van de geest; (*yaḥ*: welk); *prāṇāyāmaḥ*: prāṇāyāma, beteugeling van de levenskracht; *sa*: dat; *ucyate*: wordt genoemd.

118. De beteugeling van de mentale bewegingen¹

Door het vermogen van herinnering

In alle staten van bewustzijn² [aan Brahman alleen]

Wordt ‘beteugeling van de levenskracht’ genoemd.

¹ De beteugeling van mentale bewegingen: zie ook in Yoga Sutra's van Patañjali (1.2): ‘Yoga is de beteugeling van de wijzigingen (modificaties) in het denken (*yoga's cittavṛtti nirodhaḥ*). Levenskracht, waar ademhaling een aspect van is, en mentale bewegingen, simpelweg gezegd de stroom van gedachten, vormen tezamen een onafscheidelijk koppel. Door de beteugeling van de ene wordt ook de andere beteugeld. Bij *hatha-yoga* wordt de minder aan te bevelen weg van adembeheersing gevolgd die ook tot de kalmering van de geest leidt. In het bovengenoemde vers wordt gezegd dat de constante en aanhoudende beteugeling van alle zinnen door het proces van getuige zijn van de geest en zijn creaties als in en van Brahman *prāṇāyāma* is. Ook hier spreekt Śaṅkara zich er dus duidelijk over uit dat enkel en alleen de herinnering aan en zich vereenzelvigen met Brahman alle andere yoga disciplines overtreft.

² Herinnering in alle staten van bewustzijn: de tekst gebruikt hier het woord *citta* als bewustzijn. *Citta* staat voor het persoonlijke bewustzijn, het bewustzijn waarin zowel het individu (*jīva*) alsmede de gehele schepping (*prakṛti*) zich manifesteren. Wanneer het individu, in welke staat dan ook, zich zijn ware natuur herinnert lost alles zich in Brahman op (*citta* lost op in *cit*, het onbegrensde bewustzijn). Dit is de directe weg naar zelfkennis voor de meest rijpe geesten die zich niet aan ongemakkelijke, pijnlijke en langdurige disciplines hoeven te onderwerpen.

निषेधनं प्रपञ्चस्य रेचकाख्यः समीरणः ।
 ब्रह्मैवास्मीति या वृत्तिः पूरको वायुरीरितः ॥ ११९ ॥
 ततस्तद्वृत्तिनैश्चल्यं कुम्भकः प्राणसंयमः ।
 अयं चापि प्रबुद्धानामज्ञानां घ्राणपीडनम् ॥ १२० ॥

*niṣedhanam prapañcasya recakākhyah samīraṇah |
 brahmaivāsmīti yā vṛttiḥ pūrako vāyurīritah || 119||*

*tatastadvṛttinaiścalyam kumbhakah prāṇasaṁyamah |
 ayam cāpi prabuddhānāmajñānām ghrāṇapīḍanam || 120||*

niṣedhanam: ontkenning, preventie; *prapañcasya*: van de verschijnselenwereld; *recakākhyah*: bekend als recaka (uitademing); *samīraṇah*: ademhaling; (*asti*: is); *aham*: Ik; *brahma*: Brahman; *eva*: alleen; *asmi*: ben; *iti*: deze; *yā*: welke; *vṛttiḥ*: aandacht, gedachte; (*sā*: dat); *pūrakah*: puraka (inademing); *vāyuh*: adem; *īritah*: wordt genoemd; *tataḥ*: daarna; *tadvṛttinaiścalyam*: de vastheid van die gedachte; *kumbhakah*: kumbhaka (ophouden van de adem); *prāṇasaṁyamah*: de beheersing van de levenskracht (staat voor *prāṇāyāma*); *ayam*: deze; *api ca*: ook; *prabuddhānām*: van de verlichte; (*bhavati*: is); *ajñānām*: van de onwetende; *ghrāṇapīḍanam*: drukken van de neus; (*ucyate*: wordt genoemd).

119. De ontkenning van de verschijnselenwereld

Staat bekend als ‘*recaka*’ (uitademing).

De gedachte ‘Ik ben Brahman alleen’

Staat bekend als ‘*puraka*’ (inademing).

120. En het vasthouden daarna wordt ‘*kumbhaka*’

(of beteugeling van de adem) genoemd.

Dit is ware adembeheersing¹ voor de verlichte,

Daarentegen kwelt de onwetende alleen zijn neus.

¹ Adembeheersing: Patañjali beschrijft het als (2.49) ‘het ophouden van in- en uitademing’. Hij stelt dat de geest onder beheersing wordt gebracht wanneer zijn verbinding met de externe wereld doorgesneden wordt door de beteugeling van de adem. Śaṅkara stelt echter dat de adem volledig afhankelijk is van de geest en niet andersom; dus in plaats van het verkwisten van energie in pogingen de adem te

विषयेष्वात्मतां दृष्ट्वा मनसश्चिति मज्जनम्। प्रत्याहारः स विज्ञेयोऽभ्यसनीयो मुमुक्षुभिः ॥ १२१ ॥

*viṣayeṣvātmatām dṛṣṭvā manasaściti majjanam |
pratyāhārah sa vijñeyo'bhyaśanīyo mumukṣubhiḥ || 121||*

viṣayeṣu: in alle objecten; *ātmatām*: het Zelf zijn; *dṛṣṭvā*: realiserend; *manasaḥ*: van de geest, of het denken; *citi*: in het opperste bewustzijn; *majjanam*: absorptie, opgaan; (*iti*: deze); *pratyāhārah*: pratyāhārah, absorbtie; *saḥ*: dat; *vijñeyah*: dient te worden gekend; *abhyaśanīyah*: moet worden beoefend; *mumukṣubhiḥ*: door de zoekers naar bevrijding.

121. Het opgaan van het denken in puur bewustzijn
Door het zien van het Zelf in alle objecten
Wordt ‘absorptie’¹ genoemd en moet worden beoefend
Door alle zoekers naar bevrijding.

beteugelen dient men de geest te beteugelen. Wanneer dit is bewerkstelligd, volgt de adem de geest vanzelf en gelijktijdig.

¹ Absorptie: de tekst gebruikt hier het woord *pratyāhāra*. Deze oefening is een manier om de mentale bewegingen in de geest, die niets anders dan gedachten zijn, tot stilstand te brengen. Het zien van het Zelf in alle objecten impliceert dat er niets anders is dan het Zelf; hoe kunnen dan gedachten ontstaan en waarover? Ook hier is Śaṅkara directer over de inhoud en betekenis van deze oefening. Patañjali beschrijft het als (2.54): “*Pratyāhāra* is, als het ware, de nabootsing door de zinnen, van het denkend beginsel, door zich van de beschouwing van de objecten af te wenden”. Deze beschrijving van Patañjali vertoont grote gelijkens met Śaṅkara’s ‘zelfbeheersing’ (*dama*), zie vers 6. Śaṅkara laat bij de beschrijving van *pratyāhāra* als ‘Het opgaan van het denken in het opperste bewustzijn door het zien van het Zelf in alle objecten’ geen ruimte om *pratyāhāra* te beschrijven met begrippen en woorden, behorende tot de geest en de wereld, waardoor de puurheid van de oefening zou kunnen worden aangetast.

यत्र यत्र मनो याति ब्रह्मणस्तत्र दर्शनात्।
मनसो धारणं चैव धारणा सा परा मता ॥ १२२ ॥

yatra yatra mano yāti brahmaṇastatra darśanāt |
manaso dhāraṇam caiva dhāraṇā sā parā matā || 122||

yatra yatra: waar ook; *manah*: de geest, het denken; *yāti*: gaat; *brahmaṇah*: van Brahman; *tatra*: daar; *darśanāt*: door realisatie; *manasaḥ*: van de geest, denken; *dhāraṇām*: vastmaken, vastzetten; *ca*: stopwoord; *eva*: alleen; *dhāraṇā*: dhāraṇā; *sā*: dat; *parā*: het opperste; *matā*: is bekend.

122. De standvastigheid van de geest

Door het zien van Brahman

Waar ook het denken naar toe gaat,

Is de opperste ‘concentratie’¹.

¹ De opperste concentratie: ‘de opperste *dhāraṇā*’. Patañjali beschrijft *dhāraṇā* als (3.1): ‘Concentratie is het vasthouden van het denken aan één enkel object’. Deze definitie sluit het bestaan van verscheidenheid categorisch niet uit. Śaṅkara geeft echter aan het begrip concentratie (*dhāraṇā*) een absolute betekenis door te stellen dat door het zien van Brahman alleen in elk object, vrij van namen en vormen die opgelegd zijn door onwetendheid, het summum van concentratie wordt bereikt.

ब्रह्मैवास्मीति सद्वृत्त्या निरालम्बतया स्थितिः ।
 ध्यानशब्देन विख्याता परमानन्ददायिनी ॥ १२३ ॥

brahmaivāsmīti sadvṛttyā nirālambatayā sthitiḥ |
dhyānaśabdena vikhyātā paramānandadāyinī || 123||

(*aham*): Ik; *brahma*: Brahman; *eva*: alleen; *asmi*: ben; *iti sadvṛttyā*: door zo een geduchte, krachtige gedachte; *nirālambatayā*: nergens van afhankelijk; *sthitiḥ*: blijvend, resterend; *dhyānaśabdena*: door het woord dhyāna (meditatie); *vikhyātā*: wel bekend; (*sā*: deze); *paramānandadāyinī*: leidend tot opperste gelukzaligheid; (*bhavati*: is).

123. Het blijvend onafhankelijk zijn van alles
In de staat van de opperste gelukzaligheid
Door het besef ‘Ik ben waarlijk Brahman’,
Is wat ‘meditatie’¹ genoemd wordt.

¹ Meditatie: de tekst gebruikt hiervoor het woord ‘*dhyāna*’. Ook hier overtreft de beschrijving van Śaṅkara die van Patañjali die als volgt luidt (3.2) ‘De ononderbroken stroom van denken gericht op een specifiek object is meditatie’. Śaṅkara geeft hier een diepere betekenis aan door te stellen dat de (perfecte) meditatie is het oplossen van alle gedachten in Brahman, realiserend dat dit je eigen Zelf is.

निर्विकारतया वृत्त्या ब्रह्माकारतया पुनः । वृत्तिविस्मरणं सम्यक्समाधिर्ज्ञानसंज्ञकः ॥ १२४ ॥

*nirvikāratayā vṛttyā brahmākāratayā punaḥ |
vṛttivismaraṇam samyaksamādhirjñānasamjñakaḥ || 124||*

nirvikāratayā: door gestadigheid, bestendigheid, standvastigheid; *vṛttyā*: van gedachte; *brahmākāratayā*: door identificatie met Brahman; *punaḥ*: weer, telkens; *vṛttivismaraṇam*: vergetelheid van alle mentale activiteit; *samyak*: volledig; (*iti*: deze); *samādhi*: *samādhi*; (*ucyate*: wordt genoemd); (*ayaṁ*: deze); *jñānasamjñakaḥ*: kennis genoemd.

124. De totale afwezigheid van mentale activiteit Door zich eerst Brahman te herinneren En zich daarna met Hem te vereenzelvigen, Staat bekend als ‘*samādhi*’¹, en ook als kennis².

¹ *Samādhi* is de staat van onafgebroken ervaring van het Zelf in een bewuste of wakende staat. Het is de vrucht van meditatie; wanneer de éénpuntig gerichte aandacht op het object van meditatie, zoals in het vorige vers ‘ik ben waarlijk Brahman’ langdurig gevestigd is, zal de ervaring van het Zelf als puur en onbegrensd licht daarop volgen.

Er zijn verschillende stadia van *samādhi*. Wanneer de Zelfgewaarwording als gevolg van mentale onrust slechts door voortdurende inspanning in stand wordt gehouden dan heet dit *savikalpa samādhi*. Het verblijven in *savikalpa samādhi* is afhankelijk van de inspanning die gedaan wordt. Het onderscheid tussen de kenner, het kennen en het gekende is nog niet verdwenen. Wanneer de mentale onrust geheel afwezig is heet het *nirvikalpa samādhi*. Hierbij zijn de zintuigen inactief en gedachten zijn totaal afwezig. Er is geen differentiatie en geen enkele inspanning, het is puur bewustzijn dat het vermogen heeft zowel kennis als onwetendheid te verlichten; het is voorbij licht en duisternis.

² En ook als kennis: *samādhi* is in geen geval een bewusteloze staat. Niettegenstaande de afwezigheid van alle objectieve kennis daarin, is puur bewustzijn altijd aanwezig; er is niets anders dan puur bewustzijn. Het ontkennen van de afwezigheid van bewustzijn in welke staat dan ook is een volslagen onmogelijkheid. Want wie is de ontkenner anders dan het bewustzijn van die persoon? Daarom wordt *samādhi* terecht ook kennis genoemd.

इमञ्चाकृत्रिमानन्दं तावत्साधु समभ्यसेत्।

वश्यो यावत्क्षणात्पुंसः प्रयुक्तः सन् भवेत्स्वयम्॥ १२५॥

*imañcākṛtrimānandaṁ tāvatsādhū samabhyaset |
vaśyo yāvatkṣaṇātpuṁsaḥ prayuktaḥ san bhavetsvayam || 125||*

(*sādhakaḥ*: de aspirant); *imañ*: deze; *ca*: stopwoord; *akṛtrimānandaṁ* (manifestatie van) ongeschapen gelukzaligheid; *tāvat*: zo lang; *sādhū*: zeker, beslist, waarlijk; *samabhyaset*: moet beoefenen; *vaśyaḥ*: onder beheersing zijnde; *yāvat*: tot; *kṣaṇāt*: onmiddellijk; *puṁsaḥ*: van de persoon; *prayuktaḥ san*: actie oproepend; *bhabet*: oprijst; *svayam*: spontaan.

**125. *Samādhi*, die de staat van pure gelukzaligheid is,
Moet de aspirant vastberaden blijven beoefenen,
Zich volledig daaraan onderwerpend, tot het oprijst
Spontaan en onmiddellijk wanneer hij dat ook wil¹.**

¹ Wanneer hij dat ook wil: als het Zelf eenmaal gekend is en de eenzelveigheid van het individu met het Zelf een feit is geworden kan het individu op elk moment door zijn ware aard te herinneren onafgebroken in het Zelf verblijven.

ततः साधननिर्मुक्तः सिद्धो भवति योगिराट्।
तत्स्वरूपं न चैतस्य विषयो मनसो गिराम्॥ १२६॥

tataḥ sādhananirmuktaḥ siddho bhavati yogirāṭ |
tatsvarūpaṁ na caitasya viṣayo manaso girām || 126||

tataḥ: dan; *sādhananirmuktaḥ*: vrij van alle oefeningen; *siddhaḥ (san)*: volmaakt zijnde; *bhavati*: wordt; *yogirāṭ*: de beste onder de *yogi*'s; *tat*; dat; *svarūpaṁ*: de ware natuur; *na*: niet; *ca*: ook; *etasya*: van deze; (man van realisatie); *viṣayaḥ*: object; *manasaḥ*: van de geest (denken); *girām*: van spraak; (*bhavati*: wordt).

126. Dan hoeft de beste onder de *yogi*'s niet meer te oefenen¹
Door het bereikt hebben van de volmaakte staat.
De ware natuur van zo een persoon wordt dan
Nimmer een onderwerp van gedachten of spraak.

¹ Niet meer te oefenen: de verschillende oefeningen die hier en elders omschreven zijn hebben tot doel de verwerkelijking van de eenheid van individu en Brahman. Na dit bereikt hebben wie is er nog apart van Brahman om iets te doen?

समाधौ क्रियमाणे तु विघ्नान्यायान्ति वै बलात्।
 अनुसंधानराहित्यमालस्यं भोगलालसम् ॥ १२७ ॥

लयस्तमश्च विक्षेपो रसास्वादश्च शून्यता।
 एवं यद्विघ्नबाहुल्यं त्याज्यं ब्रह्मविदा शनैः ॥ १२८ ॥

samādhau kriyamāṇe tu vighnānyāyānti vai balāt |
anusandhānarāhityamālasyaṁ bhogalālasam || 127||

layastamaśca vikṣepo rasāsvādaśca śūnyatā |
evaṁ yadvighnabāhulyaṁ tyājyaṁ brahmavidā śanaiḥ || 128||

samādhau kriyamāṇe: terwijl *samādhi* wordt beoefend; *tu*: stopwoord; *vighnāni*: obstakels; *āyānti*: opdaagt, overkomt, opdraaft; *vai*: inderdaad; *balāt*: ongewilde; *anusandhānarāhityam*: gebrek aan onderzoek; *ālasyaṁ*: lediggang, luiheid, stilstaan; *bhogalālasam*: hunkering naar plezier; *layaḥ*: slaap; *tamaḥ*: sufheid, loomheid; *ca*: ook; *vikṣepaḥ*: verstrooidheid, verwarring; *rasāsvādaḥ*: smaken van vreugde, welbehagen; *ca*: ook; *śūnyatā*: wezenloosheid, ledigheid; *evaṁ*: welke; *yat*: zulke; *vighnabāhulyaṁ*: veelheid, menigvuldigheid, menigte; *tyājyaṁ*: moet worden uitgedreven; *brahmavidā*: door de zoeker naar Brahman; *śanaiḥ*: langzaam.

127-128 Tijdens de beoefening van *samādhi*

Dagen vele ongewilde obstakels op¹,
 Zoals gebrek aan onderzoek, luiheid,
 Hunkering naar plezier, verwarring,
 Loomheid, slaap, ervaren van genot,
 En het gevoel van wezenloosheid².
 Hij die naar kennis van Brahman streeft
 Moet geleidelijk deze obstakels verdrijven³.

¹ Dagen vele ongewilde obstakels op: deze obstakels behoren tot het beginstadium van *samādhi*, namelijk *savikalpa samādhi*, zie voetnoot 1 van vers 124. Naarmate men op de weg van de aangewezen oefeningen vordert vinden aangename en onaangename ervaringen plaats. Men loopt dan gevaar bij deze ervaringen te blijven steken en zijn onderzoek niet of met minder motivatie door te zetten.

² Verlies van helderheid van bewustzijn onder invloed van *tamas*.

³ Bij het gewaar worden van deze obstakels dient men onmiddellijk de verbinding met het Zelf herstellen.

भाववृत्त्या हि भावत्वं शून्यवृत्त्या हि शून्यता।
ब्रह्मवृत्त्या हि पूर्णत्वं तथा पूर्णत्वमभ्यसेत् ॥ १२९ ॥

*bhāvavṛtṭyā hi bhāvatvaṁ śūnyavṛtṭyā hi śūnyatā |
brahmavṛtṭyā hi pūrṇatvaṁ tathā pūrṇatvamabhyaset || 129||*

bhāvavṛtṭyā: bij de gedachte aan een object; *hi*: waarlijk; *bhāvatve*: identificatie met het object; (*bhavati*: rijst op); *śūnyavṛtṭyā*: bij de gedachte aan leegte; *hi*: waarlijk; *śūnyatā*: identificatie met de leegte; (*bhavati*: rijst op); *brahmavṛtṭyā*: bij het in gedachte houden van Brahman; *hi*: waarlijk; *pūrṇatvaṁ*: volmaaktheid; (*bhavati*: rijst op); *tathā*: zo; *pūrṇatvam*: perfectie; *abhyaset*: moet oefenen; (*janah*: een persoon).

**129. Bij het denken aan een object rijst dát object op¹
En bij het denken aan leegte rijst leegte op,
Maar bij de herinnering aan Brahman is er volmaaktheid.
Daarom moet men zich constant op Brahman richten².**

¹ Zie ook Vasiṣṭha's Yoga p. 81 "Waar dit bewustzijn ook aan denkt neemt het dat vorm aan".

² Zich op Brahman richten: waar men ook aan denkt dat wordt men omdat het denken de schepper van de verschijnselenwereld is waar het Zelf zich als gevolg van onwetendheid mee identificeert. Hier is dus sprake van identificatie met iets dat begrensd en veranderlijk is. Wat met 'Brahman in de geest houden' wordt bedoeld is de herinnering aan Brahman, die geen object van waarneming, zoals de gedachte aan een object of leegte, is. De herinnering aan Brahman is daarin opgelost zijn. De volmaaktheid waar hier over gesproken wordt is niet te beschrijven omdat deze niet tot de begrippen van de objectieve wereld behoort. De instructie in dit vers is bestemd voor hen die het stadium van *samādhi* hebben bereikt, als de vrucht van het met succes doorlopen hebben van de eerder omschreven oefeningen, zie vers 124.

ये हि वृत्तिं जहत्येनां ब्रह्माख्यां पावनीं पराम्।
वृथैव ते तु जीवन्ति पशुभिश्च समा नराः ॥ १३० ॥

*ye hi vṛttim jahatyenām brahmākhyām pāvanīm parām |
vṛthaiva te tu jīvanti paśubhiśca samā narāḥ || 130||*

ye: wie; *hi*: stopwoord; *vṛttim*: de herinnering; *jahati*: prijsgeven, afvallen, loslaten, opgeven; *enām*: deze; *brahmākhyām*: aan Brahman; *pāvanīm*: zuiverend; *parām*: in de hoogste graad; *vṛthaiva*: tevergeefs; *te*: zij, deze; *tu*: stopwoord; *jīvanti*: leven; *paśubhi*: aan beesten; *ca*: ook; *samāḥ*: gelijk; *narāḥ*: mensen, personen; (*bhavanti*: zijn).

**130. Zij die de zuiverende herinnering
Aan Brahman laten varen
Leven zinloos en doelloos,
En zijn gelijk aan beesten¹.**

¹ Gelijk aan beesten: de mens heeft de unieke gelegenheid om Brahman te realiseren en zodoende vrij te zijn van onwetendheid. Bij in gebreke blijven hiervan kan hij nauwelijks een mens worden genoemd daar er niets meer overblijft om hem van een beest te onderscheiden.

ये हि वृत्तिं विजानन्ति ज्ञात्वापि वर्धयन्ति ये।
ते वै सत्पुरुषा धन्या वन्द्यास्ते भुवनत्रये ॥ १३१ ॥

ye hi vṛttim vijānanti jñātvāpi vardhayanti ye |
te vai satpuruṣā dhanyā vandyāste bhuvanatraye || 131||

ye: wie; *hi*: stopwoord; *vṛttim*: het zich bewust-zijn (van Brahman); *vijānanti*: kent, weet; *jñātvā*: kennend, wetend; *api*: en; *vardhayanti*: ontwikkelen; *ye*: wie; *te*: deze; *vai*: inderdaad; *satpuruṣā*: wijze mens; (*taṁ*: dat); *dhanyāḥ*: gezegend; (*bhavanti*: zijn); *vandyāḥ*: gerespecteerd (*bhavanti*: zijn); *te*: zij; *bhuvanatraye*: in de drie werelden.

**131. Gezegend, inderdaad, zijn de wijze mensen
Die zich bewust zijn geworden van Brahman
En onafgebroken daarin verblijven¹.
Ze worden in alle drie werelden² geëerd.**

¹ Onafgebroken in Brahman verblijven: na langdurige praktijk van de omschreven oefeningen zal de zoeker tenslotte zich gewaar zijn van zijn ware identiteit: Brahman, dat alles doordringt, binnen en buiten. Maar dat is nog niet de uiteindelijke staat van algehele bevrijding. Hij moet zijn aandacht standvastig onafgebroken op Brahman (in *samādhi*) houden tot zijn identiteit met Brahman volledig gevestigd is en vrij is van alle banden met dualiteit en onwetendheid. Dit is het opperste van de spirituele praktijk.

² Drie werelden: de uitdrukking ‘drie werelden’ komt in geschriften vaker voor doorgaans zonder nadere uitleg. In *Brhadāraṇyaka Upaniṣad* wordt bijvoorbeeld over ‘de werelden van lichaam, geest en spraak’ gesproken (I-v-4, I-v-16). Daarnaast treft men ook alternatieven zoals waken, droom en slaap (Yoga Vasiṣṭha), fysiek, subtiel en causaal, en ook verleden, heden en toekomst. Het meest voor de hand liggende voor dit vers is echter dat hier de werelden van goden, mensen en demonen worden bedoeld (Yoga Vasiṣṭha).

येषां वृत्तिः समा वृद्धा परिपक्वा च सा पुनः ।
ते वै सद्ब्रह्मतां प्राप्ता नेतरे शब्दवादिनः ॥ १३२ ॥

*yeṣāṃ vṛttiḥ samā vṛddhā paripakvā ca sā punaḥ |
te vai sadbrahmatām prāptā netare śabdavādinah || 132||*

yeṣāṃ: wiens; *vṛttiḥ*: het bewustzijn (van Brahman); *samā*: zelfde; *vṛddhā*: ontwikkeld; *paripakvā*: rijp; *ca*: ook; *sā*: dat; *punaḥ*: weer; *te*: zij; *vai*: alleen; *sadbrahmatām*: de staat van de eeuwige Brahman; *prāptāḥ*: hebben bereikt; *na*: niet; *itare*: anderen; *śabdavādinah*: zij die met woorden peddelen.

**132. Alleen zij, in wie dit bewustzijn¹,
Is gegroeid tot volle rijpheid,
Verkrijgen de staat van Brahman,
En niet zij die erover redetwisten².**

¹ Dit bewustzijn: het gewaarzijn van Brahman alleen en niets anders.

² Die erover redetwisten: zij die in vruchteloze discussies terecht komen op grond van verschillende interpretaties van teksten uit geschriften over Brahman.

कुशला ब्रह्मवार्तायां वृत्तिहीनाः सुराणिणः ।
तेऽप्यज्ञानतया नूनं पुनरायान्ति यान्ति च ॥ १३३ ॥

*kuśalā brahmavārtāyām vṛttihīnāḥ surāṇiṇaḥ |
te'pyajñānatayā nūnaṁ punarāyānti yānti ca || 133||*

kuśalāḥ: bedreven; *brahmavārtāyām*: over Brahman discussiëren; *vṛttihīnāḥ*: verstoken van bewustzijn (van Brahman); (*te*: maar); *surāṇiṇaḥ*: zeer gehecht zijn (aan wereldse genoegens); *te*: zij; *api*: ook; *ajñānatayā*: vanwege hun onwetendheid; *nūnaṁ*: vast, ongetwijfeld; *punaḥ*: `telkens en telkens; *āyānti*: komen; *yānti*: gaan; *ca*: en.

**133. Ook zij die bedreven zijn in discussies over Brahman
Maar Hem niet kennen, en vanwege hun onwetendheid
Heel erg gehecht zijn aan wereldse genoegten,
Worden geboren en sterven telkens en telkens¹.**

¹ Worden geboren en sterven telkens en telkens: herhaalde geboorten, *samsāra*.

निमेषार्धं न तिष्ठन्ति वृत्तिं ब्रह्ममयीं विना।

यथा तिष्ठन्ति ब्रह्माद्याः सनकाद्यः शुकादयः ॥ १३४ ॥

*nimeṣārdham na tiṣṭhanti vṛttiṁ brahmamayīm vinā |
yathā tiṣṭhanti brahmādyāḥ sanakādyāḥ śukādayaḥ || 134||*

(*sādhakāḥ*: toegewijde); *nimeṣārdham*: geen moment; *na*: niet; *tiṣṭhanti*: staan, verkeren, zich bevinden; *vṛttiṁ*: aandacht, herinnering, bewust zijn, denken; *brahmamayīm*: doordrongen, verzadigd door Brahman; *vinā*: zonder; *yathā*: zoals; *tiṣṭhanti*: staan; *brahmādyāḥ*: *Brahmā* en anderen; *sanakādyāḥ*: *Sanaka* en anderen; *śukādayaḥ*: *Śuka* en anderen.

134. De aandacht van de wijze

Behoort geen enkel moment

Van Brahman af te wijken¹,

Zoals bij *Brahmā*, *Sanaka* en *Śuka*.

¹ Met dit vers eindigt de uiteenzetting van *Rāja-Yoga* in het licht van Vedānta door Śaṅkara.

Opgemerkt kan worden dat het verschil tussen de beschrijving van *Rāja-Yoga* door Patañjali en Śaṅkara daarin ligt dat Patañjali vooafgaande aan de oefening van meditatie de beheersing van lichaam en adem vooropstelt terwijl Śaṅkara reeds vanaf het allereerste begin de nadruk legt op de oefening van meditatie op Brahman die rechtreeks naar het doel leidt.

कार्ये कारणतायाता कारणे न हि कार्यता। कारणत्वं ततो गच्छेत्कार्याभावे विचारतः ॥ १३५ ॥

*kārye kāraṇatāyātā kāraṇe na hi kāryatā |
kāraṇatvaṁ tato gacchetkāryābhāve vicārataḥ || 135||*

kārye: in het effect; *kāraṇatā*: de aard of essentie van de oorzaak; *āyātā*: onafscheidelijk verbonden; *kāraṇe*: in de oorzaak of subject; *kāryatā*: de aard van het effect; *na*: niet; *hi*: waarlijk; *kāryatā*: de aard of essentie van het effect; *kāraṇatvaṁ*: de oorzakelijkheid; *tataḥ*: daarom; *gacchet*: verdwijnt; *kāryābhāve*: bij afwezigheid van het effect; *vicārataḥ*: door redenering, onderzoek.

135. De essentie van de oorzaak is aanwezig Ook in het effect, maar niet andersom¹. Als er geen effect is, toont onderzoek Dat er ook geen oorzaak kan zijn².

¹ Maar niet andersom: het inbeelden van een slang in een touw betekent niet dat het touw zich als een slang gaat gedragen. Het effect bestaat vanwege de oorzaak en het effect is slechts een reflectie van de oorzaak.

² Oorzaak en effect zijn kenmerken van dualiteit, het product van onwetendheid, en onwerkelijk. Ze vormen samen een onafscheidelijk koppel en zijn verantwoordelijk voor het onderscheid tussen het individu en de wereld. Wanneer de ene verdwijnt, verdwijnt ook de andere en, wat er dan overblijft is puur bewustzijn (het Zelf, Brahman, vers 136). Voorbeelden van paren van oorzaak en effect zijn: subject en object, individu en de wereld, 'ik' (ego) en 'dit' (al het andere zoals 'jij'), neiging (*vāsanā*) en handeling (*karma*), de waarnemer en het waargenomene etc.

Zie ook uitspraken als:

- 'Wat gezien wordt is niet verschillend van dat wat ziet.' Ramana Maharshi, "Padamalai" p. 278.

- 'Wat niet in jou is kan niet buiten je verschijnen.' "Talks with Sri Ramana Maharshi" p.166.

- 'Het object' verrijst in het 'subject' en heeft geen onafhankelijk bestaan.' Vasiṣṭha's Yoga p. 515.

- 'In alles, wat gij ook waarneemt, verschijnt gijzelf alleen.' *Aṣṭavakra Gīta*, 17-15. In dit vers tot en met vers 139 geeft Śaṅkara de beschrijving van de praktische weg zonder in details te treden om de onwerkelijkheid van het bestaan van het effect onafhankelijk van de oorzaak te doorzien en daarmee ook van de oorzaak bevrijd te worden en door deze weg consequent te volgen de geest te zuiveren van de latente neigingen.

अथ शुद्धं भवेद्वस्तु यद्वै वाचामगोचरम्।
द्रष्टव्यं मृद्वटेनैव दृष्टान्तेन पुनः पुनः ॥ १३६ ॥

*atha śuddhaṁ bhavedvastu yadvai vācāmagocaram |
draṣṭavyaṁ mṛdghaṭeṇaiva dṛṣṭāntena punaḥ punaḥ || 136||*

atha: dan; *śuddhaṁ:* puur; *bhaved:* overblijft; *vastu:* werkelijkheid; *yat:* dat, welke; *vai:* inderdaad; *vācām:* van woorden; *agocaram:* voorbij het bereik; *draṣṭavyaṁ:* moet worden begrepen; *mṛdghaṭeṇa:* van klei en pot; *eva:* waarlijk; (*tat:* dat); *dṛṣṭāntena:* door de illustratie; *punaḥ punaḥ:* telkens en telkens.

**136. Dan blijft alleen pure werkelijkheid over,
Brahman, die voorbij woorden is.
Dit moet telkens beseft worden
Door de gelijkenis van klei en pot¹.**

¹ De gelijkenis van klei en pot: als er geen pot is is er ook geen maker ervan (geest, inbeelding) en wat er overblijft is klei alleen. Zo is alles wat bestaat niets anders dan puur bewustzijn. Zie ook uitspraken als:

- “Door een brok klei te kennen, kent ge alle dingen die van klei gemaakt zijn; zij verschillen als het ware in taal en in naam, daar zij geen realiteit bezitten dan hun klei.” *Chāndogya Upaniṣad* 6.1.4.

- Wie zegt dat dit heelal een onafhankelijk bestaan heeft lijdt aan begoocheling.” Śaṅkara: *Vivekacūḍamaṇi*, 230.

- “Het verschijnen van de wereld in dit bewustzijn als iets anders dan bewustzijn, is illusie.” *Vasiṣṭha’s Yoga p.* 682.

- Jezus sprak: “Erken wat voor uw aangezicht is, en wat verborgen is zal u onthuld worden. Want niets is verborgen wat niet geopenbaard zal worden.” *Het Evangelie van Thomas*, 5.

- Jezus sprak: “De beelden zijn zichtbaar aan de mens maar het licht dat ze bevatten is verborgen in het beeld van het licht des Vaders. Hij zal worden ontsluitend maar zijn (eigen) beeld zal verborgen blijven in Zijn licht.” *Het Evangelie van Thomas*, 83.

- “Oh gij, Bewustzijn, gij zijt inderdaad dat waarin het universum manifest wordt, gelijk de golven in de oceaan.” *Ashtavakra Gita*, 17-7.

अनेनैव प्रकारेण वृत्तिब्रह्मात्मिका भवेत्।

उदेति शुद्धचित्तानां वृत्तिज्ञानं ततः परम् ॥ १३७ ॥

*anenaiva prakāreṇa vṛttibrahmātmikā bhavet |
udeṭi śuddhacittānāṃ vṛttijñānaṃ tataḥ param || 137||*

anenaiva prakāreṇa: op deze wijze; *vṛttiḥ*: mentale staat; *brahmātmikā*: verzadigd door Brahman; *bhavet*: wordt; *udeṭi*: oprijst; *śuddhacittānāṃ*: voor hen met gezuiverde geest; *vṛttijñānaṃ*: een staat van gewaarzijn (van Brahman); *tataḥ param*: waarna; (*sā*: dat).

137. Alleen door deze weg te volgen¹

**Ontstaat in de gezuiverde geest
Het gewaarzijn van Brahman
Dat daarna in Brahman opgaat.**

¹ Alleen door deze weg te volgen: door onophoudelijk in praktijk brengen van contemplatie en onderscheid zoals verwoord in deze verzen zal op den duur in de aspirant het besef opdagen dat Brahman er alleen is, en dat er niets anders bestaat. Op deze wijze zal onwetendheid eindigen die zo lang tot misleiding heeft geleid door het projecteren van een bestaan van dualiteit. Daarna zal zelfs de transparant geworden geest, die door de vernietiging van onwetendheid nader tot Brahman is gekomen, geheel verdwijnen zoals vuur dat na het verteren van zijn brandstof geheel uitdooft. Dan schijnt Brahman alleen in zijn eigen Glorie.

कारणं व्यतिरेकेण पुमानादौ विलोकयेत्।
अन्वयेन पुनस्तद्धि कार्ये नित्यं प्रपश्यति ॥ १३८ ॥

*kāraṇam vyatirekeṇa pumānādau vilokayet |
anvayena punastaddhi kārye nityam prapaśyati || 138||*

kāraṇam: de oorzaak; *vyatirekeṇa*: door eliminatie, ontkenning; *pumān*: een persoon; *ādau*: in eerste instantie; *vilokayet*: moet onderzoeken, nagaan; *anvayena*: door associatie, verbinding; *punaḥ*: telkens weer; *tat*: dat (de oorzaak); *hi*: waarlijk; *kārye*: in het effect of verschijnsel; *nityam*: altijd; *prapaśyati*: begrijpt.

**138. Men moet telkens door eliminatie
Eerst naar de oorzaak zoeken
En dan door associatie
Deze in het effect zien¹.**

¹ Deze in het effect zien: door onderzoek naar de oorzaak van iets, b.v. boosheid in een bepaalde situatie, het zal blijken dat de latente neigingen, of geconditioneerdheid, de oorzaak hiervan is. Dan wordt er ook erkend dat het deze oorzaak is die zich in het effect manifesteert. In het volgende vers wordt dit proces vervolgd door het loslaten van het effect waardoor ook de oorzaak verdwijnt en wat er overblijft is zuiver bewustzijn, het Zelf of Brahman. Daar is geen verscheidenheid zoals het zien dat een pot niets anders dan een manifestatie in klei is.

Om je van de neigingen (oorzaak) te bevrijden stelt Śaṅkara dat je de effecten, die het gevolg van begeerten zijn, tot as moet verbranden. Zie *Vivekacūḍāmaṇi* vers 317: “Wanneer zelfzuchtige activiteit ophoudt, stopt ook het verwijlen bij de zinsobjecten, gevolgd door het uitsterven van neigingen (*vāsanā*). Het uitsterven van neigingen wordt als ‘bevrijding tijdens het leven’ beschouwd.”

Het uiteindelijke resultaat van een dergelijk onderzoek is op prachtige wijze door Śaṅkara verwoord in zijn tien verzen tellend werk “*Daśa Śloka*”.

कार्ये हि कारणं पश्येत्पश्चात्कार्यं विसर्जयेत्।
कारणत्वं ततो गच्छेदवशिष्टं भवेन्मुनिः ॥ १३९ ॥

*kārye hi kāraṇaṁ paśyetpaścātkāryaṁ visarjayet |
kāraṇatvaṁ tato gacchedavaśiṣṭaṁ bhavenmuniḥ|| 139||*

kārye: in het effect; *kāraṇaṁ*: de oorzaak; *hi*: waarlijk; *paśyet*: moet zien; *paścāt*: daarna; *kāryaṁ*: het effect; *visarjayet*: moet negeren; *tataḥ*: dan; *kāraṇatvaṁ*: de oorzakelijkheid, het oorzaak zijn; *gacchet*: gaat weg; *avaśiṣṭaṁ*: het overblijvende; *bhavet*: wordt; *muniḥ*: de wijze, verlichte.

**139. Men moet in het effect de oorzaak zien
En daarna het effect loslaten¹,
Waarmee ook de oorzaak verdwijnt.
Wat dan overblijft wordt de wijze zelf².**

¹ Men moet in het effect de oorzaak zien: Bij het zien dat de wereld een illusoir en onwerkelijk effect is van zijn oorzaak die verbeelding is, verdwijnen beiden. In commentaren wijzen sommige vertalingen Brahman in plaats van verbeelding aan als de oorzaak van de wereldverschijning.

² Wanneer oorzaak en effect beide verdwijnen is men geneigd te concluderen dat er alleen leegte overblijft. Maar dat is een onmogelijkheid want hoewel men het bestaan van alles kan loslaten, kan men zichzelf, de loslater zelf, niet loslaten. Wanneer causaliteit verdwijnt is wat er overblijft de getuige zelf, ofwel het Zelf, de uiteindelijke werkelijkheid die geen object van waarneming is.

Het uiteindelijke resultaat van een dergelijk proces is op prachtige wijze door Śaṅkara verwoord in zijn 21 verzen tellend werk “*Brahmajñānāvalīmālā*”.

भावितं तीव्रवेगेन यद्वस्तु निश्चयात्मना।
पुमांस्तद्धि भवेच्छीघ्रं ज्ञेयं भ्रमरकीटवत् ॥ १४० ॥

*bhāvitam tīvravegena yadvastu niścayātmanā |
pumāmstaddhi bhavecchīghram jñeyam bhramarakīṭavat || 140||*

bhāvitam: wordt op gemediteerd; *tīvravegena*: meest krachtige wijze; *yat*: dat; *vastu*: ding, object; *niścayātmanā*: met vaste overtuiging; *pumān*: iemand; *tat*: dat; *hi*: waarlijk; *bhabet*: wordt; (*etat*: dit); *chīghram*: spoedig; *jñeyam*: moet worden begrepen; *bhramarakīṭavat*: uit de gelijkenis van de wesp en het insect.

140. Men wordt dát waarop men mediteert.

Met grote ijver en overtuiging.

Dit mag geconcludeerd worden

Uit het voorbeeld van de wesp en de worm¹.

¹ Volgens een Indiaas volksgeloof redt een soort worm (*kiṭakah*), die door een wesp (*bhramaram*) wordt belaagd, zich doordat hij door zijn angst zijn aandacht onafgebroken op de wesp houdt en - hoewel verschillend van de wesp - de vorm van een wesp aanneemt. Naar analogie hiervan zal iemand, als hij met uiterste inspanning onafgebroken op Brahman mediteert, uiteindelijk Brahman worden.

अदृश्यं भावरूपञ्च सर्वमेव चिदात्मकम्।
सावधानतया नित्यं स्वात्मानं भावयेद्बुधः ॥ १४१ ॥

*adrśyaṃ bhāvarūpañca sarvameva cidātmakam |
sāvadhānatayā nityaṃ svātmānaṃ bhāvayedbudhaḥ || 141||*

adrśyaṃ: het onzichtbare; *bhāvarūpaṃ*: het substantiële (het zichtbare); *ca*: ook; *sarvaṃ*: alles; *eva*: waarlijk; *cidātmakam*: van de essentie van bewust-zijn; *sāvadhānatayā*: met grote zorg; *nityaṃ*: altijd; *svātmānaṃ*: als zijn eigen Zelf; *bhāvayet*: overdenken; *budhaḥ*: de wijze.

141. Met grote alertheid aanschouwt de wijze

**Het zichtbare, onzichtbare¹ en al het andere,
Dat puur bewustzijn alleen is,
Altijd als zijn eigen Zelf.**

¹ Het zichtbare, onzichtbare: het zichtbare: de wereld. Het onzichtbare: de bestandsgrond van al het bestaande, Brahman. Alle andere: waar hij ook getuige van is.

दृश्यं ह्यदृश्यतां नीत्वा ब्रह्माकारेण चिन्तयेत्।
विद्वान्नित्यसुखे तिष्ठेद्विया चिद्रसपूर्णया ॥ १४२ ॥

drśyaṁ hyadrśyatām nītvā brahmākāreṇa cintayet |
vidvānnityasukhe tiṣṭheddhiyā cidrasapūrṇayā || 142||

drśyaṁ: het zichtbare; *hi*: stopwoord; *adrśyatām*: naar onzichtbaarheid;
nītvā: reducerend; *brahmākāreṇa*: als Brahman; *cintayet*: moet beschouwen;
(*tat*; dan); *vidvān*: de wijze; *nityasukhe*: met eeuwige geluk; *tiṣṭhet*: moet
erin verblijven; *dhiyā*: met de geest; *cidrasapūrṇayā*: vol bewustzijn en
volmaaktheid.

142. Met het oplossen van het zichtbare
In het onzichtbare, Brahman alleen,
Verblijft de wijze in het gewaarzijn
Van eeuwig geluk en volmaaktheid.

एभिरङ्गैः समायुक्तो राजयोग उदाहृतः।
किञ्चित्पक्वकषायाणां हठयोगेन संयुतः ॥ १४३ ॥

ebhiraṅgaiḥ samāyukto rājayoga udāhṛtaḥ |
kiñcitpakvakaṣāyāṇām haṭhayogena saṁyutaḥ || 143||

ebhiraṅgaiḥ: met deze stappen; *samāyuktaḥ*: gebruik te hebben gemaakt;
rājayoga: Koninklijke Yoga; *udāhṛtaḥ*: is beschreven;
kiñcitpakvakaṣāyāṇām: voor wie wereldse verlangens deels zijn verdwenen;
haṭhayogena: met haṭhayoga; (*ayam*: deze); *saṁyutaḥ*: gecombineerd;
(*bhavet*: moet zijn).

143. Aldus is de Koninklijke Yoga beschreven
In [vijftien] stappen [voor de rijpe zielen].
Voor hen die niet geheel vrij van verlangens zijn
Moet het gecombineerd worden met *Hatha-Yoga*.

परिपक्वं मनो येषं केवलोऽयं च सिद्धिदः ।
 गुरुदैवतभक्तानां सर्वेषां सुलभो जवात् ॥ १४४ ॥
 ॥ इति ॥

paripakvaṁ mano yeṣaṁ kevalo'yaṁ ca siddhidah |
gurudaivatabhaktānām sarveṣām sulabho javāt || 144||
 || iti ||

paripakvaṁ: (*pari*: volledig, *pava*: rijp, gezuiverd) volkomen rijp (vrij van onzuiverheden); *manaḥ*: geest, denken; *yeṣaṁ*: wiens; (*teṣaṁ*: voor hen); *kevalo'yaṁ*: dit alleen; *ca*: stopwoord; *siddhidah*: leidend tot vruchtbaarste resultaten (perfectie); (*bhavati*: is); *gurudaivatabhaktānām*: aan hen die toegewijd zijn aan de leraar en godheid; *sarveṣām*: van allen; (*tat*: dat); *sulabhaḥ*: gemakkelijk, simpel te verwerven; (*bhavati*: wordt); *javāt*: spoedig.

**144. Voor hen met een volledig gezuiverde geest
 Leidt alleen deze Yoga tot zelfkennis.
 Zuiverheid van geest is te bereiken door
 Toewijding aan de leraar en het goddelijke.**

Aldus eindigt hier *aparokṣānubhūti*, zelfkennis zonder omweg.

* * *

Adi Sankaracharya's
APAROKSHANUBHUTI
[SELF-REALISATION]

Translated by Swami Vimuktananda

Published by Advaita Ashram, Kolkatta

1. I bow down to Him – to Sri Hari (the destroyer of ignorance), the Supreme Bliss, the First Teacher, Ishwara, the All-pervading One and the Cause of all Lokas (the universe).
2. Herein is expounded (the means of attaining to) Aparokshanubhuti (Self-Realization) for the acquisition of final liberation. Only the pure in heart should constantly and with all effort meditate upon the truth herein taught.
3. The four preliminary qualifications (the means to the attainment of knowledge), such as Vairagya (dispassion) and the like, are acquired by men by propitiating Hari (the Lord), through austerities and the performance of duties pertaining to their social order and stage in life.
4. The indifference with which one treats the excreta of a crow – such an indifference to all objects of enjoyment from the realm of Brahma to this world (in view of their perishable nature), is verily called pure **Vairagya**.
5. Atman (the seer) in itself is alone permanent, the seen is opposed to it (ie., transient) – such a settled conviction is truly known as discrimination.
6. Abandonment of desires at all times is called **Shama** and restraint of the external functions of the organs is called **Dama**.
7. Turning away completely from all sense-objects is the height of **Uparati**, and patient endurance of all sorrow or pain is known as **Titiksha** which is conducive to happiness.
8. Implicit faith in the words of the Vedas and the teachers (who interpret them) is known as **Shraddha**, and concentration of the mind on the only object Sat (i.e., Brahman) is regarded as **Samadhana**.
9. When and how shall I, O Lord, be free from the bonds of this world (i.e., births and deaths) – such a burning desire is called **Mumukshuta**.
10. Only that person who is in possession of the said qualification (as means to Knowledge) should constantly reflect with a view to attaining Knowledge, desiring his own good.
11. Knowledge is not brought about by any other means than **Vichara**, just as an object is nowhere perceived (seen) without the help of light.

12. Who am I ? How is this (world) created ? Who is its creator ? Of what material is this (world) made ? This is the way of that **Vichara** (enquiry).

13. I am neither the body, a combination of the (five) elements (of matter), nor am I an aggregate of the senses; I am something different from these. This is the way of that **Vichara**.

14. Everything is produced by ignorance, and dissolves in the wake of Knowledge. The various thoughts (modifications of Antahkarana) must be the creator. Such is this **Vichara**.

15. The material (cause) of these two (i.e., ignorance and thought) is the One (without a second), subtle (not apprehended by the senses) and unchanging Sat (Existence), just as the earth is the material (cause) of the pot and the like. This is the way of that **Vichara**.

16. As I am also the One, the Subtle, the Knower, the Witness, the Ever-Existent, and the Unchanging, so there is no doubt that I am “That” (i.e., Brahman). Such is this **enquiry**.

17. Atman is verily one and without parts, whereas the body consists of many parts; and yet the people see (confound) these two as one ! What else can be called ignorance but this ?

18. Atman is the ruler of the body and is internal, the body is the ruled and is external; and yet, etc.,

19. Atman is all consciousness and holy, the body is all flesh and impure; and yet, etc.,

20. Atman is the (supreme) Illuminator and purity itself; the body is said to be of the nature of darkness; and yet, etc.,

21. Atman is eternal, since it is Existence itself; the body is transient, as it is non-existence in essence; and yet etc.,

22. The luminosity of Atman consists in the manifestation of all objects. Its luminosity is not like that of fire or any such thing, for (in spite of the presence of such lights) darkness prevails at night (at some place or other).

23. How strange is it that a person ignorantly rests contented with the idea that he is the body, while he knows it as something belonging to him (and therefore apart from him) even as a person who sees a pot (knows it as apart from him) !

24. I am verily Brahman, being equanimous, quiescent, and by nature absolute Existence, Knowledge, and Bliss. I am not the body which is non-existence itself. This is called true Knowledge by the wise.

25. I am without any change, without any form, free from all blemish and decay. I am not, etc.,

26. I am not subjected to any disease, I am beyond all comprehension, free from all alternatives and all-pervading. I am not, etc.,

27. I am without any attribute or activity, I am eternal, ever free, and imperishable. I am not, etc.,
28. I am free from all impurity, I am immovable, unlimited, holy, undecaying, and immortal. I am not, etc.,
29. O you ignorant one ! Why do you assert the blissful, ever-existent Atman, which resides in your own body and is (evidently) different from it, which is known as Purusha and is established (by the Shruti as identical with Brahman), to be absolutely non-existent?
30. O you ignorant one ! Try to know, with the help of Shruti and reasoning, your own Self, Purusha, which is different from the body, (not a void but) the very form of existence, and very difficult for persons like you to realize.
31. The Supreme (Purusha) known as “I” (ego) is but one, whereas the gross bodies are many. So how can this body be Purusha?
32. “I” (ego) is well established as the subject of perception whereas the body is the object. This is learnt from the fact that when we speak of the body we say, “This is mine.” So how can this body be Purusha?
33. It is a fact of direct experience that the “I” (Atman) is without any change, whereas the body is always undergoing changes. So how can this body be Purusha ?
34. Wise men have ascertained the (real) nature of Purusha from that Shruti text, “(There is nothing) higher than He (Purusha),” etc. So how can this body be Purusha?
35. Again the Shruti has declared in the Purusha Sukta that “All this is verily the Purusha”. So how can this body be Purusha ?
36. So also it is said in Brihadaranyaka that “The Purusha is completely unattached”. How can this body wherein inhere innumerable impurities be the Purusha?
37. There again it is clearly stated that “the Purusha is self-illuminated”. So how can the body which is inert (insentient) and illumined by an external agent be the Purusha?
38. Moreover, the Karma-kanda also declares that the Atman is different from the body and permanent, as it endures even after the fall of the body and reaps the fruits of actions (done in this life).
39. Even the subtle body consists of many parts and is unstable. It is also an object of perception, is changeable, limited and non-existent by nature. So how can this be the Purusha?
40. The immutable Atman, the substratum of the ego, is thus different from these two bodies, and is the Purusha, the Ishwara (the Lord of all), the Self of all; It is present in every form and yet transcends them all.

41. Thus the enunciation of the difference between the Atman and the body has (indirectly) asserted, indeed, after the manner of the Tarkashastra, the reality of the phenomenal world. But what end of human life is served thereby ?
42. Thus the view that the body is the Atman has been denounced by the enunciation of the difference between the Atman and the body. Now is clearly stated the unreality of the difference between the two.
43. No division in Consciousness is admissible at any time as it is always one and the same. Even the individuality of the Jiva must be known as false, like the delusion of a snake in a rope.
44. As through the ignorance of the real nature of the rope the very rope appears in an instant as a snake, so also does pure Consciousness appear in the form of the phenomenal universe without undergoing any change.
45. There exists no other material cause of this phenomenal universe except Brahman. Hence this whole universe is but Brahman and nothing else.
46. From such declaration (of the Shruti) as "All this is Atman", it follows that the idea of the pervaded and the pervading is illusory. This supreme truth being realized, where is the room for any distinction between the cause and the effect ?
47. Certainly the Shruti has directly denied manifoldness in Brahman. The non-dual cause being an established fact, how could the phenomenal universe be different from It ?
48. Moreover, the Shruti has condemned (the belief in variety) in the words, "The person who", being deceived by Maya, "sees variety in this (Brahman), goes from death to death".
49. Inasmuch as all beings are born of Brahman, the supreme Atman, they must be understood to be verily Brahman.
50. The Shruti has clearly declared that Brahman alone is the substratum of all varieties of names, forms and actions.
51. Just as a thing made of gold ever has the nature of gold, so also a being born of Brahman has always the nature of Brahman.
52. Fear is attributed to the ignorant one who rests after making even the slightest distinction between the Jivatman and the Paramatman.
53. When duality appears through ignorance, one sees another; but when everything becomes identified with the Atman, one does not perceive another even in the least.
54. In that state when one realizes all as identified with the Atman, there arises neither delusion nor sorrow, in consequence of the absence of duality.
55. The Shruti in the form of the Brihadaranyaka has declared that this Atman, which is the Self of all, is verily Brahman.

56. This world, though an object of our daily experience and serving all practical purposes, is, like the dream world, of the nature of non-existence, inasmuch as it is contradicted the next moment.

57. The dream (experience) is unreal in waking, whereas the waking (experience) is absent in dream. Both, however, are non-existent in deep sleep which, again, is not experienced in either.

58. Thus all the three states are unreal inasmuch as they are the creation of the three Gunas; but their witness (the reality behind them) is, beyond all Gunas, eternal, one, and is Consciousness itself.

59. Just as (after the illusion has gone) one is no more deluded to see a jar in earth or silver in the nacre, so does one no more see Jiva in Brahman when the latter is realized (as one's own self).

60. Just as earth is described as a jar, gold as an ear-ring, and a nacre as silver, so is Brahman described as Jiva.

61. Just as blueness in the sky, water in the mirage, and a human figure in a post (are but illusory), so is the universe in Atman.

62. Just as the appearance of a ghost in an empty place, of a castle in the air, and of a second moon in the sky (is illusory), so is the appearance of the universe in Brahman.

63. Just as it is water that appears as ripples and waves, or again it is copper, that appears in the form of vessel so it is Atman that appears as the whole universe.

64. Just as it is earth that appears under the name of a jar, or it is threads that appear under the name of a cloth, so it is Atman that appears under the name of the universe. This Atman is to be known by negating the names.

65. People perform all their actions in and through Brahman, (but on account of ignorance they are not aware of that), just as through ignorance persons do not know that jars and other earthenwares are nothing but earth.

66. Just as there ever exist the relation of cause and effect between earth and a jar, so does the same relation exist between Brahman and the phenomenal world; this has been established here on the strength of scriptural texts and reasoning.

67. Just as (the consciousness of) earth forces itself upon our mind while thinking of a jar, so also does (the idea of) ever-shining Brahman flash on us while contemplating on the phenomenal world.

68. Atman, though ever pure (to a wise man), always appears to be impure (to an ignorant one), just as a rope always appears in two different ways to a knowing person and an ignorant one.

69. Just as a jar is all earth, so also is the body all consciousness. The division, therefore, into the Self and non-Self is made by the ignorant to no purpose.

70. Just as a rope is imagined to be a snake and a nacre to be a piece of silver, so is the Atman determined to be the body by an ignorant person.

71. Just as earth is thought of as a jar (made of it) and threads as a cloth, so is Atman, etc.,

72. Just as gold is thought of as an ear-ring and water as waves, so is the Atman, etc.,

73. Just as the stump of a tree is mistaken for a human figure and a mirage for water, so is the Atman, etc.,

74. Just as a mass of wood work is thought of as a house and iron as a sword, so is the Atman, etc.,

75. Just as one sees the illusion of a tree on account of water, so does a person on account of ignorance see Atman as the body.

76. Just as to a person going in a boat everything appears to be in motion, so does one, etc.,

77. Just as to a person suffering from a defect (jaundice) white things appear as yellow, so does one, etc.,

78. Just as to a person with defective eyes everything appears to be defective, so does one, etc.,

79. Just as a firebrand, through mere rotation, appears circular like the sun, so does one, etc.,

80. Just as all things that are really large appear to be very small owing to great distance, so does one, etc.,

81. Just as all objects that are very small appear to be large when viewed through lenses, so does one, etc.,

82. Just as a surface of glass is mistaken for water, or vice versa, so does one, etc.,

83. Just as a person imagines a jewel in fire or vice versa, so does one, etc.,

84. Just as when clouds move, the moon appears to be in motion, so does one, etc.,

85. Just as a person through confusion loses all distinction between the different points of the compass, so does one, etc.,

86. Just as the moon (when reflected) in water appears to one as unsteady, so does one, etc.,

87. Thus through ignorance arises in Atman the delusion of the body, which, again, through Self-realization, disappears in the supreme Atman.

88. When the whole universe, movable and immovable, is known to be Atman, and thus the existence of everything else is negated, where is then any room to say that the body is Atman?

89. O enlightened one, pass your time always contemplating on Atman while you are experiencing all the results of Prarabdha; for it ill becomes you to feel distressed.

90. The theory one hears of from the scripture, that Prarabdha does not lose its hold upon one even after the origination of the knowledge of Atman, is now being refuted.

91. After the origination of the knowledge of Reality, Prarabdha verily ceases to exist, inasmuch as the body and the like become non-existent; just as a dream does not exist on waking.

92. That Karma which is done in a previous life is known as Prarabdha (which produces the present life). But such Karma cannot take the place of Prarabdha (for a man of knowledge), as he has no other birth (being free from ego).

93. Just as the body in a dream is superimposed (and therefore illusory), so is also this body. How could there be any birth of the superimposed (body), and in the absence of birth (of the body) where is the room for that (i.e., Prarabdha) at all ?

94. The Vedanta texts declare ignorance to be verily the material (cause) of the phenomenal world just as earth is of a jar. That (ignorance) being destroyed, where can the universe subsist ?

95. Just as a person out of confusion perceives only the snake leaving aside the rope, so does an ignorant person see only the phenomenal world without knowing the reality.

96. The real nature of the rope being known, the appearance of the snake no longer persists; so the substratum being known, the phenomenal world disappears completely.

97. The body also being within the phenomenal world (and therefore unreal), how could Prarabdha exist ? It is, therefore, for the understanding of the ignorant alone that the Shruti speaks of Prarabdha.

98. "And all the actions of a man perish when he realizes that (Atman) which is both the higher and the lower". Here the clear use of the plural by the Shruti is to negate Prarabdha as well.

99. If the ignorant still arbitrarily maintain this, they will not only involve themselves into two absurdities but will also run the risk of forgoing the Vedantic conclusion. So one should accept those Shrutis alone from which proceeds true knowledge.

100. Now, for the attainment of the aforesaid (knowledge), I shall expound the fifteen steps by the help of which one should practice profound meditation at all times.

101. The Atman that is absolute existence and knowledge cannot be realized without constant practice. So one seeking after knowledge should long meditate upon Brahman for the attainment of the desired goal.

102-103. The steps, in order, are described as follows: the control of the senses, the control of the mind, renunciation, silence, space, time, posture, the restraining root (Mulabandha), the equipoise of the body, the firmness of vision, the control of the vital forces, the withdrawal of the mind, concentration, self-contemplation and complete absorption.

104. The restraint of all the senses by means of such knowledge as “All this is Brahman” is rightly called Yama, which should be practiced again and again.

105. The continuous flow of only one kind of thought to the exclusion of all other thoughts, is called Niyama, which is verily the supreme bliss and is regularly practiced by the wise.

106. The abandonment of the illusory universe by realizing it as the all-conscious Atman is the real renunciation honored by the great, since it is of the nature of immediate liberation.

107. The wise should always be one with that silence wherefrom words together with the mind turn back without reaching it, but which is attainable by the Yogins.

108-109. Who can describe That (i.e., Brahman) whence words turn away ? (So silence is inevitable while describing Brahman). Or if the phenomenal world were to be described, even that is beyond words. This, to give an alternate definition, may also be termed silence known among the sages as congenital. The observance of silence by restraining speech, on the other hand, is ordained by the teachers of Brahman for the ignorant.

110. That solitude is known as space, wherein the universe does not exist in the beginning, end or middle, but whereby it is pervaded at all times.

111. The non-dual (Brahman) that is bliss indivisible is denoted by the word ‘time’, since it brings into existence, in the twinkling of an eye all beings from Brahman downwards.

112. One should know that as real posture in which the meditation on Brahman flows spontaneously and unceasingly, and not any other that destroys one’s happiness.

113. That which is well known as the origin of all beings and the support of the whole universe, which is immutable and in which the enlightened are completely merged ... that alone is known as Siddhasana (eternal Brahman).

114. That (Brahman) which is the root of all existence and on which the restraint of the mind is based is called the restraining root (Mulabandha) which should always be adopted since it is fit for Raja-yogins.

115. Absorption in the uniform Brahman should be known as the equipoise of the limbs (Dehasamya). Otherwise mere straightening of the body like that of a dried-up tree is no equipoise.

116. Converting the ordinary vision into one of knowledge one should view the world as Brahman itself. That is the noblest vision, and not that which is directed to the tip of the nose.

117. Or, one should direct one's vision to That alone where all distinction of the seer, sight, and the seen ceases and not to the tip of the nose.

118. The restraint of all modifications of the mind by regarding all mental states like the Chitta as Brahman alone, is called Pranayama.

119-120. The negation of the phenomenal world is known as Rechaka (breathing out), the thought, "I am verily Brahman", is called Puraka (breathing in), and the steadiness of that thought thereafter is called Kumbhaka (restraining the breath). This is the real course of Pranayama for the enlightened, whereas the ignorant only torture the nose.

121. The absorption of the mind in the Supreme Consciousness by realizing Atman in all objects is known as Pratyahara (withdrawal of the mind) which should be practiced by the seekers after liberation.

122. The steadiness of the mind through realization of Brahman wherever the mind goes, is known as the supreme Dharana (concentration).

123. Remaining independent of everything as a result of the unassailable thought, "I am verily Brahman", is well known by the word Dhyana (meditation), and is productive of supreme bliss.

124. The complete forgetfulness of all thought by first making it changeless and then identifying it with Brahman is called Samadhi known also as knowledge.

125. The aspirant should carefully practice this (meditation) that reveals his natural bliss until, being under his full control, it arises spontaneously, in an instant when called into action.

126. Then he, the best among Yogis having attained to perfection, becomes free from all practices. The real nature of such a man never becomes an object of the mind or speech.

127-128. While practicing Samadhi there appear unavoidably many obstacles, such as lack of inquiry, idleness, desire for sense-pleasure, sleep, dullness, distraction, tasting of joy, and the sense of blankness. One desiring the knowledge of Brahman should slowly get rid of such innumerable obstacles.

129. While thinking of an object the mind verily identifies itself with that, and while thinking of a void it really becomes blank, whereas by the thought of Brahman it attains to perfection. So one should constantly think of (Brahman to attain) perfection.

130. Those who give up this supremely purifying thought of Brahman, live in vain and are on the same level with beasts.

131. Blessed indeed are those virtuous persons who at first have this consciousness of Brahman and then develop it more and more. They are respected everywhere.

132. Only those in whom this consciousness (of Brahman) being ever present grows into maturity, attain to the state of ever-existent Brahman; and not others who merely deal with words.

133. Also those persons who are only clever in discussing about Brahman but have no realization, and are very much attached to worldly pleasures, are born and die again and again in consequence of their ignorance.

134. The aspirants after Brahman should not remain a single moment without the thought of Brahman, just like Brahma, Sanaka, Suka and others.

135. The nature of the cause inheres in the effect and not vice versa; so through reasoning it is found that in the absence of the effect, the cause, as such also disappears.

136. Then that pure reality (Brahman) which is beyond speech alone remains. This should be understood again and again verily through the illustration of earth and the pot.

137. In this way alone there arises in the pure-minded a state of awareness (of Brahman), which is afterwards merged into Brahman.

138. One should first look for the cause by the negative method and then find it by the positive method, as ever inherent in the effect.

139. One should verily see the cause in the effect, and then dismiss the effect altogether. What then remains, the sage himself becomes.

140. A person who meditates upon a thing with great assiduity and firm conviction, becomes that very thing. This may be understood from the illustration of the wasp and the worm.

141. The wise should always think with great care of the invisible, the visible, and everything else, as his own Self which is consciousness itself.

142. Having reduced the visible to the invisible, the wise should think of the universe as one with Brahman. Thus alone will he abide in eternal felicity with mind full of consciousness and bliss.

143. Thus has been described Raja-Yoga consisting of these steps (mentioned above). With this is to be combined Hatha-Yoga for (the benefit of) those whose worldly desires are partially attenuated.

144. For those whose mind is completely purified this (Raja-Yoga) alone is productive of perfection. Purity of the mind, again, is speedily accessible to those who are devoted to the teacher and the Deity.

Literatuur:

Śaṅkara: “**Aparokshānubhūti, SELF-REALISATION** of Sri Shankaracharya”. Vertaling: Swami Vimuktananda: ISBN: 978-81-7505-107-2.

Śaṅkara: **Aparokshānubhūti, SELF-REALISATION** of Sri Shankaracharya”. Vertaling: Swami Vimuktananda. Commentary by James Swarts.

Śaṅkara: **Aparakshanubhooti (Non indirect experience)**. A philosophic treatise on Advaita, by Adhishankara Bhagwat Pada. Transliteration and translation by P.R. Ramachander.

Śaṅkara: **APAROKSHĀNUBHUTI OR SELF-REALISATION OR RAJA YOGA** OF ŚĀṆKARACĀRYA. Original Sanskrit Text, Transliteration with Translations into Hindi & English. Edited & Translated by J. L. Gupta ‘Chaitanya’. ISBN: 81-7084-256-1.

Śaṅkara: **Vivekacūḍamaṇi**: Vertaling F. Arav, 2010. ISBN/EAN: 978-90-816538-1-7 (versie van 580 verzen).

Śaṅkara: **Dr̥g Dr̥śya Viveka** Vertaling F. Arav, 2012. ISBN: 978-90-816-38-0-0.

Uit de inleidende tekst:

Aparonakṣānubhūti is de directe kennis van het Zelf (*ātman*) dat altijd in elke gedachte aanwezig is. Iedereen heeft enige kennis van het Zelf, want het ontkennen van het Zelf betekent het ontkennen van je eigen bestaan. Aanvankelijk wordt de ware aard van het Zelf niet gekend. Later, wanneer de geest gezuiverd is door studie en praktijk, verdwijnt de sluier van onwetendheid geleidelijk waardoor de ware natuur van het Zelf zich begint te openbaren. Een hogere kennis zal in een gevorderd stadium volgen wanneer het Zelf als pure getuige zal worden ervaren waarin alle andere gedachten zijn opgelost. Maar het einde is nog niet bereikt. Het idee van dualiteit, zoals ‘ik ben de getuige’ (‘ik’ én ‘getuige zijn’) houdt steeds aan. Alleen in het laatste stadium, wanneer de kenner en het gekende in het uit zichzelf stralende Zelf ineensmelten, wordt het opperste bereikt: dat wat alleen IS en waarnaast niets anders bestaat. Deze realisatie van het niet-duale is de vervolmaking van *Aparokṣanubhūti*.

In *Aparokṣānubhūti* benadrukt Śaṅkara allereerst het belang van het bereiken hebben van een zekere rijpheid om de spirituele weg naar vervolmaking van het menselijk bestaan in te gaan. Door simpele redeneringen illustreert hij daarna dat het permanente ik-gevoel, het Zelf of *ātman*, nooit gelijk kan zijn aan het tijdelijke en vergankelijke lichaam. Vervolgens wordt de eenheid van het Zelf en Brahman aangetoond. Nadat afscheid wordt genomen van allerlei als waar veronderstelde begrippen zoals het lichaam, de wereld en *karma*, wordt de zoeker een vijftiental praktische aanwijzingen, die de meer gangbare yoga disciplines overtreffen, aangereikt ten einde de volmaaktheid van het menselijk bestaan te bereiken. Hij verzuimt echter niet te waarschuwen dat deze weg alleen begaanbaar is voor de rijpe zielen met grote toewijding en een uitzonderlijke mate van inspanning.